

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Hardsyssels Årbog

2011

Historisk Selskab for Ringkøbing SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Hardsyssels Årbog

2011

ANDEN RÆKKE – BIND 45

UDGIVET AF

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt

Grafisk produktion:
VINDERUP BOGTRYKKERI

OMSLAGSBILLEDE:

*Rekonstruktion af et skanse-blokkus fra 1864. Til venstre herfor krudtmagasinet.
Historiecenter Dybbøl Banke.*

INDHOLD

<i>Ivar Noes: En ny tids bonde</i>	5
<i>Magne Lund: Krigsinvalider fra krigen 1864</i>	33
<i>Jon Høgb: Kaj Munk: Miraklet og underet</i>	63
<i>Ole Edvard Mogensen: Gødstrup station</i>	81
<i>Hugo Koldby Nielsen: Billeder fra Lem stationsby</i>	89
<i>Anders Villadsen: Erindringer fra Hasselholt</i>	101
<i>Jon Høgb: Kirketårnet i Tim</i>	117
Foreningsmeddelelser.....	123
Regnskab.....	128
Arkivoversigt	129
Register	137

ISBN 978-87-87358-32-3
ISSN 0046 6840

Hardsyssels Årbog 2011
Redaktør: Jens Grandjean Johannesen
Redaktionskomité: Kurt Guldbæk og Ann Bodilsen

Gengivelse af årbogens artikler må kun ske med forfatterens tilladelse og med angivelse af,
at artiklen tidligere har været offentliggjort i Hardsyssels Årbog

De reproducerede kort publiceres med Geodætisk Instituts tilladelse nr. A 403/85

En ny tids bonde

Peder Noes' erindringer fra Vejrum 1845-1883

Redigeret og tilrettet af Ivar Noes

Mine forældre

Min farmor hed Ane Poulsen (f. i Abildholt i Borbjerg 1763, d. i Noes i Mejrup 1840). Omkring ved 1790 blev hun gift med Peder Jensen, f. 1760, fra Tvisgård i Hjærm. Han havde da fæstet gården Noes i Mejrup, tilhørende stamhuset Ausumgård. Af deres syv børn var min far den yngste. Her boede de til deres død. Min bedstefar døde 1820. Han skal have haft et udmærket helbred og kæmpekræfter i legemlig henseende, men han kom stærkt til skade nogle år før sin død ved under nedkørsel ad en bakke at styrte fra vognen ned mellem hestene. Han blev så forslået, at han resten af livet var en sølle stakkel. Han var en godmodig mand, men ikke for klog. Min bedstemor skal derimod have haft en udmærket god forstand, og så vidt jeg kan vurdere, har hun været den ledende og styrende også før min bedstefars død.

Af deres syv børn var min far den yngste. Han voksede op her i det fattige hjem, hvor kampen for det daglige brød vistnok har været hård nok. Afgifterne til godsejeren var de ikke i stand til at betale. Min far har fortalt, at han fulgte sin mor til Ausumgård med to små magre får, som moderen til den mindreårige ejer skulle have. Min bedstemor skulle også have yderligere henstand og bede om, at gods-ejeren ingen fortræd ville gøre dem. Min

bedstemor har forstået at belægge sine ord ganske godt, eller også har den adelige dame været en hjertensgod og medfølende kvinde. Jeg tænker begge dele har været tilfældet, for hun eftergav mine bedsteforældres gæld fuldt ud, skønt den var løbet op til 300 rigsdaler – en temmelig stor sum på den tid.

Min far er født i Noes i Mejrup ved Holstebro 2. nov. 1809 og fik navnet Peder Kristian Pedersen. Sædvanligvis gik han under navnet P. Kr. Noes. Hans for-

P. C. Noes 1809-1884, fader til Peder Noes (1845-1913). Der kendes ikke noget billede af hans kone.

ældre var fattige fæstebønder under Auumgårds gods, og min far blev sammen med sine søskende opdraget under tarvelige vilkår, tarvelig kost og dårlige klæder. Hvilken åndelig indflydelse, han har levet under i hjemmet, har jeg ikke kunnet spore. Han var udstyret med udmærkede åndelige evner og stor legemlig styrke og et jernhelbred.

Min far tilbragte som dreng sommeren med at vogte en flok køer i heden, og her har hans barnlige fantasi velsagtens syslet med, hvad han kom til at arbejde med som mand. Selv fortæller han, at han – i fantasien – var ejer af »Gertrudbæk«, den nuværende »Lauralyst«, den største gård han da kendte. Han havde af småsten bygget sig fire vældige huse med mange køer, men hans stolthed var dog seks røde huse, som i virkeligheden var seks røde sten, som ganske rigtigt svarede til husene på Gertrudbæk. Når han kørte en tur, skulle der dog være lidt mere liv i det, end stene var i stand til at give. Han satte sig da ned ude på lyngen og bandt sine strømpebånd på de store tæer, og så kunne han køre i strygende galop. Noget han vedblev med, helt til han var konfirmeret. Selv efter at han var blevet voksen, kunne han ikke modstå fristelsen til at besøge disse frugter af og denne tumleplads for sin barnlige fantasi.

Han skulle jo også gå i skole, men det havde han ingen lyst til. Han bedrev adskillige slemme streger for at slippe. Han faldt og slog sig, så han ikke kunne gå, sprang i en grøft og blev gennemvåd osv., og hver dag måtte hans mor drive ham bort fra gården ad skolen til, mens han hylede og græd – så længe han troede, hun kunne høre det. Skolen var vist også til liden nytte og endnu mindre fornøjel-

se. Han lærte intet, før den sidste vinter han gik i skole. Der var da kommet en yngre lærer til sognet, en broder til den kendte landmand, etatsråd Fjelstrup, på Sindinggård. Han var dygtig, og det lader til, at min far har taget sig sammen i denne tid, før han kom til at læse flydende og smukt, og han skrev en ualmindelig smuk og pyntelig håndskrift, hans retskrivning var også meget god efter datidens forhold, skønt den selvfølgelig lod en del tilbage at ønske. Udover disse rent praktiske færdigheder fik han naturligvis intet, og jeg har heller ikke mærket, at der har rørt sig noget åndsliv i hjemmet. Det var jo i det hele taget en død tid landet over, og i det fattige hjem har tanken vel været fuldt optaget af kampen for det daglige brød.

I foråret 1824 blev han konfirmeret i Borbjerg kirke. Han havde gået til konfirmerationsforberedelse hos præsten i Borbjerg, fordi præsteembedet i Mejrup da var ledigt. Et træk af ham fra denne tid kan jeg ikke forbigå, fordi det tydeligt viser, i hvilken retning fristelserne især skulle møde ham. Hans mor havde (måske samlet med stort besvær) givet ham to mark, som han efter skik og brug skulle ofre til præsten den sidste dag, han var hos ham – men han beholdt pengene og købte samme dag duer for dem i Store Ryde Mølle. Hans tankegang var: »Det var bestemt, hvor han skulle stå på konfirmerationsdagen, han fik ikke mere at gøre med præsten, og børneflokkene, der ofrede, var så stor, 50-60 børn, at han let kunne undgå at blive iagttaget. Dette, mente han, var grund nok til at beholde pengene for sig selv.

Efter hans konfirmation har han vistnok været hjemme et par år. I den tid begynd-

te han lidt tuskhandel med brugte ure, piber, jagtgeværer og lignende. Han tjente derefter i Vester Ausum i Hjern et år, senere havde han akkordarbejde ved tørvegravning, ved hullegravning i Feldborg Plantage, hvor han var med til at grave de første huller. I hø- og kornhøsten havde han fået arbejde. Han var således i Salling en høst. Han arbejdede ved brøndgravning og brobygning, kort sagt ved alt, hvad der tilbød sig, som blev godt betalt og fordrede store legemlige anstrengelser, som han med sine ualmindelige kræfter med lethed udholdt.

Da han var næsten 20 år gammel, begyndte han at opkøbe svin om vinteren, som han så drev til Holsten om foråret. Han havde ikke flere penge, end han selv havde tjent, og de strakte jo ikke langt, men forsigtig som han var, solgte han altid halvdelen af flokken til andre svineholdere, hvad der gav nogen fortjeneste, så skønt svinene blev solgt i Holsten med tab hver gang, holdt han dog ud i nogle år, men det endte da med, at han den sidste gang, han prøvede svinehandelen, ikke kunne betale enhver sit og derfor ikke turde vende tilbage til hjemmet.

Han tog sommerarbejde i Harkis ved Ølgod, og for sin sommerløn købte han »kram« (bissekramvarer) hos Quedens i Ribe. Disse bar han på sin ryg til egnen mellem Holstebro og Viborg, hvor han i flere år tilbragte vinteren som bissekræmmer, og hvor han endnu er velkendt af gamle folk fra den tid. Den følgende sommer lejede han et kammer og en stump jord i Kovind i Mejrup. Han opførte en lille teglovn på jordstykket og anskaffede sig et par elendige heste, som han brugte til at ælte leret. Han slæbte selv tørvene hjem, som han skulle bruge til brænde.

Alt det øvrige arbejde udførte han selv uden nogen hjælp, strøg og brændte stenene, gravede tørvene osv. Trods det strenge arbejde levede han på egen kost, som bestod af bart brød og kold mælk, hvoraf han købte to liter daglig. Da sommerens produkt fra det primitive teglværk var gjort i klingende mønt, kunne han betale sin gæld. Fra nu af og indtil han giftede sig, var han omvandrende dørsælger om vinteren og handlede noget med køer og heste, især det sidste. Om sommeren derimod var det strenge slid begrænset til høhøsten og kornhøsten.

Nogle år før havde han været på session, hvor de for øvrigt dengang mødte i tre på hinanden følgende år og først blev udskrevne eller kasserede det sidste år. Han bestemte sig først for ikke at ville være soldat kort før den session, hvor det skulle afgøres. Værten, som sessionskommissionen opholdt sig hos, fik et får for at hjælpe ham. Værten rådede ham til at henvende sig til »krigskommissærens« tjener. Han var nem at bestikke. Han fik en speciemønt og forklarede, at det var lægen, det kom an på, men han var ikke urimelig. Tjeneren viste ham op på lægens værelse, og min far fortalte ham uden videre, hvad han ville. De blev enige om, at lægen skulle have seks specier (12 kroner, et meget stort beløb dengang), når min far blev kasseret, men han skulle selv sørge for en tilsyneladende skavank. Aftenen før sessionsdagen tog min far bier i et snapseglass og satte dem på sit ene knæ, og da de havde stukket, høvnede knæet naturligvis op. Om morgenen gned han det ophøvnede sted med en blyant, og knæet var, som det burde være. Min far blev erklæret for utjenstdygtig, og med beviset derfor i lommen traskede han hjemad. Lægen fik

ikke sine specier. Det var jo ikke ærligt, men jeg synes næsten, det var godt gjort alligevel.

Den 11. april 1844 giftede han sig med min mor, Inger Marie Jensdatter. Hun var en datter af Jens Smed i Sønderås i Sunds sogn og langt ude beslægtet med sin mand. Vinteren før havde han købt en lille mager sandmarksgård i Sunds i Rojen by. Denne ejendom tog han aldrig i besiddelse, men byttede den kort efter, at han havde købt den, med Visgård i Vejrum. Der drog min far og mor ind kort efter deres bryllup. De havde en stor gæld på gården, og endnu værre var det, at husene var falddefærdige, og der var så godt som ingen dyr og redskaber. Dog tog de fat med ungdomsmod og ungdomskraft og forsøgte at hjælpe sig igennem, som de kunne. De var begge vant til afsavn og strengt arbejde, hvad der kom dem til nytte her. Min mor kogte således i det første år mad i en sort jydepotte (lavet af ler uden glasering). Den var det eneste, hun havde til at koge mad i. En vittig nabo sagde om far, at han kørte sit korn hjem på en stige og stak det op med brandhage i stedet for en greb. Slet så galt var det dog ikke, men noget var der om det. I mangel af noget bedre brugte han stigen som gelænder på den ene side af vognen. De sled og slæbte, stred og stræbte og støttede trofast hinanden på den måde. Da min mor var ligeså sparsommelig med husholdningen, som hun var flittig og påpasselig, og min far havde en klar forstand og et godt praktisk blik, blev forholdene snart bedre. For at få de nødvendige penge til driften, købte min far i flere år køer og heste ved auktion og solgte dem straks igen mod kontant betaling. Så kunne han bruge pengene, indtil der skulle betales for dem, han havde købt

på auktionen. I begyndelsen var han noget bange for, at de ville have pengene med det samme, men det skete ikke. Efter 3-4 års forløb lykkedes det med stort besvær at betale gælden på ejendommen. Gården blev bygget op, rigtignok småt og simpelt, men det blev da brugeligt. Min far drev nogen hestehandel, der næppe havde nogen heldig indflydelse på ham. I øvrigt levede mine forældre et stille, arbejdsomt og tilbagetrukket liv.

Min barndom

Jeg er født 27. oktober 1845 i Visgård i Vejrum, så mine første barndoms minder er fra nogle år efter. Naiviteten og godtroenheden hører jo særlig barnealderen til, og jeg havde fået mere deraf end almindeligt. Det første minde, der står ret levende for mig, var den største skræk, jeg nogensinde har fået. Min ældste søster Ane var noget slem til at drille mig, og jeg tålte vistnok ikke ret meget af, hvad jeg mente var uretfærdighed. En dag, vistnok da jeg var seks år, gik hun så vidt, at jeg i hid-sighed sagde »sku«. Aldrig så snart var det kommet over mine læber, før et stykke smørrebrød, jeg havde i hånden, faldt fra mig, og jeg for omkring med vilde hyl fyldt af den forfærdeligste rædsel. Mine forældre havde formentlig sagt, at hvis jeg bandede, kom djævelen straks og tog mig. Da min mor, der var i køkkenet, kom ind, var det kun med stor besvær, hun fik ud af mig, hvad der var i vejen. Hun søgte nu at berolige mig, men uden større held, for hun ville ikke sige rent ud, at det ikke passede. Jeg græd og jamrede stadigvæk. Jeg blev derfor sendt hen til min far, der harvede syd for gården. Selv om gråden var standset, så han øjeblikkeligt, at der var noget i vejen. Jeg fortalte ham, hvad

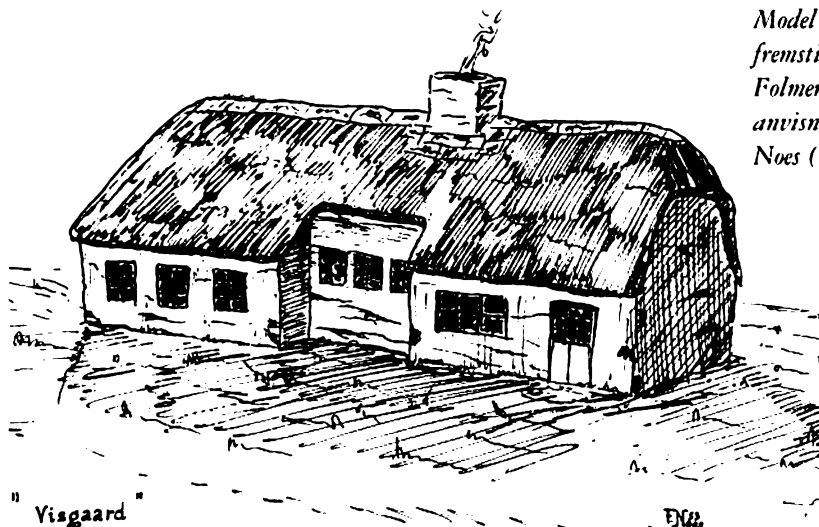
det var, og han sagde mig rent ud, at de kun havde fortalt mig den historie for at afskrække mig fra at bande. Først efter at jeg havde fået den besked, faldt min op-hidselse lidt efter lidt.

En af de største glæder, jeg havde i denne tid, var at blive kørt på en trillebør af min far ned til mosen og hjem igen. Denne mose lå et bøsseskud fra gården og var tilgroet med padderokker. Af disse hentede min far en trillebørfuld til hestene hver dag. Derved fik jeg lejlighed til at køre i den tomme bør til mosen og få de grønne padderokker hjem. Engang jeg var i mosen ved siden af, hvor min far og et par andre mennesker æltede tørv, styrtede jeg ned i en vandfyldt tørvegrav og blev hevet op drivvåd. Man fortalte mig, at bussemanden havde haft fat på mig, og da det blev sagt bestemt, troede jeg det også. Man fortalte mig, at alle vanddamme var befolkede med bussemænd, som trak alle

børn ned i dammen, hvis de kom i dens nærhed. Jeg kom derfor aldrig nærmere vanddamme end 15 m.

Ræven spillede også en rolle i min fantasi. Den levede både i dammene og på landjorden og var altid parat til at sluge småfolk. Jeg husker således en aften i efteråret, da gæssene ikke var kommet hjem, at min mor beklagede sig over, at ræven nok tog dem. Den nat sov jeg meget lidt, for jeg havde den forestilling, at når han var færdig med gæssene, var der stor sandsynlighed for, at turen kom til mig.

Lidt sydøst for gården var et stykke jord, hvor storken ofte spankulerede omkring, ham havde jeg en svær lyst til at få fat på. Dette betroede jeg min far. Han bildte mig ind, at det kunne jeg let få. Jeg kunne godt løbe den op. Jeg gjorde forsøget og gentog det mindst tyve gange til forskellige tider efter min fars opfordring og efter hans forsikring om, at jeg kunne

*Model af Visgaard,
fremstillet 1953 af
Folmer Noes efter
anvisninger fra Einar
Noes (1882-1964).*

"Visgaard"
i Vejrum Sogn,
der fødtes Peder Noes
den 27 Oktober 1845.

godt. Dog havde jeg lige så lidt den sidste som den første gang nogen anelse om, at han ville narre mig. Jeg troede så fuldt og ubetinget på ham, at jeg nu ville være langt lykkeligere og gladere, end jeg er, hvis jeg altid troede lige så trygt og sikkert på min himmelske far, som jeg da troede på min jordiske.

Der kom kun få fremmede til mine forældre. Naboerne kom jo nu og da, men ellers var det mest folk, der ville handle heste med min far. De var eller blev som oftest halv- eller helfulde, og det var egentlig ikke noget lysteligt selskab, men jeg så dengang alt i den smukkeste belysning og fra den lyseste side, og jeg husker ikke, at jeg nogensinde dengang lagde mærke til noget grimt eller forargeligt, selv om jeg nu med mit kolde, mørke blik fuldt vel ser det. Det hører også til børnelivets lykke kun at se det lyse og det glade.

Min mor var som omtalt fra Sunds. Da der var 38 km dertil, fra hvor mine forældre boede, aflagde hun ikke mange besøg i sit barndomshjem, men i de første år efter sit bryllup aflagde hun dog et besøg årligt. Det varede som regel 3-4 dage. Det var hvert år på samme tid, nemlig i begyndelsen af september til Sunds marked. Et meget stort landsbymarked, der da blev afholdt i Gjelleruplund og varede tre dage. Dette marked var ubetinget årets største fest for denne egn. Til marked skulle unge og gamle, store og små. Min mor havde således en ypperlig lejlighed til at træffe sine slægtninge, venner og bekendte i den korte tid, min far passede sin hestehandel. Men det første år måtte jeg blive hjemme hos min bedstefar, mens mine forældre var til marked, men det andet år var jeg med. Jeg ser det hele lys-

levende for mig endnu. Der var syv km fra min bedstefars hjem til markedspladsen. Min far kørte så lidt op på formiddagen i det dejligste solskinsvejr. Hvor man så til alle sider, myldrede det af kørende og gående. En uendelighed af køer kom trækkende. Da vi endelig nåede markedspladsen, måtte vi køre langsomt og forsigtigt for at komme til det sted, hvor vognen kunne anbringes, således at hestene kunne bindes ved den. Endelig nåede vi det, og min mor tog mig ved hånden, og vi gik ud og så på markedet. Jeg var næsten ude af mig selv, det var noget så fremmedartet, det jeg var kommet ud i. Selv om det var nyt og for mig storartet, var jeg trods alt glad for det. Der var så mange køer og en sådan brølen, summen og brummen af mennesker og dyr. Der var gøglere og tryllekunstnere, som jeg selvfølgelig kun så på afstand. Det ville stride mod min mors økonomi at betale for den slags ting, og jeg følte heller ikke selv den fjerneste trang dertil.

Der var telte af alle arter, hvor de forskellige ting forhandlede: jydepotter og røde potter, træsko, tøfler, støvler, sko, hatte, kasketter, reb, herretøj, kager og legetøj, og det havde alt sammen nyhedens interesse for mig, men jeg ønskede ikke at komme med dagen efter.

I foråret 1852 byttede min far Visgård bort og gav 1900 rigsdaler i bytte og flyttede til Nørsøllergård, og jeg flyttede med med hele min barnlighed, men længe varede det ikke, inden den forsvandt, så det blev nærmest til Visgård, minderne om min uskyldige barndom knyttede sig. Der hvilede en forunderlig stilhed over de syv år i Visgård, og det har sat et præg på mig, nemlig at jeg holder meget af ensomhed. Da jeg kom i skole syv år gam-

mel, læste jeg flydende og kunne allerede læse fra mit 5.-6. år.

Min mor oplærte mig og mine søsken- de til om aftenen, når vi var kommet i seng, at sige: Jeg tror på Gud Fader, Guds Søn og Gud den Helligånd, at bede Fa- dervor og at fremsige nogle salmevers som: »bed o Jesus, bed for mig...«. Selv læste hun aftenbønnen i »Evangelisk kri- stelig Salmebog«, når hun havde en lille pause i al sin travlhed, ligesom hun også læste et par salmer i samme bog. Hun kun- ne slet ikke synge. Som barn har jeg der- imod aldrig set min far tage en gudelig bog i hånden undtagen jule- og nytårsaf- ten. Han havde en ret god sangstemme, og efter opfordring af min mor sang han da altid nogle salmer. En sådan juleaften – den første jeg tilbragte i Søllergård – kom jeg ved salmesangen til at tænke på de slemme mennesker, der kunne være så onde ved denne Jesus, der var så god mod alle, og jeg satte mig stille hen i kakkell- ovnskrogen og græd mine barnlige tårer af medlidenhed med ham, græd længe og vedholdende til mine forældres store for- undring. Fra nu af gik det ned ad bakke med mig, og jeg lærte lidt efter lidt lang- somt, men sikkert at se det onde i verden og desværre også at tage del deri. Vi fik flere tjenestefolk, jeg kom til at gå i skole, og mit blik, min forstand og min tænke- evne skærpedes. Jeg husker endnu så tyde- ligt, som det var i går, den første usand- hed, jeg afleverede, men det kommer måske også af, at jeg kom galt fra det. På en møgvoan var der gået en øsken i styk- ker, der hvor »langvognen« eller langjer- net sattes i, derfor var der bundet et styk- ke tyndt reb om. Det reb kunne jeg bruge til en pisk, og det gjorde jeg. Et par dage senere, da vognen skulle bruges, spurgte

min far folkene, om nogle havde taget det, nej! Jeg blev også spurgt og sagde nej. En af karlene havde set, at jeg tog det og begyndte at sige noget om det. Nu be- kendte jeg straks og fik dernæst en or- dentlig omgang prygl.

I skolen havde jeg det ikke godt. Jeg var blandt de dygtigste, hvad der hjalp mig noget, ellers havde det været rent ulykkeligt. Vejrumboerne har så længe, jeg har kendt dem, været »skikkelige«, i hvert fald på overfladen. Det gjaldt mere om »at synes« end om »at være«. Min far kunne ikke siges at være skkelig. Han handlede med heste, han var gerrig, han kunne også en gang blive fuld. Alt dette og meget andet blev han beskyldt for. Jeg kan ikke påstå, at alle beskyldninger var fuldstændig uberettigede, men det er sik- kert, at de, der var mest imod ham, gerne ville gøre som han, men de kunne ikke. Dertil kom jo vistnok også nogen misun- delse. Mine forældre kom til sognet som fattige folk og blev ved deres dygtighed velstående på forholdsvis kort tid. Dette gik også ud over mig i skolen. Børnene kom med de mest nærgående og drillende beskyldninger mod mine forældre. Det pinte mig i høj grad og bragte mig til at fare op, for jeg betragtede dem endnu som fuldstændig fejlfrie mennesker. Det var egentlig disse gentagne beskyldninger, der fik mig til at se på mine forældres hand- linger med mere kritiske blikke. Når nu dertil kom, at læreren – i det mindste til en vis grad – behandlede børnene velvil- ligt i forhold til forældrenes anseelse, og at jeg var en grim, langopløben, kejtet og pjaltet dreng, der kun i ringe grad forstod at tilpasse mig de vanskelige forhold, er det forståeligt, at jeg led meget i skole- tiden både legemligt og sjæleligt.

En dag, jeg gik hjem fra skole, traf jeg to af skolepigerne i gang med at kravle op på havediget ved »Thing«. Der stod et æbletræ lige indenfor, og de ville nok have fat på nogle af æblerne, selv om frugten var nylig ansat og ikke større eller bedre end kartoffelæbler. Da de ikke kunne komme op på diget, bad de mig om at kravle derop og kaste nogle æbler ud til dem. Dette var jeg straks villig til. Jeg kendte ikke noget til æbler og havde ingen anelse om, at det var ulovligt at plukke andres æbler. Men de var klogere. Da de så, at sønnen i gården nærmede sig, tog de skyndsomst flugten, mens jeg blev ved at kaste æbler ud uden at mærke enten det ene eller det andet. Sønnen fik altså mig ved vingebenet og brusede så rædsomt op – vistnok kun for at lave grin med mig – at jeg blev meget forskrækket over, hvad jeg havde gjort. Jeg troede, at det var værre end mord. Nogle dage efter var jeg med min mor i haven eller kålgården. Den var kun adskilt fra Sønder Søllergårds have ved et lavt jorddige. Da jeg hørte, at der var nogen derinde, skulle jeg op på diget for at se, hvem det var. Lige så snart den ene af dem, en tømrer Frederik Mogensen, opdagede mig, råbte han til mig: »hvordan smager æblerne«. Jeg kom hurtigt ned, og jeg fortalte hele sagens sammenhæng til min mor, der ville vide, hvad der var i vejen. Enten troede hun mig ikke, eller også forstod hun mig ikke, men blev meget ophidset og truede mig med at blive slået fordærvet, når min far kom hjem. Så galt gik det dog ikke, men da han sent om aftenen var kommet hjem, blev jeg trukket ud af sengen og fik en ordentlig omgang prygl med løfte om en dobbelt portion om morgenen, som jeg dog slap for. Derimod måtte jeg høre næsten hele

min skoletid, at jeg var en tyv, at jeg havde stjålet æbler, og det pinte mig, således at jeg ret af hjertet ønskede, at både »Thing« gård og have måtte brænde, for at ethvert spor kunne blive udslettet af gerningsstedet.

Mine forældre gik rask fremad i velstand, og de hjalp hinanden troligt. Gården opbyggedes i 1857, og året efter købte min far Visgård og lagde under Nørsøllergård, men der skulle snart komme en mørk sky af anden art. I 1859 havde vi fået en meget smuk pige i tjeneste, og i hende forelskede min far sig. Forholdet mellem mine forældre blev som følge deraf højst ulykkeligt. Min far var på vej til at forfalde til drik, og han var meget urmelig og undertiden voldsom mod min mor, der på sin side også ikke så sjældent optrådte meget irriterende og ufornuftigt. I begyndelsen af 1861 forlod pigen egnen for bestandigt. (Hun blev siden gift med en boghandler i København og fik ret gode kår). I det ydre blev forholdet mellem mine forældre som før, men det blev aldrig helt godt.

I den sidste del af min skoletid sluttede jeg mig meget nært til min senere svoger, Laurids Skov. Vi var begge to dygtige i skolen, men bortset derfra var vi fuldstændige modsætninger. Jeg var stille, alvorlig og tilbageholdende. Han var lystig, livlig og fremtrædende, altid oplagt og dygtig til at lave sjov. Jeg var grim, kejtet og kom altid galt af sted. Han var smuk, havde altid et godt og kvikt svar parat og kom altid godt fra selv sine galeste streger. Jeg tror dog nok, at vort samvær øvede en heldig indflydelse på os begge.

Ungdom

Før min konfirmation havde min opgave

været at vogte køerne, men efter den tid måtte jeg jo til at tage del i gårdens arbejder. Fra mit 15' de år, til jeg blev gift, tærskede jeg korn hver dag hele vinteren og skar alene hakkelsen til hestene om aftenen, og jeg pløjede i disse år omtrent hver fure, der blev pløjet, idet jeg skiftede med hestene. Jeg følte mig dog aldrig generet af det vedholdende arbejde og de få fridage, jeg fik. Helligdagene og aftenerne og til dels sommermiddagene anvendte jeg til læsning, regning og skrivning.

Allerede som dreng i 12-13 års alderen blev jeg vred over at høre udtalelser som f.eks. »Jeg er jo kun en simpel bonde«, »De store kan gøre med os bønder, hvad de vil, vi kan ikke få vor ret« og lignende. Jeg havde en følelse af, at selv om det måske var sådan, kunne og burde det blive anderledes. Denne følelse voksede og blev mere og mere tydelig, som tiden gik. Jeg blev fast bestemt på, at jeg ville have så mange kundskaber, så megen åndelig dygtighed som muligt for at blive i stand til at hævde min stilling som bonde lige så godt som de andre samfundsklasser. Udsigterne til, at det skulle lykkes mig, var dog små. For jeg vidste, at min far aldrig gav lov til, at jeg anvendte tid og penge på en fortsat skolegang kun for at opnå det. Ved en tilfældighed kom jeg i tanke om, at jeg ville være landinspektør. Landinspektør Kirk havde nemlig været i Sønder Søllergård for at udstykke Vester Søllergård derfra, og jeg fik da at vide, at han var en søn af bonden Ole Kirk i Ulfborg – velbekendt fra stænderforsamlingen i Viborg – og at han drev en bondegård ved siden af sin landinspektørforretning. Jeg troede, jeg havde anlæg i den retning, og jeg tænkte mig muligheden af, at min far kunne gå med til det, fordi det var en ind-

bringende forretning. Jeg mente, at jeg derved ville kunne opnå den udvikling, jeg ønskede, og dog fortsætte med at leve som bonde. Jeg havde alligevel taget fejl, min far satte sig bestemt imod det. Det ville – sagde han – koste alt, hvad han i min læretid kunne samle fra, og jeg skulle blive hjemme og bestille noget. Det var bedre. Derved blev det, og denne min skønne drøm var borte. Nu gjaldt det altså om at nå mine ønskers mål ad anden vej, så godt jeg kunne, og det lykkedes.

Aftenskole

I 1863 kom der en ny ung lærer fra Blågård Seminarium til skolelærerembedet i Sir. Jeg kom meget lidt ud og traf ham derfor først noget senere. Den første gang, jeg talte med ham, spurgte jeg ham, om han ikke ville holde aftenskole, og det ville han meget gerne. Jeg begyndte altså at gå i aftenskole to aftener om ugen i nogle vintre. Blandt de andre, som deltog, skal jeg nævne min svoger Laurids Skov, som jeg efter nogen overtalelse fik til at gå med, og Mads Bertelsen Bjerre. Vi tre udgjorde den faste stok, og jeg forsømte ikke en eneste aften. De andre – der var undertiden op til 20 – udgjorde en ofte skiftende flok. Kun nogle få af dem fik noget ud af det. Vi fik to stile hver uge. Stilene skrev vi hjemme og fik dem rettede i skolen. Vi fik undervisning i praktisk regning – jeg øvede mig særlig i fladers og legemers beregning. Læreren fortalte os om geografi, fædrelands- og verdenshistorie, og vi sang til afveksling danske sange. Det var alt sammen meget fornøjeligt og gav os et ret tilfredsstillende udbytte. Når der var et eller andet, vi ønskede oplysning om, var han altid klar til at fortælle om det, så godt han kunne.

Jeg havde længe ønsket at få noget at vide om de forskellige politiske partier her i landet. For at der var sådanne partier, det vidste jeg, men hvad de hed, og hvad de havde stillet sig som opgave, kendte jeg intet til. Det var meget vanskeligt for mig at få viden om. Jeg er overbevist om, at der ikke i hele Vejrum sogn – præsten undtagen – fandtes en mand, som kendte bare en lille smule til partierne i rigsdagen. Jakob Madsen, sognefoged i Bur, repræsenterede den gang valgkredsen og havde allerede da gjort det i mange år. Han var »bondeven«, men det var ikke som sådan, han var valgt, men som bonde, for befolkningen fandt det dog naturligst at være repræsenteret af en af sine standsfæller. Valgkampene stod før den tid aldrig mellem forskellige politiske synspunkter, men derimod mellem bønderne og de »for-nemme«, det vil sige byboerne og alle de på landet, der sagde »jeg til sig selv« og brugte hvid krave.

Den eneste avis på egnen var »Holstebro Avis«. Jeg lånte den rigtignok af en nabo, men den skulle ikke gøre mig meget klogere. Avisen udkom tre gange om ugen i tospaltet format og omtrent 30 cm høj. Dens indhold var først og fremmest stedlige bekendtgørelser, skønt de rigtignok stod på bagsiden, dernæst ulykkestilfælde og endelig en del blandede udklip. I politisk henseende var bladet fuldstændig farveløst. Redaktør Lund modtog med glæde en hvilken som helst artikel, som så gik i avisen under overskriften »Indsendt«. Derimod indlod han sig ikke på selv at skrive noget som helst, det var for ham hekseri, men sætningen, trykningen og redaktionen besørgede han selv blot ved hjælp af en gammel sætter, som halvt levede af denne sin fortjeneste, halvt af

almisse (gaver). Jeg bad derfor læreren i aftenskolen fortælle os noget om de forskellige politiske partier her i landet. Også det var han straks villig til. Han sagde i korthed omtrent således: Det nationalliberale parti havde fremkaldt og gennemført frihedsbevægelsen. Det var et parti, der løftede ideens fane højt, der ved siden af at arbejde for praktiske formål arbejdede for og var bærere af al kunst og videnskab her i landet og stort set var de eneste, der havde intelligens og dannelse. Særlig var Ploug hans ideal. Han sagde blandt andet, at Ploug under krigen i 1864 havde udrettet mere med sine artikler i Fædrelandet end et helt regiment soldater. Dette fik en af eleverne, der havde deltaget i krigen, til at sige, at det var mærkeligt, at vi ikke klarede os bedre, da vi under hele krigen havde overflod af avis-skrivere, men stadig for få soldater. Bondevennerne var et parti, som ganske vist havde arbejdet for løsningen af praktiske spørgsmål, men det var fuldstændig åndløst med had til og foragt for kunst, videnskab og alt, hvad der var skønt, stort og ædelt. Det var imod alt godt. Det reaktionære parti var de rige godsejere, som ønskede den gamle tilstand tilbage, da de og kun de kunne sole sig i hoffets glans.

Læreren var den senere folketingsmand for Ringkøbing amts 3. valgkreds, Hansen-Sir. Det ser noget mærkeligt ud, når man sammenligner hans daværende politiske synspunkter med dem, han senere indtog. Han var for øvrigt en underlig personlighed, udstyret med en rig begavelse på mange områder. Han var en dygtig taler, havde et behageligt indsmigrende væsen og mange flere om end overfladiske kundskaber end skolelærere i almindelighed. Dertil var han en høj og statelig skikkelse

med et smukt ydre og en vindende optræden. Han var meget forfængelig og ærgerlig, men han holdt ikke fast i sagerne og ville ikke indlade sig på det alvorlige og grundige arbejde, som er nødvendigt for at kunne udrette noget af betydning og derved komme til at vinde nogen sand ære. I skolen bar hans virksomhed rige frugter, i politikken tror jeg, den vil blive uden betydning.

Mit frieri

Da jeg var 18 år gammel, friede jeg til min kommende hustru og fik ja. Jeg har tit forundret mig over, at det kunne falde mig – der ellers var meget stiltfærdig og tilbageholdende – ind at fri i en så ung alder. Jeg tror, det var, fordi jeg havde mødt så lidt kærlighed, og jeg følte en dyb og inderlig trang til at elske og blive genelsket. Jeg havde længe syntes godt om hende, ja lige fra skoledagene. Hun havde nok været med til at drive løjer med mig i den tid, men aldrig på nogen ondskabsfuld måde, og det glemte jeg hende ikke for. Jeg havde så tidligt, jeg kan huske, tænkt, at jeg ville gifte mig, naturligvis uden at tænke på i hvilken alder, og den første bøn, jeg mindes at have bedt til Vorherre bortset fra de til lærte, var, at han ville give mig en from og god hustru. Dette fik også betydning for mit frieri, for min hustru var født og opdraget i et alvorligt kristeligt hjem. Hendes far, Peder Smed på Kronborgdige, tilhørte den gamle kristne vækkelse, som i hans yngre år havde været stærkt fremme her på egnen, men nu er der kun ganske lidt tilbage. Han var den eneste, jeg har kendt, som jeg er sikker på, var blevet »sin første kærlighed« tro. Han var en ydmyg mand med en inderlig tro og et

barnligt glad sind, hvis hele liv var i den fuldeste overensstemmelse med bibelordet »bed og arbejd«, for han var rastløs i arbejde som i bøn lige til sit sidste øjeblik.

Den »kirkelige retning« havde ingen ordførere her på egnen den gang, ellers er der næppe tvivl om, at han med hele sit varme hjerte ville slutte sig til den. Han vidste kun, at den eksisterede, men uden at kende noget nærmere til den, og han var på forhånd ængstelig for den, for alt, hvad han og alle andre her havde hørt om retningen, var så forvrænget, at det nok kunne gøre en alvorlig mand betænkelig. Det indskrænkede sig mest til, at den sagde, »at man sagtens kunne omvende sig til kristendommen efter døden, så det ikke betød så meget, hvilket liv man førte her på jorden.«

Mine forældre syntes ikke rigtigt om mit valg af en brud, ikke fordi de i og for sig havde noget mod pigen, men fordi hun ikke kunne bringe mig nogen særlig medgift. Dog gav de deres tilladelse, og jeg husker ikke, at jeg nogensinde har følt en dybere taknemlighed til min far, end dengang han gav tilladelsen. Det var glade og lykkelige dage for mig. Jeg elskede hende trofast og inderligt og fandt hos hende genkærlighed i fuldt mål, hvad jeg takkede Gud for, og jeg tror, det stod i nær forbindelse dermed, at jeg kom til at vende mig mere til Gud.

Jeg havde aldrig rigtigt for alvor følt syndens trykkende byrde, men det blev mig for tungt at leve »uden Gud og uden håb i verden«. Indre Mission bredte sig den gang under Vilhelm Becks og Johannes Klausens ledelse, og jeg sluttede mig til dem. Det svævende og uklare, som er typisk for denne retning, kom også til at

gøre sig gældende hos mig. Jeg levede i sygelige, overspændte og engang i mellem salige følelser, som ikke bundede særlig dybt. Den angst for at lære andre religiøse retningers tanker at kende og for at være med til at tage del i folkets og fædrelandets sager, som er speciel for Indre Mission, kom derimod aldrig til påvirke mig. Det var snarere modsat. I det hele tror jeg dog, at det var til velsignelse for mig dengang, at jeg kom med i denne bevægelse.

Session

I 1866 på min 21-års fødselsdag var jeg på session. Det var mit inderlige ønske at blive soldat og særlig at komme til garden. Det havde jeg et vist håb om, da jeg var høj og stærk. Det var ikke, fordi jeg følte nogen egentlig lyst til krigerhåndværket, men fordi det var den eneste udvej, jeg kunne se, til at komme lidt uden for hjemmets snævre grænser, komme ud at se mig lidt om. Hvis det lykkedes for mig at blive udtaget til garden, kom jeg jo til København, hvad jeg særlig gerne ville. Min far ville gerne have betalt en anden for at være soldat i stedet for mig – det var det sidste år, det kunne lade sig gøre at sende en anden. Da jeg om morgenen, inden jeg gik til sessionen, var inde at sige farvel til ham, spurgte han mig, om jeg ikke ville have et par hundrede daler i lommen, »de havde før kunnet hjælpe, og det kunne de – mente han – vistnok endnu.« Jeg sagde bestemt nej, selv om de kunne have været gode nok at have til andet brug, for jeg har aldrig fået en skilling af ham til lommepenge nogensinde, men jeg behøvede heller ingen. Jeg blev imidlertid ikke udskrevet til garden, men derimod til trænkusk i fjerde klasse,

trak et højt nummer og blev aldrig indkaldt. Selv om jeg sagde, at jeg ikke havde nogen legemsfejl, kunne de dog ikke bruge mig, fordi jeg havde »blodårknuder« på benene. Jeg var utilfreds med resultatet, hvorimod mine forældre og min kæreste var meget glade ved det. I sommeren 1867 fik jeg et løfte om at måtte besøge en højskole den følgende vinter som erstatning for, at jeg ikke blev soldat, og det blev stillet mig i udsigt som en mulighed, at jeg næste år kunne komme til at overtage gården efter mine forældre.

Min kæreste på Rydhave

Min kæreste og jeg blev derfor enige om, at hun skulle tage et kortere ophold et sted, hvor der fandtes et velindrettet mejeri. Hun tog så til Rydhave for at dygtiggøre sig til en del af den praktiske gerning, som hun i fremtiden skulle udføre ved min side.

Blågård

Tang på Blågård Seminarium åbnede sin højskole første gang i efteråret 1867. Han havde udsendt en meget lovende indbydelse med mange og dygtige lærerkræfter, og dette, i forbindelse med at højskolen lå i København, hvor jeg kunne få lejlighed til at gøre mig bekendt med museerne og de rige samlinger af forskellig art gjorde, at jeg bestemte mig til at tage dertil. Et par måneder før min afrejse havde jeg vekslet ring med min kæreste, og vi var altså offentligt forlovede.

I november 1867 drog jeg altså til Blågårds Højskole i København. Jeg blev meget skuffet over den højskole. *Så snart Peder Noes havde set museerne i København, tog han derfor videre til Hindholm Højskole mellem Næstved og Slagelse. Her var han meget*

*Elevfoto fra
Hindholm
Højskole
ved
Flækkebjerg
på
Sjælland.
1868.
Peder Noes
er nr. 2 i
forreste
række til
venstre.*

tilfreds med undervisningen og knyttede en række venskaber. (Et længere afsnit om undervisningen og lærerne på de to højskoler er udeladt).

Overtagelse af Søllergård 1868

Da jeg i foråret kom hjem, lovede mine forældre, at de ville overdrage mig gården det følgende efterår. Om sommeren blev der opført en aftægtsbolig, og jeg fik skøde på Nørsøllergård imod at udstede en obligation på 8.000 kr. og en temmelig stor årlig aftægtsydelse. Visgård derimod fik jeg i forpagtning for livstid mod en årlig afgift af 140 kr. En ordning, som min far krævede, fordi han ikke, hvis jeg skulle dø i en yngre alder, ville afstå den til min eventuelle enke. Jeg købte den dog et par år senere for 4.000 kr. på grund af, at der blev nedlagt forbud imod, at begge ejendomme blev drevet sammen, og at jeg

ikke kunne få dem lagt sammen uden at eje dem begge to. – Og endelig købte jeg i 1876 aftægten for 8.000 kr., efter at have betalt den i 8 år. Hele købesummen blev altså 20.000 kr.

Bryllup

15. oktober 1868 holdt jeg bryllup, og dagen efter hjemførte jeg min brud. Brylluppet stod efter sædvanlig skik og brug hos min bruds forældre, og både deres og mine forældres naboer og slægtninge var med. Af ungdomsvenner havde jeg kun få, men de var da også med til festen, nemlig: brødrene Niels og Kristen Villemoes, senere forpagtere i Skærum Mølle, samt en sjællænder, Jens Andersen fra Neble i Boeslunde sogn ved Korsør. Jeg havde gjort hans bekendtskab og vundet hans venskab under vort korte samvær på Hindholm.

Min far havde været en ualmindelig dygtig mand, men da han overdrog mig gården, var den alligevel i en ynkelig forfatning. Han havde merglet og braklagt og avlet korn i store mængder, som alt sammen blev solgt. Intet korn blev brugt til at opfodre heste eller køer. Derfor havde vi altid nogle usle krikker, og køerne gav kun et ringe udbytte, og den gødning, der kunne ydes jorden som erstatning, var alt for ringe både i kvalitet og kvantitet. Dertil kom, at der blev sået langstrået sæd uafbrudt i 6-8 år umiddelbart efter hinanden, kort sagt så længe, der var udsigt til, at der kunne høstes mere, end der blev sået. Jorden var derved blevet meget udpint, og det år, jeg overtog gården, måtte vi bjerge 20 læs lyng til kreaturfoder, for at dyrene kunne overleve vinteren. Det var

ganske vist et meget dårligt år i det hele taget, men besætningen bestod da også kun af ti små simple køer og 14 kalve, hvoraf de ældste var 1½ år gamle. Hele værdien af korn, foder og dyr, tror jeg ikke, var mere end 4.000 kr.

Den vestlige del af gårdens jorder, omtrent 40 tønder land, henlå udyrkede som hede og kær. Det første, jeg tog fat på, var at få dette opdyrket. Da det vedblev at være tøvejr helt til jul i det første efterår, lykkedes det mig at få det hele opbrudt eller pløjet. Jeg udførte selv alt det noget vanskelige arbejde, skiftede hestene og var bag ploven fra tidlig morgen til sen aften uden den mindste afbrydelse. I de to følgende somre blev det merglet og drænet, og jeg høstede rige afgrøder deraf. Jeg anvendte kunstgødning, navnlig superfosfat,

Hostfolk. Peder Noes står yderst til højre i bagste række. Hans ældste søn Christian (1871-1959) mener, at billedet er fra 1885-86.

i meget stor mængde, hvad der var højest nødvendigt. Ved hjælp af kunstgødningen og ved en planmæssig drift lykkedes det at få ejendommen i nogenlunde stand inden ret lang tid, og ved en forøget og bedre besætning blev gødningsmassen større og mere værdifuld. Den nyopdyrkede jord måtte dog gennem en lang række af år nøjes med kunstgødning, da jeg anså det for nødvendigt at tilføre den udpinte jord al den staldgødning, der blev produceret, for at få den i nogenlunde kraft.

Skytteforeningen

Som foran omtalt havde jeg i min tidligste ungdom lagt an på efter omstændighederne at udvikle mine åndelige evner på at dygtiggøre mig til, også uden for det at dyrke min jord, at udfylde min plads i samfundet. Dette affødte interesser af forskellig art, hvilket igen gav anledning til, at jeg kom en del med i foreningslivet og blev medlem af adskillige foreningers bestyrelser. Dette udvidede ganske vist min horisont og udviklede mig på flere måder, men det optog også en del tid, ja optog senere så meget tid, at jeg ikke kunne afse den. Der var således en læseforening »Fremad«, en diskussionsforening, hvor unge mænd, gifte og ugifte, kom sammen i vintertiden en gang om ugen, hvor en af os måtte indlede et spørgsmål, som vi så alle debatterede bagefter. En anden forening, som jeg var med til at oprette, og som jeg var formand for, var »Vejrum Skyttekreds«. Jeg havde som 16-17 års knægt været aktivt medlem af en lille skyttekreds i Struer, dengang vist nok den eneste i amtet, men i slutningen af 1860-erne tog det fart med oprettelsen af skyttekredse. Min svoger, Laurids Skov, der havde været garder, ledede øvelserne, og

den øvrige del af arbejdet tilfaldt mig. I Hjerme var der ligeledes blevet oprettet en skyttekreds med løjtnant Agerskov i Skarby som formand, og øvelserne lededes af købmand C. Holbæk, senere jernstøber i Ringkøbing, samt dennes svoger, Jens Tang, søn af købmand P. Tang i Struer. Disse to kredse holdt nu og da fælles øvelser, kapskydning og så videre. Det blev også bestemt, at de skulle have en fælles fest for skytterne og deres søstre eller veninder ved øvelsernes afslutning. Der blev gjort forsøg på at få Vejrum skolebygning, som var det største lokale i de to sogne, til afbenyttelse ved nævnte lejlighed.

Sammenstød med sognerådsformanden

Jeg bad derfor sognepræsten i Vejrum, Røgind hed han, om at få lov til det hos sognerådsformanden. Denne gav også den ønskede tilladelse på betingelse af, at et flertal af sognerådsmedlemmerne støttede det. Det gjorde de, og der blev så gjort forberedelse til festens afholdelse. Men den påfølgende søndag kaldte formanden, der i mellemtiden havde været under påvirkning af sognefogden, der dengang var en slags konge i sognet og en hemmelig modstander af skytteforeningen, de sognerådsmedlemmer, der tilfældigt var i kirke, sammen til et sognerådsmøde i skolen. Her erklærede han, at han ville nægte den omtalte tilladelse og forventede, at de andre også ville sige nej. Dette fik en af de andre, der havde givet tilladelsen, til også at svigte. Dagen efter fik jeg skriftlig meddelelse om, »at tilladelsen var nægtet«. Vi lod os dog ikke skræmme af det. Vi havde et stort hus, og jeg tilbød skytterne at tage imod dem og deres veninder. Det blev et meget fornøjeligt gilde, og til

udelt tilfredshed blandt deltagerne. Det gamle ord bekræftede sig også her, at hvor der er hjerterum, der er også husrum. Jeg har omtalt denne sag så udførligt, fordi den fik et efterspil, som gav mig en del ubehageligheder. Jeg var selvfølgelig vred over den hensynsløse behandling, der var vist mod skytteforeningen.

Hertil kom, at sognerådsformanden, der, fordi han var cand. phil. og ikke bonde, mente at kunne byde mig, hvad det skulle være. Han havde tidligere i et svar på en fuldt berettiget klage over min skatteansættelse hånet mig på den mest nærgående og uforskammede måde, og det uagtet, han bestemt lovede mig nedsættelse næste år, hvis jeg ville trække min klage tilbage. Omtrent samtidig havde der været landsstingsvalg. Sognerådsformanden var selvskreven vælger, og han lod sig også vælge som valgmand for kommunen, men hans valgbrev blev selvfølgelig kasseret, og han selv blev idømt en betydelig bøde.

Disse to handlinger omtalte jeg i en avisartikel, som begyndte således: »Vejrum sognerådsformand synes at have stillet sig den opgave at genere befolkningen på forskellig måde, dels ved at tiltage sig en myndighed, han ikke har, dels ved, når han havde myndigheden, at genere enhver, der ikke glad og gerne ville være hans nikkedukke.« Under omtalen af valgmandsvalget brugte jeg vendingen »at da han i sognerådet er vant til at udgøre det for fire, har han vel ment, at han ved landstingsvalget sagtens kunne gøre det ud for to.« Artiklen blev indsendt til Holstebro Avis uden opgivelse af navn. Redaktøren var dog betænkelig ved at optage artiklen. Der gik 5-6 uger, og da heden hos mig var kølnet, var jeg på en måde godt tilfreds med, at den ikke blev trykt.

Men den kom alligevel. En af mine venner var kommet ind til redaktøren, som han undertiden skrev artikler for, da redaktøren ikke selv kunne skrive. Redaktøren havde vist ham artiklen og sagt, at han var bange for at bringe den. Min ven havde så sagt, at der ikke var den mindste risiko ved at trykke den, fordi hvert eneste ord var sandt. Det sidste var rigtig nok, men det første var forkert. Aldrig så snart var artiklen kommet frem, før sognefogden satte en underskriftsindsamling i gang til støtte for sognerådsformanden, hvori han (sognerådsformanden) blev løftet til skyerne, og hvori man bad ham om ikke at tage sig af det nederdrægtige angreb, der var rettet imod ham. Sognefogden gik selv fra dør til dør med den, og så godt som alle underskrev. De fleste mere af frygt end af kærlighed.

Min ven var mistænkt for at være artiklens forfatter, og da han havde et godt øje til skolelærerembedet i Vejrum, som der var udsigt til snart kunne blive ledigt, fik det sognefogden til ved et tilfældigt møde med ham i Holstebro at gøre det klart for ham, at hvis han var forfatteren, kunne han sikkert stole på aldrig at blive lærer i Vejrum. Dette havde til følge, at min ven samme dag indrykkede en erklæring i avisen, hvori der stod, at han aldeles ingen anelse havde om artiklen, inden han læste den i avisen (!), uagtet det alene var hans skyld, at den kom frem. Jeg skældte ham huden fuld for dette pjalteri, hvilket han mærkværdig nok tog stiltiende imod, da han ellers altid blev meget heftig under lignende forhold. Sognerådsformanden anlagde injuriproces mod redaktøren, som derved kom i en slem knibe. Han fik udsættelse et par gange, men var jo fremdeles lige vidt, for han vidste ikke det mind-

Ved Elisabeth Bollerups bryllup på Bollerupgård i Rindom. Peder Noes står med høj hat i bageste række nr. 2 fra højre, hans hustru Kirsten Marie Noes med hvidt sjal i rækken, der sidder på stole længst til venstre. Elisabeth Bollerup var søster til Iver Bollerup, som var gift med Peder Noes' ældste datter Anna.

ste om, hvem der var artiklens forfatter. – Jeg gik så en dag ind til ham og sagde til ham, at det var mig, og at jeg var villig til at tage mod søgsmålet, men det nægtede sognerådsformanden. Jeg engagerede samtidig en ung sagfører, J.P. Aggerholm, der lige var kommet til byen, og som senere kom til at spille en rolle både i byen og på egnen dels som sagfører og dels som direktør i »Holstebro Bank«, der er oprettet af ham og indtil denne dag ret enevældigt, men meget dygtigt styret af ham, foruden at han i flere andre aktieselskaber har udfoldet en betydelig administrativ dygtighed. Det var hans første retssag, og han gjorde sikkert sit bedste for at få redaktø-

ren frifundet. Dette lykkedes dog ikke, men sagen endte da med, at han blev idømt en bøde af 10 rigsdaler, som jeg selvfølgelig betalte.

Diskussionsforeningen

Vi var en del unge mænd, som følte trang til at opøve os på forskellig måde til at tage den gerning op, som i fremtiden ville komme til at ligge på vor vej. Med dette formål dannedes den foran nævnte diskussionsforening. Diskussionen blev vel ikke ført under fuldstændig parlamentariske former, og logikken var også svag til sine tider, men vi fik dog nogen øvelse i at fremsætte vore tanker mundtligt. Det er

Gruppenbillede fra 1912 ved et ukendt sommerhus. Følgende kan identificeres: Frede Skaarup (revykongen) midt i yderste venstre række med flad stråhat. Peder Noes (1845-1913) bagerst med høj hat. Einar Noes, søn af P. Noes, uden hat liggende på maven. Marie Noes, Einars kone liggende på maven til højre for ham. Marie gift Skaarup, datter af P. Noes, yderst til højre. Billedet er et postkort dateret 12. juli 1912, sendt af Claus Hansen. På et andet postkort med samme motiv står Nørre Lyngvig.

sikkert senere kommet os til gode alle sammen. Der var også blandt disse adskillige, som senere har udfoldet en ikke ringe virksomhed både offentlig og privat. Der var således brødrene Niels og Kristen Villemoes, der begge indtager en meget fremskudt stilling inden for vort lands teglindustri, pastor Østergård i Frederiks, der dengang var gårdejer i Volstrup by, Mads Bertelsen Bjerre, faderen til »Ringkøbing Amts Vareindkøbsforening«, min svoger, fhv. folketingsmand, branddirektør Skov i Varde m.fl.

Foredragsforeningen

Det var den samme trang til åndelig udvikling, der bevægede Mads Bertelsen Bjerre og mig til at henvende os til den daværende by- og herredsfoged i Holstebro, Hans Nobel Becher, der gennem sin hustru var en del påvirket i grundtvigsk retning, med anmodning om at sætte sig i spidsen for oprettelsen af en foredragsforening. Han svarede os, at det kunne vi ligeså godt selv, men efter at vi havde forklaret ham, at vi var for unge til at løse opgaven, og efter at hans hustru havde

støttet vores ønsker på det kraftigste, gik han ind derpå. Denne forening havde vi megen glæde af, og det, at herredsfogden var formand, bidrog meget til, at de forskellige samfundslag blev blandede. Jeg skal således nævne, at da Schrøder fra Askov en gang holdt foredrag i foreningen, indbød Becher en hel del bønder og bønderkoner til at spise til middag sammen med Schrøder og andre »bedsteborgere«, hvilket den gang var noget uhørt og vistnok hører til sjældenhederne endnu. Ved denne lejlighed holdt Schrøder en tale for Becher, hvori han fremhævede ham som den store modsætning til herredsfogeden i Skjern, der i sin tid arresterede Peder Larsen i Dons, fordi han førte ordet i en gudelig forsamling. Ved samme lejlighed holdt Becher en tale for sin hustru som den, hvem æren tilkom for den stilling, han indtog i denne sag.

Grundlovsfest

Min svoger Laurids Skov, Niels Villemoes og jeg var kommet på den tanke at få en grundlovsfest i stand i Vejrum præstegårds kønne have og plantage. Sognepræsten J. Røgind, som jeg nok tror havde en del tilovers for os, gik ind på tanken, og ved manges forenede anstrengelser kom festen i stand. Der havde tidligere temmelig regelmæssigt været afholdt grundlovsfest i Holstebro, men da det lidt efter lidt gik op for befolkningen, særligt for landboerne, at grundloven var blevet meget forringet i 1866, forsvandt en væsentlig del af tilslutningen fra landet. Dermed var Holstebrofesternes tid forbi. Festglansen var gået af dem.

Ved festen i Vejrum talte den bekendte præst Niels Julius Jensen, gift med en datter af »Budstikke Boisen«. Han var da

kateket i Holstebro og præst i Mejrup. Han havde i mange år været førstelærer på Hindholm Folkehøjskole, som var båret frem af ham fra en meget ringe begyndelse, og han døde som præst og højskoleforstander i Ebeltoft. Endvidere talte præsterne Røgind og Repsdorph, dengang kappellan i Hjerme, senere provst og sognepræst i Stege på Møn. Om aftenen havde vi et meget fornøjeligt samvær i et telt i præstegårdens have, hvor der blev sunget og holdt taler af forskellige. Pastor Jensen sagde ved slutningen af en af sine taler, at nu kunne han ønske også at høre et ord af en bonde. Da ingen andre ville efterkomme opfordringen, var jeg letsindig nok dertil. Jeg prøvede på at sige noget om Frederik VII's minde, men kom meget dårligt fra det. Festen forløb i det hele taget meget fornøjeligt, og jeg tror til alle deltageres udelte tilfredshed. Den fik imidlertid et sørgeligt efterspil. En tyveknægt brød ind i præstegården om natten i den hensigt at røve de penge, der var betalt for billetter til festen. Han troede, de blev opbevaret hos præsten. Da denne ud på natten blev vækket ved støj i dagligstuen, stod han op for at se, hvad der var på færde. Så snart han åbnede døren, fik han et pistolskud i det ene øje. Han mistede selvfølgelig øjet og henlå i lang tid i meget lidende tilstand, og en overgang så det ud til, at det var tvivlsomt, om han kom over det. Han levede dog i flere år efter denne tid, men han fik et knæk, som han aldrig forvandt. Der blev efter dette ikke tale om grundlovsfest i præstegården næste år. Den blev flyttet til Struer, men det var der ingen, der var tilfredse med, og det blev ikke gentaget.

Holstebro Folkeblad

Den vågnende politiske interesse stillede krav om et stedligt blad. Der var en del mænd, der trådte sammen med det formål, og dannede en forening til udgivelse af et blad. Der blev antaget en bogtrykker Bachhausen fra Århus, som anlagde et trykkeri, og som skulle trykke tre numre ugentligt i 200 eksemplarer for en betaling af 800 kr. årligt. Lærer P. Jørgensen, Måbjerg, blev antaget som redaktør, og jeg fik kassen og regnskabet. Vi begyndte så at udgive »Holstebro Folkeblad«. Året efter begyndte de i Lemvig-kredsen med »Lemvig Folkeblad«, hvor lærer Jespersen (Lilholt) i Rom blev redaktør. Dette blad blev trykt i det samme trykkeri og med i alt væsentlig samme tekst som »Holstebro Folkeblad«, men Lemvig-kredsens folk forlangte at slippe billigere end os med betalingen, og derpå skiltes vi. Det kunne naturligvis ikke betale sig, og mange af foreningens medlemmer nægtede at betale deres del af underskuddet, så vi efter få års forløb måtte standse. Jeg fik tilbudt bladet som foræring, men jeg syntes ikke, jeg havde hverken tid eller evne til at fortsætte. Havde jeg vidst dengang, at venstrepressen i provinsen skulle få en fremtid, som det viste sig, havde jeg naturligvis taget avisen, og den havde måske nu været 100.000 kr. værd. Jørgensen overtog bladet, som han fik trykt i Ringkøbing med samme tekst som »Ringkøbing Amts Avis«. Men da regeringen ofte langede ud efter de politiske degne, blev Jørgensen betænkelig, og han solgte bladet til redaktør Jørgensen i Ringkøbing, så vidt jeg ved for 1.800 kr.

Krunderup Plantage (Sir-Lyngbjerg)

Krunderup Plantage var jeg også med til

at skabe. Jeg havde som dreng et par eftermiddage hver sommer, når det var rigtigt »bisvejr«, så køerne måtte holdes inde det meste af dagen, været på Krunderup Bakker for at plukke rævlingbær, og jeg tænkte da ofte på, at når jeg blev »stor«, ville jeg sørge for at få disse bakker beplantede med træer. Det var måske ikke blevet til noget, hvis ikke andre – nemlig Mads Bertelsen Bjerre og Hansen-Sir – havde begyndt at tale derom, men da var jeg også parat til at være med. Jeg var kasserer for foretagendet, indtil det hele var tilplantet, og indtil jeg omtrent samtidig fraflyttede egnen. Pladsen er nu en prægtig festplads, et yndet udflugtssted særlig for Holstebroboerne og en pryd for egnen. Der er rejst mindstene for enkedronning Karoline Amalie, for stavnsbåndsløsningen, for Frederik VII og flere, og plantagen er anlagt med gange, bænke, udsigtstårn osv.

Indkøb af foderstoffer

Jeg var også med til at stifte en indkøbsforening til indkøb af foderstoffer (den første i Holstebro-egnen) sammen med Laurids Nybo i Frøjk, en meget brav og begavet mand, der havde opholdt sig i Amerika i flere år. Vi købte et par vognladninger klid, der den gang var det almindeligst brugte kraftfoder udover det hjemmeavlede. Der var i det hele taget meget få, der dengang købte kraftfoder, da roedyrknngen endnu var uden betydning. Det var kun ganske enkelte, og der var derfor ikke nogen god jordbund for en sådan forening. Enhver kunne jo blive medlem, og da købmand Wium i Holstebro meldte sig som sådan, kunne vi jo ikke nægte ham dette. Vi tænkte da også, at det nærmest var for bedre at få lejlighed

til at sælge sine varer til os. Vi havde imidlertid købt kliden billigt, og enden blev, at Wium overtog hele restpartiet, der ikke var bestilt. Vi var således blevet overlistet, og da der oven i købet ingen interesse var for foreningen, blev det både det første og det sidste indkøb, der blev gjort af denne.

Køb af aftægten

Mine forældre, som jeg skulle give fuld kost og husly (aftægt), boede i et hus, der var opført i haven, men forholdet mellem dem og min hustru havde altid været dårligt. Det fik mig til efter 8 år at købe mig fri for ydelsen for 8.000 kr., en pris, der var alt for stor, men jeg bragte offeret for husfredens skyld.

Nye bygninger og gårdens udstykning

I sommeren 1877 byggede jeg helt ny lade og staldbygninger samt et stykke til vestre ende af stuehuset. Husene, der blev nedbrudt, var kun 20 år gamle og ret solide, navnlig var laden meget solid, men de var alt for små og snævre. Laden og østre fløjhus solgte jeg til Enghardt i Gundersborg i Sir, et stykke lade, jeg havde tilbygget, fik Poul Kvistborg i Mejrup, og det vestre hus delte Kristen Stauning i Sir og

Jens Poulsen i Linde. For de nedbrudte bygninger fik jeg rigeligt til opførelsen af den nye lade, men kostalden, der var det første hus på egnen, der blev bygget med stålbjælker og var en temmelig stor bygning, 39m lang og 10m dyb, kostede jo forholdsvis meget, men det var dengang noget billigere at bygge end nu. Det hjalp også noget på udgifterne, at jeg selv havde brændt murstenene, hvorved jeg fik dem til halv pris. Hele byggeriet kostede ca. 6.000 kr., foruden hvad jeg fik for de nedbrudte huse, og så var det ualmindelig store og solide bygninger. Det var nok også en almindelig udbredt mening, at jeg byggede således, at jeg gik i fattigdom endogså i den grad, at jeg ikke kunne blive ved gården. Dette slog dog ikke til – heldigvis. Jeg havde tidligere ladet gården udstykke, da det i flere år var mit ønske at sælge den, men det mislykkedes både som samlet ejendom og delt, hvorfor jeg, som skrevet, ombyggede den.

Pastor Koch

Der skulle udnævnes en ny præst, da pastor Røgind var blevet forflyttet, og sognefogden følte sig som sædvanlig kaldet til at tage sig faderligt af sine sognebørn.

Tegning af Nørsøllergård, formentlig tegninger til de nye bygninger.

Han havde hørt sige, at pastor Koch i Vildbjerg, den senere stiftsprovst i Ribe og far til den nuværende biskop Gabriel Koch, var en meget dygtig præst, navnlig skulle han være en meget dygtig praktisk landmand, der ikke var bange for selv at tage del i arbejdet. Ham skulle vi altså have, om det var muligt. Sognefogden benyttede sin sædvanlige måde, nemlig at samle underskrifter. To fra sognet blev så sendt ud med skrivelser, der var stilet til kulturministeriet og indeholdt en bøn om at få Koch til præst. Den ene havde hørt ham holde et bryllup, og han var den eneste, der endnu havde hørt eller set ham, og alligevel underskrev de alle sammen. Der var kun nogle få, der sagde nej, og deriblandt var jeg. Men sognefogden ville nu have alle med. Han kom til mig en dag, vi sad og spiste til middag, og han begyndte med at fortælle, at nu havde alle underskrevet bønsskriftet så nær som mig, og han var gået til mig, fordi han ikke ville have, at jeg skulle stå som en særling blandt sognebørnene. Jeg skulle tænke på, at jeg var en ung mand, og at det let kunne skade mig siden, hvis jeg ikke underskrev. Da jeg fortsat fastholdt min nægtelse med den motivering, at jeg ikke kendte det mindste til manden, og at jeg ikke ville bede om at få en præst, som jeg ikke kendte det mindste til, og som jeg 8 dage før ikke anede, der eksisterede, blev han i højeste grad uforskammet, og da jeg som en høflig mand ville følge ham til døren, smækkede han den i for næsen af mig. Koch blev kaldet til embedet, men om det var på grund af bønsskriftet, ved jeg ikke. Da han holdt sin tiltrædelsesprædiken, skete der det mærkelige, at de fleste fortrød, at de havde underskrevet bønsskriftet. De syntes ikke om præsten, hvorimod

jeg syntes ganske godt om ham. Han blev også en jævnt afholdt præst af befolkningen i sin helhed, og jeg kom også godt ud af det med ham. Jeg sad i flere år i sognerådet sammen med både ham og sognefogden.

Bankerne i Holstebro

I december 1871 begyndte »Holstebro Bank« sin virksomhed. Banken blev stiftet af sagfører Aggerholm, der var kommet til Holstebro kort i forvejen. Han var en dygtig og energisk ung mand, der manglede driftskapital, som han søgte at skaffe sig på denne måde. Fordi han var så ung, var det nødvendigt for ham at skaffe nogle modne mænd til at sidde i bestyrelsen. Købmændene W. Wium og S. Jakobsen samt amtsforvalter Møller udgjorde den første formelle bestyrelse, medens Aggerholm blev bogholder og reelt enerhersker. Indbydelsen til aktietegning indeholdt den bestemmelse, at hver aktie gav en stemme, og at der kunne stemmes ved fuldmagt. En enkelt mand kunne således beherske generalforsamlingen. Dette var Aggerholm blevet i stand til, ved at han havde forskaffet sig fuldmagt fra dem, der havde tegnet sig for større beløb bl.a. generalkonsul Pontoppidan i Hamburg og konsul Brochner i Hull, der hver havde tegnet sig for 3.000 rigsdaler. Og det blev således ham, der på den konstituerende generalforsamling bestemte lovenes indhold og hvem, der skulle være medlemmer af bestyrelse og bankråd. Vi andre aktionærer vurderede nu bagefter, at vi var narrede for vores stemmeret. Men det skal indrømmes, at banken er blevet styret med stor dygtighed under Aggerholms enerådige ledelse.

Det varede ikke længe, inden både land-

og købstadsboerne lærte at benytte banken som låneinstitut. Derimod kneb det navnlig landboerne at forstå, at banken skulle have 6% rente af udlån og kun gav 4% af indlån. Dertil kom, at Aggerholm ret ofte tog personlige hensyn, således at de, der ikke var hans klienter, vanskeligt kunne få lån, og han optrådte til tider ret brutalt. Dette gav anledning til, at der allerede i begyndelsen af 1880'erne blev afholdt et større møde på hotellet i Holstebro for at drøfte spørgsmålet om oprettelsen af en ny bank. De, der særligt førte ordet, stod fuldstændig uforstående over for bankvirksomhed. De mente f. eks., at ind- og udlånsrenten måtte kunne være omtrent lige store. Da jeg prøvede på at forklare dem, hvorfor det ikke kunne lade sig gøre, beskyldte de mig for at være modstander af en ny bank, fordi jeg havde aktier i den allerede bestående. Der kom ikke noget ud af dette møde. De, der havde sat sig i spidsen derfor, savnede alle betingelser for at føre tanken ud i livet.

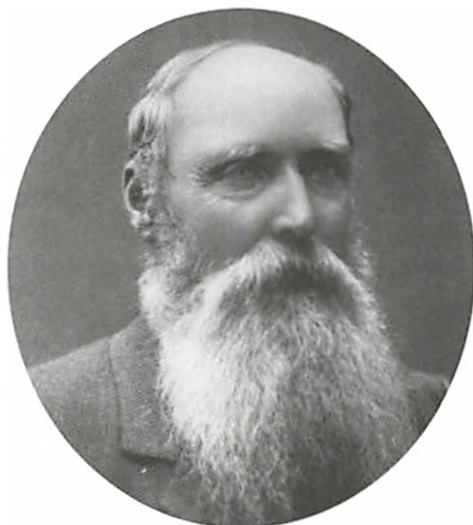
Omtrent ved samme tid var der kommet en ung sagfører fra Ringkøbing, Valdemar Bertelsen, til Holstebro. Han var, som svigersøn af den gamle, rige købmand Skikkild, velhavende. Han var den første sagfører i Holstebro, der var »venstremand« (han var den første redaktør af »Kolding Folkeblads« aflægger »Ringkøbing Amts Dagblad«). I foråret 1887 begyndte Valdemar Bertelsen, i forbindelse med den stedlige redaktør af Holstebro Dagblad, gæstgiver Thomas Nielsen, at agitere for oprettelsen af en »venstrebank«. De indbød til afholdelse af et møde i den anledning på Thomas Niensens gæstgivergård 9. april nævnte år. De indbudte valgte et udvalg til yderligere at forberede sagen. Jeg var ikke indbudt til mødet, da de

mente, at jeg var modstander af den påtænkte banks oprettelse, men desuagtet blev jeg valgt ind i det nævnte udvalg. Dette modtog jeg dog aldrig officiel meddelelse om, og udvalget konstituerede sig aldrig. Derimod blev der uden videre udsendt indbydelse til aktietegning.

Der var året i forvejen efter initiativ af daværende folketingsmand Mads Peder Kristiansen blevet oprettet en »Landbo-bank« i Ringkøbing med et meget demokratisk tilsnit. Det var blandt andet bestemt, at aktionærerne ikke måtte få mere end 5% udbytte årligt i gennemsnit, og for at sikre banken mod spekulation var det bestemt, at bankens værdipapirer altid skulle bestå af kreditforeningsobligationer.

Denne bank skulle være mønsteret for banken i Holstebro, men de to vigtigste bestemmelser, hvorved den adskiller sig fra banker i almindelighed, om udbyttets størrelse, der skulle bidrage til at holde udlånsrenten nede, og midlernes anbringelse, blev ikke taget med. Indbydelsen til aktietegningen lød på 100.000 kr., men det skulle være tilladt at åbne banken, når der var tegnet 50.000 kr. Allerede 19. april blev der afholdt konstituerende generalforsamling, selv om der kun var tegnet 35.000 kr. aktiekapital. Jeg gjorde på generalforsamlingen opmærksom på, at de, der havde tegnet sig for aktier, ikke behøvede at indbetale dem, da indbydelsens forudsætninger ikke var tilstede, og at det derfor kunne være farligt at begynde. Der var ingen, der modsagde mig.

Holstebro Landmandsbank, som den nye bank kom til at hedde, begyndte sin virksomhed i juni termin med en direktion og et bankråd. *Peder Noes blev medlem af bankrådet.* – Det var bestemt i lovene, at der skulle henlægges mindst 1.000 kr. årligt

Peder Noes (1845-1913).

*Kirsten Marie Noes (1843-1919),
gift med Peder Noes 1868.*

til reservefondet, og det overskydende skulle generalforsamlingen træffe bestemmelse om. Nu havde det været ret naturligt, om aktionærerne havde nøjedes med et mindre udbytte i begyndelsen og i stedet for havde styrket reservefondet, særligt af hensyn til den lille aktiekapital. Men så lidt forståelse af dette forhold var der såvel hos aktionærer som hos bestyrelse og bankråd, at der ikke blev henlagt en øre til reservefondet udover de lovbestemte 1.000 kr., og det selv om der i 1888 blev givet 12% og i 1889 endog 15% i udbytte til aktionærerne. Jeg anstrengte mig til det yderste på generalforsamlingen for at få det lavet om, men forgæves. Imidlertid arbejdede banken sig op til en stor omsætning og en betydelig kundekreds. I begyndelsen havde banken en væsentlig støtte i svineslagteriet, der trak betydelige summer på den, men det skal have været en ret risikabel forretning. De engelske bankanvisninger, som blev diskonterede,

var nemlig månedspapirer, udstedt med det forbehold, at der var indgået dækning til udstedelsen af beløbet, inden det blev udbetalt. Der skete dog ingen ulykke. Jeg havde som medlem af kontroludvalget gentagne gange ytret mine betænkeligheder derved, ligeledes havde jeg udtalt mig meget bestemt imod, at 5-6 mænd gensidigt kautionerede for hinanden for et samlet beløb af over 30.000 kr. Et beløb, der var stadigt voksende, selv om jeg bestemt vidste, at ingen af dem dueede det mindste i økonomisk henseende. Det endte da også med falske vekslers, fallitter og tugthus for et par stykker, og banken led et betydeligt tab. Der blev i det hele lånt letsindigt ud, og man havde til tider vekslers til et beløb af mange tusinde kroner, som var fuldstændig værdiløse.

I 1898 umiddelbart før generalforsamlingen fik jeg meddelelse om, at bestyrelsen ville, som i de foregående år, foreslå et udbytte på 6%. Det gav anledning til, at

jeg skriftligt henstillede til bestyrelsen ikke at foreslå udbyttets størrelse før efter bankrådsmødet (jeg vidste nemlig, at der i virkeligheden var underskud), men det blev taget meget ilde op. I bankrådsmødet kom det frem, at tabene havde slugt fortjenssten, men de 6% blev vedtaget alligevel, både i bankrådet og på generalforsamlingen. Jeg var misfornøjet med afgørelsen af udbyttets størrelse og med, at det ikke måtte komme frem på generalforsamlingen, at der ikke var noget overskud. Det ene med det andet gjorde, at jeg nedlagde mit hverv som bankrådsmedlem. At direktionen følte sig ilde berørt deraf, fremgår af, at den holdt det hemmeligt et helt år. I de følgende gode forretningsår arbejdede banken en god reservefond op, og i 1906 fik aktionærerne friaktier for et beløb svarende til de tidligere udstedte aktier, samtidig med at aktiekapitalen blev udvidet til i alt 250.000 kr. Banken havde imidlertid spekuleret mere i bankaktier, end godt var, og da det københavnske bankkrak kom i 1908, tabte banken både sin aktiekapital og sin reservefond, dels på Detailhandlerbankens og dels på Privatbankens aktier. Den måtte derfor ty til at udstede præferenceaktier for 100.000 kr., der skulle give 6% og kunne indfries til pari. På den måde har banken arbejdet sig noget op, men det vil vare længe, inden den forvinder sit tab, og inden den igen kan give udbytte.

Mit første valg som kreditforeningsrepræsentant 16. juli 1882

Den Vest- og Sønderjydske Kreditforening blev oprettet 1860 og havde i de følgende år vokset sig stor og betydningsfuld. Den blev ejet af låntagerne, og gennem tiden opstod der en vis misfornøjelse, dels med

direktørens aflønning og det, at han var enerådende i foreningen, dels med at direktion og repræsentantskab reelt næsten var valgt for livstid. Bestyrelsen eller direktionen kunne kun afskediges af en ekstraordinær generalforsamling, sammenkaldt med dette bestemte formål. Dertil kom, at direktøren hævdede bestyrelsens ret til at sammenkalde generalforsamlingen i København, for at obligationsejerne, der også havde stemmeret, med lethed kunne komme tilstede. Angående repræsentantvalgene var den bestemmelse sat ind, at når der ikke var mødt 100 interessenter, var den tidligere repræsentant genvalgt uden afstemning. Der skulle altså være mødt mindst 100, som ønskede en anden, for at valg kunne finde sted.

Dette vakte hos enkelte interessenter en del modvilje. For mit vedkommende gav det sig udslag i et par avisartikler om forholdet ved repræsentantvalgene og en indbydelse til et prøvevalg før selve valget. Denne indbydelse var underskrevet af flere interessenter i kredsen. Prøvevalget foregik samme dags formiddag, som repræsentantvalget skulle afholdes i juli. Efter nogen forhandling foreslog Mads Brændgård i Vejrum at opstille mig til valg. Det forslag blev tiltrådt af alle de tilstedeværende. Forsamlingen gik derefter til selve valget, der skulle afholdes på Hotel Schaumburg. Den hidtil værende repræsentant var tilstede, og han trådte straks frem og indbød dem, der ville stemme på ham, til en bajer inde i restauranten. Han vurderede nok, at det ikke så så lyst ud for ham, og mente, at når hans stemmer forlod salen, var der ikke 100 tilbage. Jeg forlangte straks stemmerne talt op, inden nogen forlod salen. Mundbjerg, der skulle lede valget, påbegyndte straks

Vest- og Sønderjydske Kreditforenings direktion, repræsentanter og personale på udflugt til Herning ca. 1909. Peder Noes sidder som nr. 2 fra venstre, hans svigersøn Iver Bollerup står yderst til højre.

optællingen. Selv om en del alligevel fulgte opfordringen til at drikke, blev der dog fuldt ud 100 tilbage. Ved afstemningen fik jeg 97 stemmer og modkandidaten 35, hvorefter jeg blev erklæret for valgt.

Min stilling var jo ikke så god. Modkandidaten var direktørens meget nære ven. Jeg meldte mig derfor ikke på kreditforeningens kontor før lang tid senere. Alle forretninger foregik dengang skriftligt. Da jeg havde besørget mine forretninger der, spurgte man, om jeg ikke ville hilse på kammerråden (direktøren), hvortil jeg naturligvis svarede jo. Efter at han var underrettet om min nærværelse, kom han ud og tog imod mig med begge hænder, som om jeg havde været en kær og længe ventet broder. Han sagde, at han havde ventet, at jeg var kommet til Ringkøbing for at hilse på ham umiddelbart efter valget, hvortil jeg svarede, at det havde jeg også tænkt på, men da jeg vidste, at min forgænger var hans gode ven, havde jeg ment, at jeg var mindre velkommen. »Å lad os ikke tale om det, vi er meget godt fornøjet med Deres erklæring. Jeg havde jo hellere set, at det var sket på en anden måde, De var blevet repræsentant alligevel.« Da jeg ytrede en beskeden tvivl derom, sagde han, »jo ser De, jeg havde jo sagt til Deres forgænger: »du har sku for meget at bestille. Du kan ikke passe repræsentant-hvervet ordentligt, men hvem skal vi have?« Ja, det vidste han ikke, jeg sagde da: »der bor en mand derude, der hedder Peder Noes. Han ordnede selv sin lånesag, og det kom han satans godt fra, kan vi ikke bruge ham?« Jo, der har vi manden. Men nu havde forgængeren sat sig i hovedet, at han ville vælges denne gang. De var så blevet valgt, og jeg havde naturligvis hellere set, at det var gået på denne

måde, men nu taler vi ikke mere om det.« Jeg tænker, at direktøren mente, han havde gjort sine sager godt over for mig, men det var så langt fra. Jeg var siden altid på vagt over for ham.

Erindringerne slutter her. I juni 1885 var Peder Noes med til at arrangere et stort møde i Holstebro, hvor Venstres leder, Christen Berg, skulle tale. Regeringen havde kort tid inden bestemt, at politiet skulle overvære politiske møder, og politimesteren i Holstebro havde sat sig på tribunen. Berg nægtede at tale med politiet i nakken, og arrangørerne af mødet, P. Noes og redaktør Thomas Nielsen, førte så politimesteren ned fra tribunen. Et par dage efter blev de arresterede og ført til København, hvor de sad i isolationsfængsel, indtil de i oktober sammen med Berg blev idømt et halvt års fængsel på almindelig fangekost.

Arrestationerne vakte enormt røre over hele landet, hvor det meste af landbefolkningen og også mange i byerne (især i Vestjylland) mente, at det var et groft overgreb fra en ulovlig regering, der regerede, selv om den havde et stort flertal i folketinget imod sig.

Der var altså overalt en vældig sympati for de fængslede, som blev hyldet af store folkeskarer, hver gang de viste sig offentligt.

Som følge heraf blev P. Noes i 1891 valgt til landbrugskyndig direktør i Vest- og Sønderjydske Kreditforening og flyttede til Rindum Kærgård lige uden for Ringkøbing, hvor kreditforeningen lå. Han døde i 1913.

Litteratur:

Holstebrosagen er behandlet grundigt i Kr. Olsen: Fra Provisorietiden. Uden år, men forordet dateret 1930. (Særtryk fra de Bergske blade).

Peder Noes' officielle biografi, som han afleverede til ordenskapitlet, da han i 1910 blev ridder af Dannebrog, er trykt i Esben Graugaards bog: Holstebro Landmandsbank – Vestjysk Bank 1887-1987.

Ved henvendelse til Ivar Noes kan fås 2 cd-rommer: dels »Marie og Einar Noes – en billedsamling« af Per og Ivar Noes, udsendt i løbende opdaterede udgaver siden 2001 (udgaver ældre end 2005 bør nok opdateres), som indeholder en stor samling fotos af mine bedsteforældres nærmeste familie fra årene 1880-1960, dels »Peder Noes – en materia-

lesamling«, af Ivar Noes udsendt i 2010, med billeder og papirer om Peder Noes og hans familie, f.eks. kopi af den håndskrevne udgave af erindringerne, kopier af fængselsdagbog og kopier af breve til og fra hjemmet under fængslingen i København. Her får man et alsidigt indblik i driften af en stor gård i 1885.

Denne selvbiografi er renskrevet i 1908, dog foreligger afsnittet om kreditforeningen kun i kladde. Den første halvdel af selvbiografien hviler på udgave fra omkring 1890. En del navne og bemærkninger om personer er fjert-

net. Afsnit om forsøg på opstilling som folketingskandidat og om ejendomme i Holstebro er udeladt, ligesom afsnittene om højskoleopholdene er stærkt forkortede.

Ivar Noes.
Født 1944.
Lektor i historie og latin
ved Vestre Borgerdydskole
1971-2004.
ivarnoes@gmail.com

Krigsinvalider fra krigen 1864

Om en infanterist fra Dybe, en dragon fra Ramme og en matros fra Hemmet, deres tilskadekomst og videre skæbne i livet

Af Magne Lund

De militære underklassers krigs- og fredsinvaliders samt krigsenkernes pensions-sager blev fra 1851 varetaget af »Bestyrelsen for de militære underklassers pensionering og for invalideforsørgelsen«, kaldenavn: »Invalidebestyrelsen«. – Pensionens størrelse blev fastsat efter den invalides eller enkens til enhver tid værende behov. For at bevise behovet skulle den invalide med jævnlige mellemrum – typisk hver 3.-4. år – udfylde og indsende et skema med fortrykte spørgsmål, der skulle besvares af dels den invalide selv, dels en læge og sogneforstanderskabet med oplysninger om invalidens nuværende helbreds- og økonomiske forhold. Invalide-bestyrelsen kunne derefter tilpasse pensionsbeløbet i forhold til invalidens behov. Det er mit indtryk, at krigsinvaliderne klarede sig særdeles godt. Hvis de ikke allerede var gift, indgik de hurtigt i ægteskab – de havde jo en forholdsvis stabil »indtægt«. Jeg har gennemgået en del krigsinvalidesager – der var adskillige krigsinvalider og enkelte krigsenker i Ringkøbing Amt – og ikke fundet krigsinvalider, der måtte ty til hjælp fra fattigkassen, når deres invaliditet var godkendt.

Infanterist Peder Kjeldahl Pedersen, Dybe sogn

Smeden i Kallesøhus, Tørring sogn, Peder Knudsen Kjeldahl, og hustru Ane Kirstine Pedersdatter blev d. 20. juni 1833 velsignet med tvillinger. To drengebørn, der blev døbt i Tørring kirke d. 1. august. Som skikken var, opkaldtes de to drenge efter deres forfædre – den ene fik navnet Knud efter smedens far – den anden blev døbt med navnet Peder efter Ane Kirstines far.

I 1840 bor familien i Trans sogn. Det blev dog i Dybe sogn, familien for alvor slog rødder.

Familien nævnes i folketællingen 1845 at bo på gården Knudsberg. Drengene blev konfirmeret i Dybe kirke den 1. søndag efter påske, d. 30. april 1848. Begge fik karaktererne: Kundskab: godt, Opførsel: godt. Efter konfirmationen skulle der tages stilling til de to drenges fremtidige levevej. Knud blev hos forældrene, hvor han skulle lære smedehåndværket hos sin far. Peder kommer i snedkerlære hos sned-

ker Niels Moikjær Christensen i Ramme sogn.

I 1856 blev den unge Peder Kjeldahl efter sessionen indkaldt til at gøre tjeneste ved 8. Bataillon som overkomplet nr. 53. Betegnelsen »overkomplet« har følgende forklaring: På sessionerne var der ofte flere værnepligtige til rådighed, end forsvaret krævede, derfor kunne en del af de fremmødte trække frinummer. Militæret indkaldte efter sessionen det antal mandskab, der var nødvendigt for at gøre bataillonerne komplette. Da man vidste, at der i den første tid af tjenesten ville være et vist frafald af mandskab, indkaldte man en del af dem, der havde trukket frinummer som »overkomplette«. Hvis der efter rekrutti- den ikke blev brug for dem, blev de hjemsendt. Peder var der brug for. Han fik sin militære uddannelse ved 8. Bataillon fra 30. maj 1856 til 22. september 1857.

I 1858 ramte sorgen smedefamilien. Tvillingen Knud døde 25 år gammel. I Dybe sogns kirkebog noteres: Smed af Knudsberg, Knud Pedersen, død d. 11. maj, begravet d. 18. maj, 25 år. Forældre: Peder Knudsen og hustru Ane Kirstine Pedersdatter.

I 1860 blev tømmersmand Peder Kjeldahl far, dog ikke i ægteskab. I Dybe sogns kirkebog under rubrikken »Fødte Qvindekjøn 1860« nævnes: Født d. 9. september, Ane Marie Houlind, døbt i kirken d. 23. november 1860. Forældre: Ugift fruentimmer Petrine Eskildsen, udlagt barnefader Peder Kjeldahl Pedersen. Moderen opholder sig ved barnets fødsel i Vester Slet, 25 år gl.

Den ugifte fruentimmer Petrine Eskildsen var født i Dybe d. 2. februar 1833 som datter af gårdmand Eskild Eskildsen af Sønder Lisbjerg. Eskild døde d. 3. april

1836, 46 år gl. Hans død kastede enken Ane Marie Nielsen og hendes tre døtre ud i fattigdom. Ane Marie og døtrene nævnes i 1840 og 1845 som almissemønder i Ramme sogn. Petrine har altså ikke været et attraktivt parti for smedens søn.

Hun blev senere gift med husmand Jens Sinkbæk Ovesen i Lomborg. Han nævnes som Anne Marie Houlinds stedfader i forbindelse med hendes konfirmation i Lomborg kirke d. 4. april 1875.

Ane Marie Houlind blev d. 22. marts 1887 viet i Lomborg kirke til Bendt Oscar Anderson af Guddeby i Sverige, født d. 16. august 1853. Peder Kjeldahl vedgik altså faderskabet og betalte derefter bidrag til Ane Marie Houlind.

Peder Kjeldahl i krigen 1864

I december 1863 var krigstruslen på sin højeste. Peder, nu 29 år gl., måtte atter i den militære trøje. Han blev indkaldt til at møde i København, hvor han fra d. 12. december blev indlemmet i 17. Regiments 5. Kompagni som menig nr. 35.

17. Regiment bestod, historisk, af mandskaber fra Sydslesvig og Holsten, hvoraf mange var tysksindede. Under treårskrigen havde enheden under navnet 17. Linie-infanteribataillon kæmpet på oprørernes side. I slutningen af 1863 besluttede man fra dansk side at dublere infanterienhederne. En infanteribataillon, der var sammensat af 4 kompagnier med hver 200 mand, blev dubleret til 8 kompagnier, der blev samlede i 2 batailloner, – 1. og 2. Bataillon – der tilsammen kom til at udgøre et regiment. De tidligere infanteribatailloner fik derved regiments navne. I forbindelse med denne omorganisering udtog man det holstenske mandskab af 17. Regiment, man stolede ikke på deres

loyalitet. Det nødvendige mandskab, for at supplere regimentet til fuld styrke, indkaldtes fra kongeriget. I december 1863 indkaldte man årgangene, der havde fået deres uddannelse i henholdsvis 1856 og 1857, hvortil Peder Kjeldahl hørte. Juleaftensdag kl. 10 aflagde 17. Regiment faneleden, og 1. juledag afrejste det fra København over Korsør til Flensborg, hvorfra det marcherede til Dannevirke.

Mange fra Ringkøbing Amt gjorde tjeneste ved regimentet, enkelte af dem faldt, nogle såredes og mange måtte en tur i preussisk fangenskab.

Ved krigens udbrud d. 1. februar 1864 var 17. Regiment organiseret på følgende måde:

17. *Regiment*: Oberst A. Bernstorff

1. *Bataillon*: Kaptajn F.W. Lund

1. Kompagni: Premierløjtnant E.A.E. Troil

2. Kompagni: Kaptajn J.C. Gandil

5. Kompagni: Premierløjtnant B.C.M. Aarøe

7. Kompagni: Premierløjtnant J.P.F. Nielsen

2. *Bataillon*: Kaptajn H.J.T.C. Schiwe

3. Kompagni: Kaptajn C.W. Frost

4. Kompagni: Kaptajn C.A. Krag

6. Kompagni: Premierløjtnant W. Møller

8. Kompagni: Premierløjtnant E.F.O.G. Pechlin

17. Regiment og 16. Regiment udgjorde 3. Brigade. Brigaden var en del af 1. Division, der var sammensat af 6 regimenter, ca. 10.000 mand.

Dybbølstillingen

Efter hærens tilbagetrækning fra Dannevirke til Als d. 5.- 6. februar 1864 indgik 17. Regiment i forsvaret af Dybbølstillingen. Stillingens besættelse foregik ved turnus mellem 1. og 2. Division. Hver division havde vagten i stillingen 6 døgn, hvor regimenterne rokerede således: 2 døgn på forposttjeneste, 2 døgn i skanser og løbegrave, 2 døgn som reserve i Sønderborg. Efter de 6 døgn var der 6 døgn hvile på Als.

Den 16. februar havde 17. Regiment forposttjenesten foran skanserne. Medens regimentet var i gang med at afløse de yderste forposter, angreb fjenden mod Bøffelkobbelskov. Afløsningen måtte derfor ud sættes. En feltvagt af 5. Kompagni under sekondløjtnant E.C. Hofmann gjorde et modangreb, men fjenden var for stærk, angrebet afsloges, og feltvagten blev sprængt.

Hullet, der derved var fremkommet i forpostkæden, benyttede fjenden til at bryde igennem, og feltvagterne på begge sider blev tvunget tilbage. 5. og dele af 7. Kompagni kom i heftig kamp og mistede mange folk, dels sydslesvigere, dels andre, der kom bort fra hovedstyrken i det vildsomme terræn, hvor de under det pludselige og voldsomme angreb havde snestormen lige i ansigtet.

Regimentets tab var: 6 døde, 44 sårede samt nogle fangne.

Skæbnedagen

Den 11. marts var det 1. Divisions tur til at besætte Dybbølstillingen. De næste 6 døgn rokerede 17. Regiment på følgende måde:

d. 11. Reserve i Sønderborg

d. 12. Forpost

- d. 13. Skanser og løbegrave
- d. 14. Reserve i Sønderborg
- d. 15. Forpost
- d. 16. Skanser og løbegrave på stillingens venstre fløj

At opholde sig i skanserne på stillingens venstre fløj d. 16. marts var særdeles farlig. Regimentets 5. Kompagni skulle besætte skanse nr. 1, der lå yderst på venstre fløj. Preusserne havde anlagt kanonbatterier på Broager, besatte med kraftige rifledede kanoner, der kunne sende granaterne over Vemmingbund, og på det nærmeste ramme skanserne efter behag. Især skanserne 1 og 2 var udsatte.

I artilleriets: »Journal over artillerifægtningen i Dybbøl Stillingen begyndt d. 13. marts«, noteres for d. 16. marts bl.a.: »Onsdag d. 16 marts observeret 600 skud fra det fjendtlige batteri på Broager. Den fjendtlige ilds virkning har i skanse 1 været: 1 granat gennem blokkehuvæggen og springer. Døde: 2 officerer og 11 menige. Sårede: 1 officer og 17 menige.«

Det var de kolde facts noteret i journalen. Artillerist ved 3. Fæstningskompagnis 9. Batteri, konstabel Eskild Hansen Bech fra Hygum sogn, var på vagt i skanse 1 d. 16. marts. Han fortæller i sine erindringer: »Den sørgeligste Dag, vi havde i Skansen, var i slutningen af marts. 17. infanteriregiment skulle afløse denne dag, og det kom marcherende midt om dagen, som her var fred og ingen fare. Selvfølgelig fandt Broagergranaterne dem snart, og soldaterne løb derfor skyndsomt ind i vort blokhus. I dettes kælder lå samtlige skansens konstabler med undtagelse af løjtnanten og underofficererne, der var i magasinet. Jeg lå oppe ved Broagervold, thi jeg havde altid Frygt for blokhuset

og opholdt mig aldrig deri under kanonen.

Blokhuset syntes for øvrigt meget solidt. Det var ca. 25 alen langt og en halv snes alen dybt, bygget af svære 16 tommer tykke bjælker, satte ved siden af hverandre og lodrette. Taget var af samme slags tømmer, bedækket med et tykt lag jord, og til yderligere sikkerhed lå der, vandret hen ad siderne, midt mellem jorden og taget, fire bjælker oven på hinanden, fastholdte ved svære jernkramper, ligesom husets sider også var dækkede med en svær jordvold. – Som sagt infanteribedækningen søgte ind i blokhuset med undtagelse af en ung løjtnant, der gik hen til mig, den eneste konstabel, han kunde få øje på i skansen. Han satte sig ned ved min side og udspurgte mig om forskellige forhold i skanserne; det var nemlig første gang, han var på Dybbøl. Infanterikapitajnen kom to gange ud i blokhusets dør og kaldte på ham, han troede, at sikkerheden var større derinde end udenfor. Endelig løb han også derind, men næppe var han kommet indenfor, før en granat traf huset.

Efter at den havde spadseret den lange vej fra Broager og over Vemmingbund løb den gennem blokhusets jordvold og to lag 16 tms. bjælker ind i huset, hvor den eksploderede med et øredøvende brag. Igenem dette hørte jeg den grufuldeste jamren og skrigen. Enhver kan tænke sig, hvad en granat udretter i et hus, pakket fuld af mennesker. Da eksplosionen var sket, vilde alle de stakler, der var i live, ud; men blokhusets døre, en dobbelt dør, var indrettet så uheldigt, at de åbnedes indad, og ved den stærke trængsel masede man på, så dørene ikke kunde komme op.

Jeg så da husets skydeskår opfyldt af

ansigter, blodige af kammeraternes sår, frygteligt fordrejede i angst, stirre vildt ud, – et syn, jeg aldrig kan glemme, det frygteligste skue, jeg nogen sinde har set. Jeg blev så sanseløs under den grufulde, rædsomme situation, at jeg greb min kittel, der lå henslængt, og satte den op på en stang. Min hensigt var, om det var muligt at få skydningen standset, så vi kunne få de døde og sårede bragt bort.

Da der kom Ambulance og Ingeniører for at hjælpe Infanteriet, så en officer kittelen. Han bandede over den og rev den ned. Under granatregnen fik vi de ulykkelige bragt bort. Fra Skanse 2, der havde bemærket ulykken, fyredes der af al kraft for at afvende fjendens opmærksomhed noget fra os. – Granaten bragte os 40 døde og kvæstede.

Siden den dag kom der aldrig infanteri i blokhuset, og skønt ingen af de i kælderen værende konstabler blev sårede, holdt de sig nu altid uden for huset. Der var for resten nu ingen del af Skansen sikker.«

Eskild var tømrer, måske derfor beretter han så detaljeret om blokhuses konstruktion. Eskild fortæller desuden, at der blev fyret af al kraft fra skanse 2 for at afvende fjendens opmærksomhed fra os. Dette er helt i overensstemmelse med artilleriets journal. Der noteres under rubrikken: Skydning fra vor side d. 16.: »36 skud fra skanse 2 – fjendens ild fra 2 batterier bragt til tavshed i længere tid«.

Den unge sekondløjtnant ved regimentets 2. Kompagni, Jacob Bang, skrev i et af sine breve til hjemmet, præstegården i Akkerup på Fyn, følgende om episoden: »Et beklageligt uheld, som er enestående i krigshistorien og foranledigedes ved, at et helt Kompagni var stuved sammen inde i blokhuset, hvor granaten sprang. Kompagniet (5. af vort regiment) mistede den dag – truffen af samme granat – 30 sårede og 15 døde samt kompagnikommandøren og løjtnant Christensen; med andre ord, ved eksplosionen af 1 granat, hele officersbesætningen og det nævnte antal underof-

Indgang til en skanse, med blokhuset i baggrunden: Historiecenter Dybbøl Banke.

ficerer og menige, noget som i øvrigt kun sker én gang af tusinde. Stakkels mennesker, alle lemlæstede på det grusomste, pytter af blod, hjerner, arme og ben, fingre, indvolde, legemer splittede på forskellig måde i flere stykker fandtes i blokhuset efter den frygtelige scene.«

En liste over sårede, indbragte til lazaretterne i Sønderborg d. 16. marts, nævner 50 mand, deraf var de 30 fra 17. Regiments 5. Kompagni. Dertil kommer regimentets dræbte: 2 officerer, 1 korporal og 8 underkorporaler og menige. Listen over de sårede viser med al tydelighed sprængningens virkning. Her et uddrag fra listen for 17. Regiments 5. Kompagni:

Nr. 206 underkorporal H. Taarnhøj:
Skud i højre ben, låret amputeret
Nr. 237 menig N.L. Ballerup:
Venstre lår amputeret
Nr. 42 menig B. Nielsen:
Strejfskud gennem begge baller, let
Nr. 146 menig P. Christensen:
Såret i højre fod, let
Nr. 25 menig Rasmus Nielsen:
Såret i begge ben, mindre let
Nr. 115 menig J.P. Henriksen:
Venstre ben amputeret
Nr. 54 menig S.N. Tjæreby:
Højre lår amputeret (død)
Nr. 186 menig H. Andersen:
Skud i hovedet, meget hårdt
Nr. 221 menig J.Fr. Glause:
Ansigtet forbrændt, let
Nr. 41 menig J. Jensen:
Foden amputeret, hårdt
*Nr. 35 menig P. Kjeldahl:
Afskudt højre fod, hårdt
Nr. 40 menig Jens Christensen:
Såret i hånden, let*

Blandt de sårede var to fra Ringkøbing amt:

Nr. 35 menig P. Kjeldahl,
afskudt højre fod
Nr. 40 menig Jens Christensen,
såret i hånden

Jens Christensens fulde navn var: Jens Christian Harreskov Christensen, født d. 20. oktober 1833 i Sinding sogn. Jens Christian fortsatte tjenesten ved 17. Regiment til den 18. april, hvor han med sit regiment deltog i det blodige slag på Dybbøl Banke og måtte, som mange af sine kammerater, vandre i preussisk fangenskab. Han kom til at tilbringe resten af krigen i fæstningen i Posen. I 1876 var han husmand i Varhede i Aulum sogn. Her døde han d. 29. april 1879 af tæring, 45 år gl.

Blandt de dræbte var menig nr. 36 ved 17. Regiments 5. Kompagni, Søren Pedersen, Vester Skovhus i Sevel sogn. Søren Pedersen (teglbrænder) var født d. 15. januar 1833. Søren skrev d. 28. januar 1864, få dage før krigens udbrud, et brev til søsteren Dorthea:

»Til
Tjenestepige
Dorthea Pedersen
Hos Madam Vindfeld paa Rostgaard
i Eising sogn
pr. Holstebro

Flensburg, den 28de Januar 1864

Kjære Søster!
Da tiden i dag tillader det, vil jeg tilskrive dig et par ord, jeg (har) rigtignok skre-

vet et brev, siden du skrev, og jeg vendter derfor efter brev fra dig, Vi har i disse dage havt nogle slemme ture, paa mandag morgen marserte vi fra Stolts et par miil længere ind ad Angelen til, det var jo ikke saa lang en mars, men det var alligevel meget streng, thi veiene ere daarlige paa denne kant, vi gik omtrent hele tiden i leer og skit til midt paa benene, vi bleve paa mandag aften indkvarteret i en landsbye, som kaldes Khønholz. Vi fik en god porsion halm at ligge i, og vi lavede os rigtig til at hvile ud, men hvad skeer om natten – kl. 1 blev der blæst alarm, og i en fart alle mand ud af halmen, tøiet paa og afsted til Kompagniets alarmplads, hvorfra vi saa snart vi var samlede poldede afsted igjennem leer og morads, alt hvad vi kunde, da det blev dag havde vi omtrent tilbagelagt 2½ miil, og da befandt vi os først paa regimentets samlingssted, der fik vi ½ times hvil og derpaa begyndte dagsmarsen, som blev 3 miil. Nu ligger vi tæt uden for Flensburg, her skal i dag eller i morgen komme 800 mand forstærkning til regiment(et), og saa snart de bliver indeelt imellem os, skal vi igjen afsted sydpaa. Hvad der ellers angaar krigen, da kan jeg næsten intet fortælle, som kan interessere noget. Men efter alles formodning bliver det vist til alvor, men hvor snart det er ikke let at sige, det kan maaske blive snart, og det kan jo ogsaa vare længe, og uden tvivl veed i lige saa godt besked derhjemme, som vi veed, thi her kommer næsten ikke andet end tyske blade, og dem kan vi jo ikke læse. Nu vil jeg slutte mit brev for denne gang, idet jeg beder dig hilse din madmoder fra mig, og lad det ikke vare for længe, inden du skriver igjen, du være paa det venligste hilset fra din hengivne broder, og jeg ønsker dig og

eder alle derhjemme alt godt, og gud give at en lysere fremtid snart maae oprinde for os alle, lev vel, det ønskes af din stedse hengivne broder

Søren Pedersen
Soldat ved 17tende Infant.
Regiment 5te Comp. Nr.36
3die Brigade, Hertugdømmet Slesvig.«

En sådan katastrofe lammede for en tid kompagniets kampdygtighed. Kompagniet måtte derfor afløses. Det kom dog hurtigt ovenpå igen. Da regimentet dagen efter stod opstillet ved Dybbøl mølle, og divisionschefen, general du Plat, passerede forbi, ytrede han til oberst Bernstorff, »det er jo et komplet garderegiment, De kommanderer, hr. oberst.«

Oberst Bernstorff fremhævede de menige af 5. Kompagni, nr. 35 Kjeldahl og nr. 115 Hendriksen, for deres frejdighed og rålmodighed, da de hårdt sårede bragtes tilbage fra skansen. De fik begge deres ben amputeret, og nr. 115 Hendriksen døde samme dag.

Peder Kjeldahl, krigsinvalid

Efter at have fået amputeret sit højre ben under læggen blev Peder Kjeldahl overflyttet til lazarettet på Augustenborg slot. Her opholdt han sig til d. 13. april, hvor han blev overflyttet til et lazaret i 2. linie på rådhuset i Assens. Fra Assens gik turen d. 4. juli til Kronprinsessegades lazaret i København. D. 1. september blev han på Garnisonshospitalet fremstillet for en kassations-kommission:

»Cassations-Attest no. 2118-1864.
Aar 1864, d. 1. Septb., blev af underrettede fremstillet for den anordnede Cas-

*Peder Kjeldahl
iført sin uniform
fra 1864.*

sations Commission Menig Peter Petersen Kjeldahl af 17. Inft. Reg. 5. Comp., udskreven af Ringkjøbing Amt, 116 Lægd, Løbe No. 33.

Formedelst Skudskaar paadraget i Krigen og paafølgende Amputation af Skinnebenet.

Efter at være undersøgt og bedømt paa anordningsmæssig Maade blev han af Commissionen erklæret: for stedse udygtig til al Krigstjeneste. Rgl. I A. 2.

Paulli.«

Peder var nu klar til hjemsendelse. Hjemsendelsen, med hensyn til aflevering af udrustning m.m., foregik ved Centraldepotet i København. I depotets protokol for hjempermitterede mandskaber, nævnes for 17. Regiment bl.a.: »d. 5-9-1864, 17. Regiment 5. Kompagni, nummer 35, menig Kjeldahl, medgivet munderingssager: 1 feltkappe, 1 felthue, 1 klædesbuxer og 1 vaabenfrakke.«

Peder Kjeldahl modtog, før han rejste hjem, et skema fra Invalidebestyrelsen. Skemaets punkter med 25 trykte spørgsmål samt påtegning af en læge og kommunalbestyrelsen eller sogneforstanderskabet skulle udfyldes og indsendes til vurdering i forbindelse med hans fremtidige invalideforsørgelse. Peder havde skemaet klar til indsendelse i slutningen af september. De fleste af oplysningerne på skemaet kender vi i forvejen, dvs. hans militære data m.m. Der er dog en del relevante og nye oplysninger:

»Punkt 15 på skemaet. Nuværende Helbredstilstand?:

Svar: Invaliden lider for tiden betydelig smerte i det højre ben, som er brudt op, hvor det er amputeret.

Punkt 23. Har ansøgeren børn at forsørge, da disses fulde navn, fødselsår og fødsels-dage?:

Svar: Ansøgeren har et barn at forsørge ved navn Ane Marie Houllind, født d. 21. november 1860.

Punkt 25. Hvad ansøgeren i øvrigt ønsker at anføre til oplysning om sin trængende stilling?:

Svar: Da jeg umulig kan fortsætte mit tidligere erhverv som tømmersvend, anmo-

der jeg den ærede bestyrelse om lidt pension, da jeg for øjeblikket ej ved, hvor jeg skal fortjene det mindste til livets ophold, og da min familie er meget uformuende, kan jeg ikke erholde nogen understøttelse fra dem.«

Påtegning af sogneforstanderskabet:

»Sogneforstanderskabet kan efter vores bedste overbevisning bevidne, at invaliden både er meget trængende og særdeles værdig til at erholde størst mulige pension.«

På Dybe-Ramme sogneforstanderskabs vegne:

Harboe

pt. Formand

Dybe præstegård den 20. september 1864.«

Nu skulle resten være en formssag, men så let gik det ikke. Peder Kjeldahl hørte ikke fra invalidebestyrelsen i 1864. I begyndelsen af året 1865 var Kjeldahls tålmodighed sluppet op, og han fik forfattet en skrivelse stilet til: Bestyrelsen for de militære underklassers pensionering og invalideforsørgelsen.

»Jeg undertegnede, der d. 16. marts 1864 ved Dybbøl blev såret af en granat i det højre ben, hvilket havde til følge, at benet straks efter blev amputeret under læggen. Den 1. september blev jeg kasseret og udskrevet af lazarettet i København efter først at have modtaget et skema fra bestyrelsen, hvilket skema blev senere blev udfyldt, påtegnet af lægen og sogneforstanderskabet og indsendt til ovennævnte bestyrelse midt i september, fra hvilken imidlertid ingen understøttelse endnu er ble-

ven mig tilsendt – tager mig derfor, tvungen af nødvendigheden, den frihed at ansøge den høje bestyrelse om en snarest muligt tilsendt pension eller månedlig understøttelse.

Ærbødigst

Menig Peder Pedersen Kjeldahl, Kallesø
17. Inf. Reg. 5. Komp. nr. 35.
Dybe ved Lemvig d. 9.1.1865.«

Det var ikke, fordi bestyrelsen havde ligget på den lade side, at der ikke var sket noget. Invalidebestyrelsen skulle indhente de nødvendige oplysninger fra hans regiment, men ved en fejltagelse henvendte man sig til 8. Regiment, der af gode grunde ikke kendte noget til en Peder Kjeldahl i 1864. I december lykkedes det dog at finde frem til det rigtige regiment:

»Til 17. Infanteri Regiment.

Regimentet skulle bestyrelsen herved tjenstligst anmode om yderligere at ville udfylde og attestere det hosføjede skema for kasseret menig af sammes 5. Kompagni no. 33 (35) Peter Petersen Kjeldahl, Kallesø, hvorefter det forventes tilbage-sendt.«

Den 19. januar 1865 skriver bestyrelsen følgende til Dybe sogneforstanderskab:

»Sogneforstanderskabet anmodes herved tjenstlig om at tilkendegive menig af 17. Regiment 5. Kompagni no. 35, Peder Pedersen Kjeldahl, Kallesø af Dybe, som svar på hans skrivelse af 9. denne måned, hvori han anholder om snarest muligt at bevilges forsørgelse som invalid, at bestyrelsen på grund af manglende oplysninger endnu ikke har kunnet afgive sin resolution på det fra ham i sin tid modtagne

andragende om sådan forsørgelse, men at hans sag vil blive endeligen afgjort, så snart omstændighederne tillader det.«

Dette er oplysningerne, vi får om de første år vedr. Peder Kjeldahls forsørgelse. Fra andre krigsinvalidesager vides dog, at oplagte sager som denne hurtigt blev afklaret.

I 1868 begynder en ny epoke i Kjeldahls liv. Dybe sogns kirkebog viser, at den 24. april 1868 blev Peder Kjeldahl Pedersen, Knudsberg, 37 år, ungar, invalid, ejer af stedet Rammedige, viet til: Maren Christiansen, 24 år, tjenestepige og husholderske i Rammedige. Forloverne var: Marens far, Christian Hyldahl, boelsmand i Lomborg og Christen Christensen i Sønder Hjortkær.

I 1871 får vi nye oplysninger vedr. hans invalidesag. Bestyrelsen i København modtager følgende om familien og Peders tilstand:

»Såret har i de sidste 2 år været helt, men han lider om vinteren af kulde i stumphen. Ejer et hus med 5 skæpper hartkorn og 22 á 23 tønder land, som er opdyrket hede på 3 á 4 tønder nær, men mager jord uden eng. Han kan holde 2 køer og nogle får og må leje til jordens dyrkning. Afgrøden kan ikke nær strække til. Ejendommen er købt for 1800 rd., hvoraf forrentes 1300 rd. Var før tømmer, men arbejder nu i sit hjem som snedker, så vidt han kan tåle det. Fortjenesten herved ikke over 50 rd. om året. Han er gift og har 2 børn, 1 på 3 år og 1 – 3 dage gammelt, desuden må han svare alimentationsbidrag af 15 rd. til et før hans giftermål avlet uægte barn. Der ser rent, ordentligt og ikke fattigt ud hos dem, og manden gør et godt indtryk. Han vil søge

Centralkomiteen om ekstrahjælp til hans træben, hvilket jeg vil anbefale ham til. Han viste mig resolution fra Generaldirektoratet for skattevæsenet, hvorefter der er pålagt ham bygningsafgift i egen-skab af invalid.

Jetsmark.« *)

I 1872 ansøger Kjeldahl om forhøjelse af sin pension. Han skriver til bestyrelsen: »Da jeg i den sidste års tid har lidt megen smerte i det friske ben og lår, lige såvel som i det amputerede, af den idelige ståen, som hører med til professionen, så jeg næsten ikke kan tåle at arbejde, derfor er min fortjeneste så ringe, dog er der pålagt mig en skat af 6 Rd. 20 sk. årlig i bygningsafgift af profitionen, og mine jorder må jeg holde fremmede til at dyrke, da jeg ikke selv kan grave eller pløje, og min kone er svagelig, hvorfor jeg beder den ærede bestyrelse, dersom det er muligt at forhøje min pension, da jeg virkelig er trængende.«

Lægepåtegning:

»At invaliden ofte føler smerte i den amputerede stump, som ved anstrengelse hæver op og tvinger ham til at holde sengen et par dage ad gangen, indtil hævelsen svinder hen, og at han tillige i det sidste år har lidt af gigtsmerter i den sunde hofte, hvilket forøger hans ulykkelige stilling og forhindrer ham fra at arbejde i hans profession, ofte i flere dage, og selv i de bedste dage kun kan udrette lidt, bevidnes.

Lemvig den 14. sept. 1872.

L. Gottschalk, Distriktslæge.«

*) (Jens Jetsmark, 1813-97: Generaldecisor, jurist m.m. Fra 1851 til 1877 medlem af »Bestyrelsen for de militære underklassers pensionering og invalideforsørgelsen«).

Kommunalbestyrelsens og sognepræstens udtalelse: »At de af ansøgeren givne oplysninger er overensstemmende med sandheden attesteres herved, ligesom man også er så fri at anbefale den her ansøgning på det bedste.

Dybe d. 10. september 1872.

Brogager C.K. Lind
Sognepræst. p.t. Sogneraadsformand.«

I 1874 får vi oplysninger om pensionens størrelse. Peder Kjeldahl fik sin pension udbetalt ved Toldkammeret i Lemvig kvartalsvis. Han skulle i den forbindelse fremvise sit pensionskort, der var udstedt af Bestyrelsen for de militære underklassers pensionering. Kjeldahl mister sit kort i 1874, og fra Toldkammeret i Lemvig meddeler man bestyrelsen d. 4. november, at han har hævet sin pension for 3 måneder, 31 rd. 84 sk., hvilket svarer til ca. 127 rd. årligt. Ved møntreformen af 1873 i de skandinaviske lande, hvor man indførte kronen som møntfod, blev 1 rigsdaler omvekslet til 2 kr. Altså har hans pension i 1874 været ca. 254 kr. årlig. Vi skal dog frem til 1877 for at få sat nøjagtig beløb på hans pensions størrelse. Af et pensionsdokument fremgår det, at Peder Kjeldahl fra 1. april 1877 modtog 303 kr. i årlig pension. Hans pensionskort viser, at han nu fik sin pension udbetalt månedligt med 25 kr. 25 øre.

I 1878 er der sket store ændringer i familiens forhold. Peder Kjeldahl er blevet kroejler i Rammedige. Et skema, sendt til Invalidebestyrelsen i begyndelsen januar 1878, viser, at Kjeldahls nuværende livsstilling er: Gæstgiver eller kroejler. Kroholdet og gæstgiveriet har hidtil ikke givet noget nettoudbytte.

Lit. *M. L.*

Nr. 1008.

Bestyrelsen for de militaire Underclassers Pensionering og for Invalidforsørgelsen

tilkjendegiver herved, at der, overensstemmende med Lovene af 9de April 1851, 24de Februar 1858 og 20de November 1876 er af den Bestyrelsen underliggende almindelige Fond tilstaaet:

afsk. *Herrig Peder Kjeldahl Kallersø*

303 Kroner

aarlig i Forsørgelse fra 1ste April 1877, vedvarende.

Beløbet vil blive udbetalt ved *Foldkassen i Lemvig* med $\frac{1}{12}$ maaned-
ligen forud for den løbende Maaned. Flere Maaneders Beløb kunne vel henpaa til Modtagelse paa
en Gang, men bliver dog herved at bemærke, at, naar Beløbet et heelt Aar ikke er høvet, vil samme
for dette Aar hjemfalde til den nævnte Fond.

Til Beviis for Berettigelsen til at have foranførte Beløb maa forevises vedlagte Kort, som er
betegnet med det Lit. og Nr., hvorunder den Paagjældende er optagen i Bestyrelsens Bøger, og som
indeholder Angivelsen af det tillagte maanedlige Beløb. Velkommende Kasserer vil derefter meddele en
Blanket til Qvittering, mærket ligesom Kortet. Naar denne Blanket tilbageleveres efter at være for-
synet med en af en Præst eller anden kongelig Embedsmand udfærdiget Lovattest samt med behørig
Hunderskrift, vil Beløbet blive udbetalt.

Hvis Beløbet formødelst Forandring af Opholdssted, eller af andre Grunde maatte ønskes anviist
vil en anden Kasse end den foranførte, vil Saadant kunne ventes bevilget, naar Begjæring derom belme-
ligen indsendes til Bestyrelsen.

Kjøbenhavn, den 1ste April 1877.

D. B. Y.

H. Christensen

adm. Directør.

Børnenes antal er nu 5, i en alder af 10, 7, 4, 2 og ¼ år. Ingen af dem er i stand til at erhverve noget. De opholder sig alle i hjemmet. Det barn på 7 år er krøbling og trænger stadig til lægehjælp og medicin. Med hensyn til formue og ejendom noterer han: »Der haves en ejendom på 4 skæpper hartkorn, der tilligemed tilhørende bygninger og besætning er takseret hos den vest- og sønderjyske Kreditforening til en værdi af 8.000 kr., herpå er en gæld af 4.200 kr.« Under rubrikken: Hvad ansøgeren i øvrigt ønsker at anføre til oplysning om sin adkomst til invalideforsørgelse? noteres: »I løbet af indeværende år har ansøgeren erholdt bevilling til at drive krohold i sin ejendom Rammedige ved den nyanlagte amtsvej, men da der nu anlægges en jernbane, der har samme retning som landevejen, med station og gæstgiveri i ca. 1/8 mils afstand fra kroen, vil det næppe fremtidig kunne betale sig for mig at drive kroeri, da jeg deraf skal svare skat og bygningsafgift.«

Lægepåtegningen forklarer:

»Peder Kjeldahl Pedersen, fået højre ben amputeret under knæet. Han har i de senere år navnlig mistet al egentlig arbejdsdygtighed, idet han navnlig i det raske ben ved enhver anstrengelse nu lider smerter, der gør ham arbejde umuligt, og hans helbred er idet hele taget ikke stærkt i nogen henseende.

Lemvig den 6/1 1879.

L. Gottschalk
Distriktslæge.«

Sognerådets og sognepræstens udtaler om hans moralske værdighed, hans trang, osv.: »At hans moralske værdighed er god

kan lettest bevises ved, at det er sognerådet, der har anbefalet hans bevilling til kromand, som den her i kommunen mest værdige. At hans trang til understøttelse er stor, kan let indses, når han på 4 skp. hartkorn skal forrente 4.200 kr. Efter vor formening kan kroeriet ikke betale sig at drive, da der til sommer bliver 2 kroer til her i sognet, hvoraf den ene ligger ved jernbanestationen, der næppe er 1/8 mil (knap 1 km.) fra vedkommendes parcel.

På Dybe og Ramme sogneråds vegne:

Peter St. Breinholt
Formand

Broager
Sognepræst for Dybe og Ramme menigheder

Dybe præstegård d. 30. december 1878.«

Fra d. 1. januar 1879 fik Kjeldahl sin pension hævet til 324 kr. årligt – bestyrelsen noterer: »På grund af den store børneflokk.«

Jernbanen, der her omtales, er den endnu eksisterende privatbane fra Vemb til Lemvig. Banedriften begyndte den 20. juli 1879 med tre tog dagligt i hver retning. 20 år senere blev strækningen Lemvig-Thyborøn hægtet på. Den lille dreng på 7 år, der nævnes som krøbling, var: Peder Christian Kjeldahl, født i Dybe d. 3. august 1871. Han afsluttede en læreruddannelse ved Jelling seminarium i 1895 og blev senere lærer i Rind sogn fra 1905. Han måtte tage sin afsked i 1911 og døde i Herning d. 21. februar 1921, 49 år gl. Han blev begravet på Assing kirkegård d. 28. februar.

Efter det fejlslagne projekt som kroer sælger Peder Kjeldahl kroen og køber en ejen-

dom, Ertbjerghus, med 6 tønder land, som han betaler 5.050 kr. for. Gælden til kreditforeningen er 2600 kr. Kjeldahl, nu 50 år gl., skriver i en ansøgning om forhøjelse af sin pension til Invalidbestyrelsen i 1883: »Jeg er husmand, og den årlige indtægt af de 6 tdr. land, som hører til huset, kan ikke nøjagtig angives, men jeg holder 2 køer, og udbyttet af disse tilligemed avlen tjener lidt til min og familiens ophold.« Børnenes antal er nu steget til 6, hvoraf ingen kan erhverve noget synderligt. De opholder sig alle i hjemmet. Det raske venstre ben giver ham stadig store problemer, da han er nødt til at støtte på det, når han arbejder. Også når han skal gå, er der problemer, han lider af smerte og stivhed i låret og hoften. Alt dette kan kun afhjælpes ved nogle dages hvile. Stivheden i hoften er dog permanent, skriver distriktslæge Gottschalk.

Pastor Broager skriver i sin attest:

»Idet jeg herved attesterer, at alt, hvad der er anført i dette skema, er overensstemmende med sandheden, kan jeg tillige bevidne, at Peder Kjeldahl Pedersen er mig bekendt som en skikkelig, ordentlig og flittig mand, der arbejder trolig, så vidt hans kræfter tillader det, for at forsørge sin familie.

Dybe præstegård d. 29. november 1883.«

Sognerådets attest:

»Husmand Peder K. Pedersen af Ertberghus er en flittig og stræbsom mand, så vidt hans evner og kræfter rækker, men med den familie, han har og i hans tilstedeværende formues omstændigheder, vil det være ham umulig at ernære sig og familie uden denne pension hans årlige pension, han plejer at oppebære, og som

han i enhver henseende er værdig og trængende til, hvilket herved attesteres.

På Dybe og Ramme sogneråds vegne.

C. K. Lind

p.t. Formand

d. 25. november 1883.«

Invalidbestyrelsen kvitterede ved at forhøje pensionen til 405 kr. årligt.

Ved folketællingen 1890 bor parret stadig i Ertberghus med 6 hjemmeværende børn i alderen fra 16 år til det yngste, der er under 1 år. Maren og Peder Kjeldahl fik i alt 10 børn, hvoraf de 8 nåede voksenalderen – 2 sønner og 6 døtre.

Det ældste barn, Ane Marie Kjeldahl, født d. 6. oktober 1868, blev den 24. februar 1889 viet i Dybe kirke til urmager Jens Ole Andreas Christensen af Ravns- toft, født i Dybe sogn d. 24. februar 1868, som søn af gårdmand Anders Christensen og hustru Ane Kirstine Jensen af Dybebjerg.

Parret flyttede i 1894 til stationsbyen Bonnet i Ramme sogn. Her arbejdede J.O. Andreas Christensen som urmager og fotograf med atelier og forretning tæt ved stationen. Ved folketællingen 1901 for Ramme sogn nævnes deres bopæl at være huset Cromwell matrikel nr. 52 d., Ane Marie noteres som: Hans medhjælper i faget. Parret har 6 børn, de 5 yngste med efternavnet Kjeldahl Kristensen.

Fotograf Christensen var særdeles aktiv, både som natur- og portrætfotograf. Bonnet lokalarkiv, der åbnede i 2007, har indsamlet et stort antal af Christensens fotografier. Portrætterne, der er benyttet i denne artikel, er fotograferet af Christensen, der heldigvis fik sin svigerfar Peder Kjeldahl til endnu engang at iføre sig den

Peder Kjeldahl.

Maren Kjeldahl f. Christiansen.

gamle uniform fra 1864, som han havde hjembragt fra Centraldepotet i København.

Portrætterne har jeg dog ikke modtaget fra arkivet i Bonnet, men af en dattersøn til Peder og Maren Kjeldahl. Parrets yngste barn, datteren Thora Kjeldahl, født den 10. maj 1889, blev den 14. november 1913 viet i Assing kirke til murer Mikkel Christian Lindhardt fra Kibæk ved Herning.

Parret blev boende i Kibæk, hvor et af deres børn, Harald Lindhardt, fødtes d. 3. maj 1921. Harald virkede hele sit arbejdsliv som frisørsvend i Herning. Han kæmpede, som sin morfar, mod tyskerne. Af gode grunde ikke ved Dybbøl. Harald tog tørnen på hjemmefronten under 2. verdenskrig, hvor han som jernbanesabotør i den lokale sabotagegruppe »Skinnebræk«, der saboterede i Hernings omegn, spillede en central rolle. Haralds oplevelser som sabotør kan man læse om i Herning Folkeblad d. 4. maj 2005 under overskriften: »En dødsdom under gulvet«.

Jeg havde en del kontakt med Harald, til han døde i foråret 2010, 89 år gl. Ved et foredrag, jeg holdt i Herning 2007, om lokale soldater fra 1864, viste han mig portrættet af sin morfar, der manglede den ene fod. Han fortalte mig, at fotografiet var taget af en fotograf, der var gift med en af morfarens døtre, og han ville gerne vide mere om sin morfars skæbne. Derefter var det op til mig at finde ud af resten. Harald nåede heldigvis at få hele historien om sin morfar, og jeg nåede at sikre mig kopier af portrætterne af den gamle kriger fra 1864 og hans hustru.

Som afslutning skal nævnes, at Peder og Maren Kjeldahl i 1894 solgte Erbjerghus i Dybe og flyttede til Ramme sogn. Stedet, de købte i Ramme, nævnes som Broager, men kun i perioden, hvor Kjeldahl var ejer. Måske har han givet sin ejendom navn efter stedet, hvorfra granaten, der gjorde ham invalid, kom susende, eller måske har han tænkt på pastor Broager i Dybe, der hjalp ham med de mange skemaer til Invalidebestyrelsen.

I 1910 fik Peder Kjeldahl fred for bøvet med det elendige træben og de evindelige skemaer, der skulle udfyldes og sendes til København. Han døde d. 28. maj, 76 år gl., og blev begravet på Ramme kirkegård d. 2. juni.

Der noteres i kirkebogen: Husmand af Broager, født i Tørring, gift med Maren Kristiansen Hyldahl. Deres sidste fælles opholdssted er Broager.

Efter Peder Kjeldahls død flyttede sønnen, gartner Knud Kjeldahl, hjem til sin mor. Knud var født i Dybe d. 17. januar 1874. Han døde d. 5. april 1949 og blev begravet på Ramme kirkegård, hvor man stadig kan se stenen, der blev sat over ham.

Dragon Jes Johannes Braagaard, Ramme sogn

Jes Johannes Braagaard – kaldenavn Johannes Braagaard – blev født d. 15. marts 1839 og døbt i Hjordkær sogns kirke, Aabenraa Amt. Forældrene var begge fra Ringkøbing Amt. De blev viede i Tørring kirke 1835. Der noteres i kirkebogen: Christen Nielsen, Braagaardhus af Lomborg sogn, 28 år, indsidder hos Mikkel Klou og Ane Kathrine Christensdatter Trøiborg, 31 år, hos Mikkel Klou i Tørring, viet d. 29. november 1835. Tre år senere fik Johannes en lillesøster, Johanne Cathrine Braagaard, der blev døbt i Ravsted kirke, Tønder Amt, d. 14. september 1842.

Efter 1842, men før 1845, er familien tilbage i Ringkøbing Amt, hvor de bor i Ramme Hospital - fattighus. Christen Nielsen nævnes som værende fattiglem. Det var her, de to børn skulle få deres hjem, til de nåede konfirmationsalderen.

Ved hans konfirmation i Ramme kirke 1. søndag efter påske 1853, den 3. april, noteres: Jes Johannes Braagaard, Ramme Hospital. Født i et hus i Jordkirk Sogn i det Slesvigske 15. marts 1839. Kundskab: god. Opførsel: mg. Forældrene: Indsidder Christen Nielsen Braagaard og hustru Ane Cathrine Christensdatter, Ramme Hospital.

Efter konfirmationen måtte Johannes ud at tjene. D. 12. april 1853 flytter han til Heldum sogn for at tiltræde en plads som tjenestedreng ved skiftedagen d. 1. maj. Han rejser fra Heldum ved næste skiftedag, 1. november. – Præsten i Heldum noterer på afgangslisten vedr. hans opførsel: Har ikke søgt kirken. 1. november 1853 ankommer han, 14½ år gl., til Lomborg sogn, hvor han har fået tjeneste hos gårdmand Christen Laursen, Vester Lundsby. De næste 6 år bliver han i Lomborg. Den 1. november 1859 vender han tilbage til Ramme, hvor han får arbejde hos møller Peder Madsen, Vester Mølle.

Dragon ved 3. Dragonregiment 1862 – 1864

I 1862 er det blevet tiden for Johannes at aftjene sin værnepligt. Han bliver indkaldt til at møde ved 3. Dragonregiments 1. Eskadron i Aarhus d. 29. juni. Et dragonregiment bestod i 1862 af 4 eskadroner, der hver var bemanded på følgende måde:

- 1 ritmester, eskadronchef
- 2 løjtnanter
- 1 overvagtimester
- 1 kvartermester
- 3 vagtmestre
- 2 korporaler
- ca. 120 underkorporaler og menige, foruden trompetere, beslagsmede, sadelmagere etc.

Under krigen havde eskadronerne kun gennemsnitlig 80 mand under våben.

Johannes gjorde tjeneste ved eskadronen til d. 20. oktober 1863. I forbindelse med den truende situation i Slesvig-Holsten besluttedes det ved mobilisering at udvide et dragonregiment fra 4 til 6 eskadroner. Den 21. oktober 1863 overgik Johannes derfor fra 1. Eskadron til den nyoprettede 5. Eskadron som menig dragon nr. 19. 3. Dragonregiment var under ledelse af ritmester Edgar Moe.

Regimentet rykkede i december 1863 fra Aarhus til Lilleryde mellem Slesvig og Holsten, derfra til Dannevirke. Efter tilbagetrækningen fra Dannevirke d. 5.-6. februar 1864 rykkede regimentet til området omkring Vejle, hvor det fungerede som strejfkorps.

Rytterfægtningen ved Vorbasse

Efter fjendens besættelse af Kolding d. 18. februar rykkede 5. Eskadron vestpå til egen omkring Vorbasse. Eskadronen var d. 28. februar rykket fra Fitting til området ved Bække og Vorbasse. De nødvendige feltvagter og patruljer blev posteret. Overvagtimester Jøns stod ved Skøddegård med 16 mand, ved Bække og Kragelund stod feltvagter, hver med en underkorporal og 6 mand. På Skøddebjerggård lå løjtnant Sauerbrey med 3 underofficerer og 20 mand. Ritmester Moe lå med resten af styrken i Vorbasse. Der var sendt patruljer frem til Gesten, Ravnholt og Hulvad. Den samlede styrke var på 104 mand.

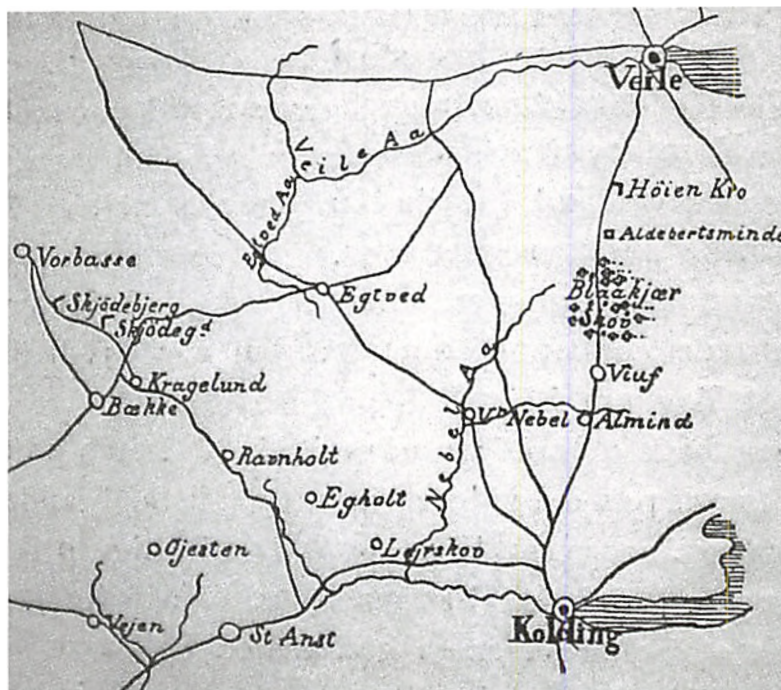
Alt åndede fred og ro. Man havde fra sognefoged Niels Madsen i Lejrskov samme dag modtaget melding om, at der intet var forandret i fjendens stilling. Heller ikke fra de udsendte patruljer var der kommet foruroligende meldinger. Den 29. om

Dragon: Tøjhusmuseets udstilling.

morgenen gik den del af mandskabet, der ikke var på vagt, i gang med eftersyn og pleje af deres heste, der skulle stille til parade i Vorbasse. Morgenmeldingen fra patruljerne havde været, at der intet fjendtligt havde været at mærke.

Situationen var dog særdeles faretruende. Den preussiske general von Mülbe havde fået nys om dansk rytteri i egnen ved Vorbasse. Han var bange for, at det var en større dansk rytteristyrke, der var på vej for at befri Kolding. Generalen beordrede det Westphalske husarregiment nr. 8, som om aftenen d. 28. samledes ved Lejrskov, til den følgende morgen at re-kognoscere egen ved Bække. Kl. 4½ om morgenen d. 29. februar sendtes to eskadroner fra Lejrskov ad forskellige veje mod Bække og Vorbasse. Den største del sendtes ad den lige vej over Ravnholt mod Vorbasse, den anden del over St. Andst og Gesten mod Bække.

Oversigtstegning
for slaget
ved Vorbasse.

De preussiske husarer rykkede frem i fuld fart. Patruljen ved Ravnholt måtte trække sig hurtigt tilbage, medens den blev forfulgt mod Kragelund. Den anden eskadron preussiske husarer rykkede frem og jog feltvagterne i Bække foran sig. Overvagtimester Jøns ved Skøddegård var blevet alarmeret og forsøgte at standse preusserne. Det lykkedes ikke, overvagtimesteren og nogle dragoner blev taget til fange, resten sprængte i fuld fart ad Vorbasse til, forfulgt af husarerne.

Ved Skødberggård kom underofficererne og 20 mand hurtig til hest, en del uden sadler og nogle stadig iført deres hvide staldkitler og med sabelen i hånden. De ilede forposterne til hjælp, men måtte trække sig. Syd for gården mødte løjtnant Saurbrey dragonerne, hen ved 40 mand, der kom fra Skødberg. Preusserne var

standset ved Skødberggård for at undersøge stedet. Dette pusterum benyttede løjtnanten til at få ordnet de danske dragoner for derefter at føre dem frem mod husarerne. Husarerne trak sig tilbage uden kamp lidt syd for gården, og løjtnant Saurbrey, der fandt det mistænkeligt, lod et par mand ride uden om for at sikre sig mod baghold. Snart efter så han den preussiske eskadron ride frem i trav. Løjtnanten kommanderede karriere – hurtigste gangart – imod dem. De forreste husarer blev reden ned ved sammenstødet, de andre vendte deres heste til vild flugt, og da dragonerne fra Vorbasse i deres brogede kostumer med blinkende sabler kom galoperende ned ad bakken, opgav preusserne al modstand.

Marken var oversået af til fods-flygtende husarer, ved vejen lå og stod sårede folk

og heste. Alle vore tilfangetagne dragoner blev befriet på nær 4. Ritmester Moe udtrykker det i sin rapport således:

»Det fra Skødebjerg kommende mandskab huggede overvagtimesteren og de fangne dragoner ud, hvornæst fjenden, da eskadronen havde fået forstærkning, da de fra Vorbasse vare vundne op, begav sig på vild flugt og forfulgtes til Kragelund.«

Overvagtimester Jøns stod til fods på heden, da han så preusserne komme faren-de i vild flugt; en husar styrter tæt ved ham, Jøns springer til og afvæbner ham. En anden husar styrter, Jøns griber hans hest, og da stighøjlerne er for korte, lader han husaren selv spænde dem længere, hvorefter han springer i sadelen og deltager i kampen.

De omkringboende bønder kørte de sårede til Skødebjerggård, hvor den fangetagne tyske kirurg forbandt dem ved damernes hjælp; siden blev de kørt til Grindsted og overgivet til distriktslægens hjælp. Der er lidt divergerende oplysninger om antallet af fjendens tab. Ritmester Moe skriver samme aften i sin rapport til 1. kavaleri-brigade i Jelling:

»Af fjenden, der bestod af 2. og 4. Eskadron af 8. husarregiment, om flere vides ikke, har man gjort ca. 30 fanger, deraf er en død i Grindsted, deriblandt en officer og en læge, disse vil blive transporteret til Jelling i morgen. Hvad de erobrede heste og materiel angår, da håber eskadronen at have tilladelse til selve at forsyne sig med det nødvendige og sende resten til brigaden. Navnefortegnelse og videre melding med hensyn til fangerne vil komme i morgen middag med overvagtimester Jøns. Eskadronen, der i nat ligger i Hejnsvig og har Bække og Vorbasse observeret, agter man i morgen at

trække til Grindsted, da man må sørge for, at eskadronen kan få en lille smule hvile.

Fra eskadronen Moe
Hejnsvig den 29. februar 1864.
p.t. Grindsted
Moe
Ritmester og eskadronkommandør.«

Det tilfangetagne fjendtlige mandskab var fra det 8. Husarregiments 2. og 4. Eskadron, der var underlagt den 13. Kavaleribrigade, generalmajor von Hobe.

Fangernes antal, 34, var fordelt således: Løjtnant Haillmizk, vagtmester Bipber, doktor Krüger, trompetererne Schultz og Rammelt, 6 underofficerer, 6 underkorporaler og 11 husarer.

Fem sårede husarer: Brentthoff, Gollenberg, Bollinger, Helwi, Kroes.
En død husar, Jacobi.

Vort tab: 4 underofficerer og 3 dragoner sårede, den ene underofficer døde senere. 4 dragoner fangne. Om den sårede underofficer, der senere døde, skriver ritmester Moe: »De let sårede vil blive transporteret i morgen til lazarettet i Horsens, hvorvidt korporal Nielsen, der er dødelig såret af et skud i hovedet, kan transporteres, vides endnu ikke.«

Sekondløjtnant Sauerbrey modtog ridderkorset for sin indsats. Overvagtimester Jøns fik dannebrogsmandenes hæders-tegn.

Udrustningen, der var erobret i forbindelse med fægtningen, blev senere afleveret til de militære depoter. Følgende fortegnelse fra det militære varedepot i København til Krigsministeriet d. 30. juni 1865 viser detaljerne:

Fortegnelse over byttegenstande afleverede til det militære varedepot, som erobrede fra de fjendtlige tropper i krigen i 1864

Modtaget fra pladskommandantskabet i Aarhus (opgivet at være erobrede ved affæren den 29. februar 1864 af 3. Dragonregiments 5. eskadron).

Stk.	Rd.	Sk.
12	Kandar-hovedlag.....	1
7	Østerrigske husarhuer.	16
31	Bandolerer	64
31	Tasker	2
20	Sæt ukomplet ride ekvipage	30
12	Stænger	1
4	Bridanbid	16
12	Hoveddækkener.....	18
4	Overgjorder	48
23	Kogekedler.....	1
25	Læderovertræk til do. .	5
19	Preussiske valdrapper..	5
26	Karabinremme.....	4
24	Karabinhager	48
9	Læder sabelkvaste uden værdi	
14	Sabelgehæng	32
7	Dækkengjorde	32
2	Læder sabelkvaste, 1 beskyttelseslæder og 7 læderklapper, i alt.....	32
20 pr.	Hylstertasker	5
11	Fouragérstrikker og 1 hesteskotaske, i alt... 1	
2 pr.	Klædes benklæder, 2 skærf og 1 skjorte, østerrigsk, i alt	1
1	Skjorte, 2 pr. linnede benklæder og 1 rød klædes mantelsæk	48
17	Preussiske Liv-Zynd- nadelkarabiner	24
17	Preussiske Kavaleri- sabler med jernkurve- fæste og jernskeder	6

Opgørelsen, der var forlangt af Krigsministeriet, skulle benyttes til beregning af krigsbyttefordelingen blandt 5. eskadrons mandskaber. Lovligt krigsbytte tilfaldt i krigen 1864, som under englands-krigen og krigen 1848-50, – til særdeles opmuntring – de enkeltpersoner eller afdelinger, der havde erobret, hvis byttet ikke oversteg 10.000 rigsdaler.

Ud over de her nævnte genstande indgik de erobrede heste i krigsbyttet. Hestenes data blev ført på en: »Stamliste fra 3die Dragonregiments 5. Escadron over nedenførte (krigs) bytteheste«. Her et par eksempler fra listen:

Escadrons nr. 165: Brændetegn 8 H, Vallaak lysebrun, 7 aar, højde 10 kvarter 1 tomme, (ca. 158 cm.) taxationspriis 160 rdl., solgt ved Auktion d. 26-10-1864.

Escadrons nr. 166: Brændetegn 8 H, Hoppe graaskimmel, 10 aar, højde 10 kvarter 10 tommer, taxationspris 150 rdl.

Escadrons nr. 169: Hoppe mørkebrun, Stjern, lille hvid plet i Overlæben, 7 aar, højde 10 kvarter 1 tomme, taxationspriis 200 rdl.

Dragon Braagaards andel i krigsbyttet nævnes senere i artiklen.

Kriginvalid

Johannes blev, den 4. marts, få dage efter fægtningen sygemeldt som brystsyg. Han blev bragt til lazarettet i Vejle, hvor han opholdt sig én dag. Derfra gik turen til Frederiksberg slots lazaret, hvor han var indlagt, til han den 16. juni kom for en kassationskommission.

»Kassations-Attest no. 1038-1864.

År 1864, den 16. juni, blev af undertegnede fremstillet for den anordnede kassationskommission dragon Johannes Braa-

gaard (Jordkjær) af 3. Dragon. Regts. 5 Eskadron no. 19, udskreven af Ringkøbing Amt, 98 lægd, løbe no. 42.

Han lider af brystsvaghed.

Efter at være undersøgt og bedømt på anordningsmæssig måde blev han af kommissionen erklæret for stedse uskikket til al krigstjeneste. Regl. I C.1.

At anførte kassation er udført og vedtaget under iagttagelse af de lovbefalede regler, bevidnes.

København den 30. juni 1864.

Schepeleln.«

Johannes fik et skema til ansøgning om invalideforsørgelse udleveret på lazarettet. Lazarettets overlæge noterer under rubrikken: Lægens påtegning: »Patienten lider af brystsyge med hoste og stærk opspytning. Hvorvidt nogen væsentlig forandring og bedring i hans tilstand er at vente, lader sig ikke med nogen sandsynlighed forudsige.

Lazarettet Frederiksberg slot d. 18. juni 1864.«

Af skemaet til Invalidebestyrelsen, som Johannes underskrev i Ramme d. 12. juni 1864, fremgår det: »At han for tiden opholder sig hos forældrene i Ramme fattighus og er stadig sengeliggende. Det oplyses desuden: At ansøgeren er aldeles uden formue, hans forældre forsørges af Dybe-Ramme sogns fattigvæsen, og hans helbredstilstand er af den beskaffenhed, at han efter sandsynlighed i meget lang tid ikke er i stand til at erhverve det mindste.«

Sogneforstanderskabets påtegning:

»Bemeldte Johannes Braagaard er yderst trængende og kvalificeret til offentlig pensionering og understøttelse.«

Dybe-Ramme sogneforstanderskab d. 1. juli 1864.

Harboe

Sognepræst og Formand for Sogneforstanderskabet.

Invalidebestyrelsen forlangte allerede i 1865 nye oplysninger om Johannes. Hans helbredstilstand kunne jo have forbedret sig. Af skemaet fremgår det: At han modtager pension, der udbetales ved Lemvig Toldkasse. Det meddeles desuden, at han for tiden har en årlig løn af 30 rd., men, som på grund af sygelighed efter rimelighed, vil ophøre. Ansøgeren har aldeles ingen formue, og hans forældre er under fattigforsørgelse og bor i Ramme fattighus.

Under rubrikken: Hvad ansøgeren iøvrigt ønsker at oplyse? – noteres: »Ansøgeren er tilstæet af Bestyrelsen for Invalideforsørgelsen 79 rd. 48 sk. at regne fra 1. juli 1864 indtil 31. marts 1865. Denne understøttelse vil ansøgeren inderlig ønske må blive vedvarende, da der ikke er udsigt til forandring i hans helbredstilstand.«

Distriktslægen i Lemvig meddeler bl.a. – at han aflagde ham et besøg i sommeren 1864 og fandt ham: »lidende af en heftig blodspytning, nu, marts 1865 ser han bleg og mager ud og fortæller, at han lider af en stærk hoste. En undersøgelse viser, at han utvivlsomt lider af brystsygdom – tuberkler.«

Året 1865 bragte dog ikke kun smerter og lidelser til den unge Braagaard. Den 9. november 1865 blev der fra By- og Herredskontoret i Lemvig sendt en skrivelse til sognefogeden i Lomborg med følgende indhold:

»Til Sognefogden i Lomborg 99-42 Braagaard (Hjortkjær), der som menig af 3. Dragon Reg. 5 Escadron deltog i Affairen ved Vorbasse d. 29. Febr. f. A., bedes tilsagt til at give Møde her ved Contoiret for at modtage hans Andel i Byttet af nævnte Affaire med 16 rd. 15 sk. By og Herreds Contoiret i Lemvig d. 9. Nov. 1865.

Harpøth.

Foranførte 16 rd. 15 sk. modtaget Lemvig den 14. November 1865. Johannes Braagaard.«

I 1866 sker der afgørende nyt med hensyn til han fremtidige pension. I januar måned skal han igen indsende et skema. Lægen påtegner bl.a.: »at Johannes stadig er meget svag og af og til spytter blod.« Sogneforstanderskabet skriver:

»Ansøgeren Jes Johannes Braagaard er Dybe-Ramme sogneforstanderskab bekendt som en agtværdig og anbefalelsesværdig personlighed, men meget fattig og trængende, og begge hans gamle forældre nyder understøttelse af sognets fattigkasse. Ansøgeren har vel anført en løn af 20 rd. årlig, men som ikke er stort mere end 1/3 del af, hvad et sundt menneske her på egnen erholder i løn, og som ikke er stort mere end tilstrækkelig til at betale doktor og apoteker. – Da hans kræfter er i bestandig aftagende, synes han at være særdeles værdig og kvalificeret til at erholde en årlig understøttelse af Invalideforsørgelsen.

Dybe præstegård d. 4. januar 1866

På Dybe-Ramme sogneforstanderskabs vegne.

Harboe

p.t. Formand.«

Invalidestyrelsen i København tog disse oplysninger til efterretning og underskrev d. 21. marts 1866 det afgørende pensionsdokument for Johannes' fremtidige pensionsforhold. Dokumentet indledes med følgende: »Bestyrelsen for de militære underklassers pensionering og for invalideforsørgelsen tilkendegiver herved, at der, overensstemmende med lov af 9. april 1851 og lov af 24. februar 1858, er af den bestyrelsen underliggende almindelige fond tilstået:

afsk: Menig Johannes Braagaard, 61 Rdl. 48 sk. som forsørgelse /: En og tredstidstve Rdl. 48 sk.:/ årlig at regne fra 1. april 1866 vedvarende.

Beløbet vil blive udbetalt ved Toldkassen i Lemvig med 1/12 del månedlig forud for den løbende måned.«

Invalidestyrelsen fulgte altså sogneforstanderskabets oplysninger og fastsatte Braagaards årlige pension til, hvad et sundt menneske, der på egnen kunne tjene.

Året 1871 bliver skelsættende for Johannes. Invalidestyrelsen får følgende oplysninger om ham: »Er ikke længere i Ramme sogn, men er flyttet til Vandborg sogn og tjener for tiden på Vestergård, hvor jeg traf ham. Han har kosten, men ingen fast løn, kun hvad husbonden giver ham. Han kan langtfra gøre fuld karletjeneste på grund af hans svaghed. Han hoster ofte og opspytter stærk slim, dog uden blod. Hans udseende røber tydeligt brystsvaghed, og han er afmagret en del. Jetsmark.«

Det var dog ikke disse oplysninger, der gjorde 1871 til et skelsættende år for Johannes. I november indgik han i ægteskab med Nicoline Madsen fra Ramme. Parret

blev viet i Lomborg kirke. Der noteres i kirkebogen: »Ungkarl Jes Johannes Braagaard af Ramme sogn, 32½ år, og Pigen Nicoline Madsen i Bendsgårdhus, 20 år. Vielsesdagen: d. 17. november 1871. Forlovere: Husmand Mads Nielsen i Hvisthule, Ramme sogn, og smed Jens Nicolai Sørensen i Bendsgårdhus.«

Nicoline Madsen var født Ramme sogn d. 15. november 1851. Hende forældre var gårdmand Mads Nielsen i Pindsmark og hustru Karen Pedersen, 24 år. Mads Nielsen solgte senere gården og købte huset – Hvisthule.

Den 31. august 1872 fødes Johannes og Nicolines første barn, en pige. Der noteres i Ramme sogns kirkebog: »at hun er hjemmedøbt d. 3. september 1872 med navnet Ane Katrine Braagaard. Forældre: Husmand Jes Johannes Braagaard og hustru Nikoline Madsen af Bækdal.«

Johannes var nu blevet husmand med kone og barn – og kunne vel, til en hvis grad, lægge barndommen i Ramme fattighus, de fugtige karlekamre og de to år på hesteryg som dragon bag sig.

Han skulle dog stadig sende skemaer til Invalidbestyrelsen. Den 1. april 1877 blev hans pension forhøjet til 144 kr. 60 øre årligt. Han arbejder alt det, han kan tåle. I 1878 er hans årlige indtægt som daglejer omtrent 130 kr. Parret har tre børn. Han har meget vanskeligt ved at ernære sig og familien, da han ikke tåler anstrengende arbejde. Parrets adresse er nu Hvisthule – et jordløst hus.

De sidste oplysninger vedr. familiens økonomiske forhold er fra 1883. Johannes har, udover sin brystsyge, problemer med heftige mave- og rygsmerter. Hans indtægt som daglejer er faldet til 100 kr. årligt, samtidig er børneflokket vokset til

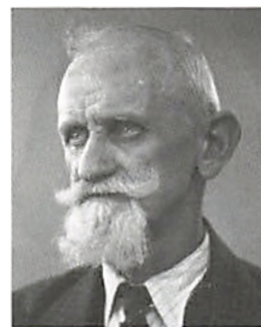
fem. Parrets hus – Hvisthule – er 400 kr. værd, gælden er 250 kr. Sognepræsten Broager og sognerådsmedlem Christensen udtaler, at: »Braagaard er kendt som en skikkelig, ordentlig og stræbsom mand, der arbejder, hvad han formår for at ernære sin talrige familie.« Hans pension var 177 kr. årligt.

Johannes og Nikoline Braagaard blev boende i Hvisthule – hus, matr. nr. 22d, Ramme sogn, hvor Johannes døde d. 16. februar 1907 og blev begravet på Ramme kirkegård d. 27. februar, 66 år. Der noteredes, fejlagtigt, i Ramme sogns kirkebog, at han var født i Ramme sogn d. 15 marts 1840. Han var, som bekendt, født i Hjordkær sogn, Aabenraa Amt, d. 15. marts 1839 – og derved knap 68 år gl., da han døde.

Jes og Nikoline fik i alt 5 børn – to sønner og tre døtre. Datteren Karen Marie Braagaard, født i Ramme d. 6. august 1879, blev d. 12. oktober 1906 viet i Ramme kirke til Rasmus Kristensen, født d. 20. februar 1878 i Ormslev ved Aarhus, søn af gårdmand Kristen Kristensen og hustru Mette

Karen Marie Braagaard.

Rasmus Kristensen.

*Johannes Braagaard
Kristensen, født 1908.*

Kristine
Andersen af
Ormslev.
Forloverne ved
brylluppet var:
Jes Johannes
Braagaard og
Karl Kristian
Braaggaard,
husmand i
Lomborg –
Karen Maries
bror.

Det nygifte par tog ophold i Ormslev, hvor Rasmus Kristensen nævnes som gårdejer på Ormslev mark. Den 8. november 1908 fik parret en søn, der ved dåben i Ormslev kirke d. 13. december fik navnet Johannes Braagaard Kristensen. Den afdøde dragons navn blev ført videre i slægten.

Matros Jens Christian Andersen, Hemmet sogn

Krigsministeriet havde d. 29. marts 1864 fået efterretning om, at fjendtlige orlogsfartøjer var på vej mod Nordsøen. En eskadre bestående af fregatten »Niels Juel«, korvetterne »Heimdal« og »Dagmar« under kommando af orlogskaptajn E. Suenson, blev sendt til området for at krydse mellem øen Helgoland og Elbens munding, hvor der dog ikke observeredes fjendtlige skibe. Den 14. og 16. april kunne de danske gesandter i London og Paris meddele, at to østrigske fregatter samt kanonbåden »Seehund« var ankommet til Brest.

Den 19. april modtog eskadren via Helgoland, der havde været under engelsk herredømme siden 1814, en depeche med den fejlagtige oplysning, at de østrigske

krigsskibe havde forladt Brest for at gå til Cuxhafen ved Elbens munding, og at linieskibet »Kaiser« ventedes i næste uge. En anden depeche fra London, ved kammerherre Bille, var en gentagelse, at de østrigske skibe var ankommet til Brest d. 14. april.

Da eskadreachef Suenson ved et besøg ved Helgoland d. 21. april erfarede, at der ikke var nyt fra København, var han bange for, at forbindelsen var afbrudt. Han besluttede sig for, i enighed med de to andre kaptajner, i et krigsråd, der blev afholdt på »Niels Juel«, med den underlegne styrke, han havde til rådighed, at søge til Kristiansand i Norge for at afvente nærmere ordre.

Marineministeriet i København besluttede at forstærke eskadren ved at skifte korvetten »Dagmar« ud med fregatten »Jylland«. Den 28. april meddelte marineministeren i et telegram eskadreachefen, at de to østrigske fregatter ligger ved Dover, og man skal afvente »Jyllands« ankomst til Norge. Kaptajn Suenson bringer d. 4. maj »Niels Juel« og »Heimdal« ind til Kristiansand for at bunke kul og vand. Om eftermiddagen sejler de ud for at afvente »Jyllands« ankomst. Kl. 9 om morgenen d. 5. blev der fra udkiggen varskoet en damper i sigte øster fra. Det var fregatten »Jylland«, der var på vej. Klokkeren 10½ den 5. maj var eskadren samlet, og chefen på »Jylland«, orlogskaptajn Holm, gik ombord i kommandoskibet »Niels Juel«, hvor han overrakte eskadreachefen en ministeriel skrivelse fra København, der beordrede eskadren syd på til en operationslinie fra den hollandske vadehavsø Texel til Cuxhafen ved Elbens munding i sikker forventning om derved at møde fjenden til kamp. Fregatten »Jylland«

skulle forinden afsejlingen ind til Kristiansand for at bunke kul og meddele sin ankomst til ministeriet i København. Da fregatten næste formiddag igen sluttede sig til eskadren, medbragte den marineministerens svar sålydende:

»Orlogskaptajn Suenson, Fregat «Niels Juel«, Christianssand.

Modtaget deres Depeche af Dags dato. Intet Nyt. Lykkelig Rejse.

Den 5te Maj 1864.

O. Lütken.«

Eskadrens data:

Skruefregatten »Niels Juel«: 300 nom.

hestekraft, 42 kanoner, 422 mand

Skruefregatten »Jylland«: 400 nom.

hestekraft, 44 kanoner, 437 mand

Skruekorvetten »Hejmdal«: 260 nom.

hestekraft, 16 kanoner, 164 mand

Samme dag, d. 6. maj, forlod den østrig-preussiske eskadre Cuxhafen, styrende nordpå. Eskadren, under ledelse af linieskibskaptajn v. Tegetthoff, bestod af følgende skibe:

Østrigske:

Skruefregatten »Schwarzenberg«, nom.

hestekraft 400, 50 kanoner, 498 mand

Skruefregatten »Radetzky«, nom. heste-

kraft 300, 31 kanoner, 372 mand

Preussiske:

Hjuldampskibet »Adler«, nom. heste-

kraft 150, 2 kanoner, 110 mand

Kanonbåden »Blitz«, nom. hestekraft 80,

2 kanoner, 66 mand

Kanonbåden »Basilisk«, nom. hestekraft

80, 2 kanoner, 66 mand

Den østrigske eskadre fik 7. maj et orlogsskib i sigte, som man satte efter, og skuffelsen var stor, da det efter flere timers jagt viste sig at være den engelske fregat »Aurora«.

Efter at have rekognosceret farvandet omkring Helgoland vendte eskadren d. 9. maj tilbage til Cuxhafen for at bunke kul. Her fik eskadrechefen meddelelse om, at den danske eskadre var set i farvandet ved Helgoland. Tegetthoff sendte et telegram til marineministeriet i Wien med følgende indhold:

»Var i begreb med at vende tilbage til Cuxhafen, efter ikke at have truffet noget i søen, da jeg igen fra Helgoland fik underretning om danske krigsskibe. Gaar atter til søs.

Cuxhafen, den 9de Maj.

Tegetthoff.«

Den 8. maj var den danske eskadre nået til området ved Helgoland. Op ad dagen fik man kontakt til det engelske skib »Aurora«. En officer fra »Aurora« kom ombord på »Jylland« og forklarede, at der var fem fjendtlige skibe i farvandet, som i de sidste dage havde vist sig nord for Helgoland, og derefter var gået østpå mod Vesterhavssøerne. Eskadren satte kurs mod Vesterhavssøerne, hvor man forgæves spejdede efter fjenden. Derefter gik man syd på til Smaldybet, hvor eskadren stoppede d. 9. maj ved dagry. Det besluttedes at gå mod Helgoland: Fjenden skulle findes. Næppe var man kommet fri af kysten, før udkiggen fik øje på nogle dampere, der sejlede ud fra Elben langs den holstenske kyst. Fregatten »Niels Juel« styrede med fuld kraft sydpå efter dem med »Jylland« og »Hejmdal« følgende i kølvandet. Efter en times forløb havde man vished om, at det var den østrig-preussiske eskadre, der dampede nordpå med kanonbådene »Blitz« og »Basilisk« forrest, dernæst »Adler« og til sidst fregatterne »Radetzky« og »Schwarzenberg«.

Slaget

Kaptajn Suenson kaldte nu de agterste skibe op på siden af »Niels Juel« og med en mægtig røst, som tydeligt kunne høres på alle skibene, opfordrede han mandskabet til at kæmpe som de tapre kammerater ved Dybbøl, idet han pegede hen mod de østrigske skibe. Et højt hurra råb var svaret fra mandskabet, hvorefter der atter blev formeret kølvandslinie og gjort klar til kamp.

Hos fjenden gjorde man ligeledes klar til kamp. Det to østrigske fregatter lagde sig forrest i formationen med kommandoskibet »Schwarzenberg« i spidsen. Kaptajn Tegethoff, der stod på kommandobroen, kaldte sit mandskab sammen og sagde dem nogle opmuntrende ord. Til de andre skibe blev der signaleret: »Vore armeer har tilkæmpet sig sejre, lad os gøre det samme«. Straks efter lød signalet, der kaldte folkene til deres kanoner og ordre til at danne kølvandslinie i naturlig orden, hvorefter man dampede nordpå.

Først da de to kommandoskibe mødte hinanden ca. kl. 13.30 på ca. 1800 meters

afstand, kom det for alvor til kamp. Kanonsalverne fulgte lag på lag, først mellem de forreste skibe på hver side, så mellem alle de følgende. Efterhånden mindskedes afstanden til 4 á 500 meter. Artilleriilden fra dansk side var voldsom. De østrigske skibe kæmpede tappert, men ombord var mandefaldet ved kanonerne stort.

På dansk side begyndte de fjendtlig skud også at gøre alvorlig virkning. Fregatten »Jylland«, der lå i midten af vores linie, fik flest skud, og navnlig et skud gjorde alvorlig skade. En granat slog gennem skibssiden ved kanon nr. 9, hvor den sprang og dræbte eller sårede besætningen ved kanonen. Batterichefen, løjtnant Gjødesen, fortæller: »Folkene stod i en klump, fortumlede og forskræmte og stirrede på kanonbesætningen fra nr. 9, der lå bløden- de på dækket på deres pladser ved kanonen.«

Kl. 15.30 var slaget stadig i gang. Den lille engelske koloni på Helgoland fulgte slaget med stor interesse uden at kunne se meget andet end toppen af masterne og

Slaget ved Helgoland – til venstre fregatten »Schwarzenberg« i brand.

nogle røgskyer. Pludselig viste der sig et syn, der skabte røre blandt tilskuerne. Ud af røgskyerne dukkede en brændende fregat frem med kurs mod øen. Det var det østrigske kommandoskib »Schwartzenberg«, der var blevet ramt af en dansk granat, som antændte fokkemasten, hvorfra luerne snart slog højt i vejret. Fra de danske søfolk blev branden ledsaget af høje hurra-råb, medens der affyredes skud på skud mod det brændende skib. Det brændende skib satte kursen mod Helgoland, fulgt af de tre preussiske skibe, medens »Radetzky« forsøgte at dække det brændende skibs tilbagetog. De danske skibe forfulgte den fjendtlige eskadre, til den nåede i den neutrale zone ved Helgoland.

De østrigske skibe havde, selv uden hensyn til branden, lidt alvorligt, og deres tab af mandskab var betydeligt større end på dansk side. Østrigerne havde 49 døde og 72 hårdt sårede, vort tab var:

På fregatten »Niels Juel«: 3 døde og 5 hårdt sårede. På fregatten »Jylland«: 12 døde og 9 hårdt sårede.

Efter slaget styrede eskadren mod Kristiansand, hvor de faldne blev begravet d. 13. maj, og de hårdt sårede blev indlagte på Kristiansands hospital. På fortegnelsen over de faldne og hårdt sårede nævnes: Halvbefaren matros af 6. distrikt, nr. 63 Jens Christian Andersen. Nævnte halvbe-farne matros var fra Hemmet sogn. Efter ca. 5 ugers ophold i Norge kom han på lazaret i København. Marinens kassations-kommission erklærede ham d. 10. august 1864 »utjenstdygtig for tiden«. Dermed var hans pensionsforhold ikke afklaret, man vidste ikke, hvor skadet han reelt var.

Da han vender hjem, må han flytte ind hos sine fattige forældre, der ikke kan forsørge ham. Den 7. april 1865 får han ud-

stedt sit for stedse udygtigheds-pas, sålydende:

»Jens Christian Andersen (Toftum mark) af lægdsrullen for Ringkøbing Amts 6. lægd, løbe nr. 1, født i året 1841, som på grund af indtryk af hjerneskallen anses for stedse uskikket til al krigstjeneste, er i henhold til lov om værnepligt for kongeriget Danmark af 2. marts 1861 § 14 udslettet af rullen.

6. udskrivningskreds, den 7. april 1865. Smith.«

Jens Christian lider af svimmelhed, når han skal til vejrs og har smerter ved arret. Han kan ikke fortsætte som sømand, det eneste arbejde han har prøvet, siden han blev konfirmeret. Bondearbejde kender han ikke til. Han får pension fra 1865, men ikke tilstrækkeligt til hans underhold. Han skriver til Bestyrelsen d. 1. juli 1865: »Det er mig ikke muligt for tiden at underholde mig med mit udkomme, og jeg må derfor i dybeste underdanighed henfly i forventning af Invalideforsørgelsens fremtids understøttelse må blive mig meddelt i muligt videste omfang.«

I 1866 ser det ikke meget bedre ud. Jens Christian, der, som han selv skriver, er født i ringe og fattige kår, kan simpelthen ikke klare sig for pensionen, hvis han ikke selv kan tjene noget, og hans fattige forældre ikke kan hjælpe. Hvis han skal indlogere sig hos fremmede »her på egnen vil det for en simpel arbejdsperson koste 10 á 12 rd. om måneden, og til klæde-dragten for en person af samme stand 16 á 20 rd. om året.« Han ansøger derfor om at få sin pension forøget.

I 1866 forsøger han at gennemføre en uddannelse som snedker, men det går ikke. Distriktslæge Wolter i Tarm skriver

i forbindelse med en ny ansøgning i 1867: Jens Chr. Andersen lider endnu af den samme svimmelhed, især om morgenen, i forbindelse med hovedpine i omfanget af arret. Hans syn er desuden i den senere tid i ikke ubetydelig grad formindsket. Han har forsøgt at lære snedkerprofessionen, men måtte afstå derfra formedelst svimmelheden og det svækkede syn. Han formår således ikke at bidrage synderligt til sit underhold. Det er sikkert tvivlsomt om nogensinde forandring til det bedre vil indtræde.«

I 1868 blev Jens Christian gift. Af Hemmet sogns kirkebog fremgår det, at Ungkarl Jens Christian Andersen, 27 år gl., af Toftummark, og pigen Sophie Kirstine Dinesen, 18 år gl., af Grauengaardmark, blev viet d. 8. oktober 1868. Deres fædre: Anders Christian Sørensen af Toftummark og Dines Peder Sørensen af Grauengaardmark var forlovere.

De nygifte bosætter sig i Kragelund, Lønne sogn, Ribe amt. Her fødes deres første barn, Ane Martine Andersen, 10. juni 1869. I Lønne sogn nævnes Jens Christian som husmand, daglejer og tømmermand.

Den 15. september 1871 døde Sofie Kirstines far, Dines Peder Sørensen, der var husmand og snedker, 47 år gl. Jens Christian og Sofie Kirstine overtager hendes forældres ejendom på Grauengaardmark. Sofies mor, Maren Hansen, skal nyde aftægt på ejendommen.

I 1872 indsendes følgende rapport om familiens forhold:

»Rapport til Invalidebestyrelsen 1872: Såret holder sig helt, men han har ofte stærk hovedpine, navnlig om morgenen, og når han vil tænke alvorligt over noget og lider tillige af svimmelhed, i det sidste par år er det i alt fald ikke blevet bedre

med ham. Kan deltage noget i sit eget arbejde ved at pløje, høste og tærsk, det sidste dog mindst. Han anser sit syn for svækket, siden han blev såret, så at han ikke kan se i afstand og heller ikke nøje nærvæd, hvilken sidste omstændighed har foranlediget, at han har måttet opgive snedkeriet uden til eget behov. Ejer et hus med 3 á 4 tdr. land ager og 1 td. land eng, hvorpå holdes 2 køer. Ejendommen er købt for 1200 rd., hvorpå 900 rd. gæld, og desuden har han løs gæld ca. 250 rd. Svarer aftægt til værdi ca. 60 rd. årlig. Gift og har 2 børn på 3 og 1½ år. Der ser rent og ordentligt, men småt ud hos dem. Manden er spinkel, ser bleg og lidt stirrende ud.

Jetsmark.«

I 1877 modtog Jens Christian 226, 08 kr. i årlig pension. I 1884 får han maksimumbeløbet 500 kr. årligt. I 1911 ansøger Jens Christian om forhøjelse, da hans kone er så svagelig, at han må holde en voksen pige til hjælp med hendes pleje. Af en medfølgende lægeerklæring fremgår det, at Jens Christian, der er 70 år, ser ældre ud, og han angiver at have ringe arbejdskraft. Lægen skriver desuden: »Bedring kan næppe ventes, seniliteten synes derimod at være stærkt i tiltagende.« Invalidebestyrelsen har ikke mulighed for at forhøje hans pension, da han i forvejen får maksimumbeløbet.

Den 9. maj 1914, på 50-års dagen for slaget ved Helgoland, havde Jens Christian den store glæde at modtage Dannebrogsmændenes hæderstegn for sin indsats. I den forbindelse blev han bedt om at indsende sin levnedsbekræftelse til Ordenskapitlet i København, hvilket han gjorde:

Dannebrogsmænd

Jens Christian Andersen af Hemmet sogn

»Levnedsbeskrivelse:

Jeg er født d. 18. Oktober i Toftum, Hemmet Sogn, hvor mine Forældre, Anders Chr. Sørensen og Ane Mortensen, var Husmandsfolk. Da der var fattigdom til Huse, maatte jeg allerede i 9 Aars Alderen ud at tjene som Hyrdedreng og tjente hver Sommer, til jeg i femten Aars Alderen gik til Søs. Jeg fór til Søs, til jeg var 22 Aar. Derefter blev jeg indkaldt i December 1863 til Marinen. I Januar 1864 kom jeg om Bord i Fregatten »Jylland«, hvor vi en Tid krydsede i Østersøen, og først i Maj Maaned gik vi om i Vesterhavet, hvor vi den 9. maj deltog i Træfningen ved Helgoland. Jeg gjorde Tjeneste ved Kanon No. 4, underste Bateria, Entre Afdelingen. Midt under Kampen kom en fjendtlig Kugle, hvorved jeg blev saaret oven i Hovedet og straks besvimte og vaagnede først, da man fra vort Skib raabte Hurra i Anledningen af Branden paa det østerrigiske Admiralskib. Derefter havde jeg bevidstheden, til vi landede i Kristiansand i Norge, hvor de sårede blev indlagt. Paa Lazarettet i Kristiansand var jeg bevidstløs i 5 Uger. Jeg blev senere sendt til København, hvor jeg blev indlagt paa Lazarettet og blev der paa Grund af, at jeg ikke kunde taale at sejle. Jeg blev saa fra København hjemsendt som utjenstedygtig og fik en Tid derefter Invalideforsørgelse. Denne Forsørgelse var lille i Begyndelsen, men ved Forhøjelse flere Gange er den nu 500 kr. aarlig. Desuden er der efter Ansøgning fra Central-Komiteen bevilget mig en Understøttelse, i Reglen 35 Kr. hver Gang.

Jeg blev gift d. 8. Oktober 1868 med

Jens Christian og Sofie Kirstine Andersen f. Dinesen.

Sofie Kirstine Dinesen, og vi har 8 Børn, alle endnu i Live. Da jeg blev gift, fik jeg en Ejendom her i Sognet, hvorpaa kunde holdes 3 Kreaturer. Der boede vi, til vi for ca. 7 Aar siden solgte Ejendommen og flyttede her til Byen, hvor vi beboer et lille Hus, hvorpaa jeg har et Laan af 1200 Kr. Jeg saa mig nødsaget til at sælge Landejendommen, da min Hustru var bleven saa svagelig, at hun skulde have Hjælp ved enhver Lejlighed. Hun formaar ikke at flytte sig fra en Stol ved egen Hjælp, hvorfor jeg stadig maa holde fremmed Hjælp til at pleje og passe hende. Selv kan jeg ikke fortjene synderligt. Jeg har de senere Aar gaaet lidt ud at kalke Huse, men paa grund af Saaret i Hovedet kan jeg ikke taale at vende Hovedet opad uden at blive svimmel.

Jeg benytter Lejligheden til at fremsende min dybtfølte Tak for Udnævnelsen til Dannebrogsmænd.

Hemmet pr. Hemmet St. 25 Maj 1914
Jens Christian Andersen
Dbmd.«

*Dannebrogsmand Jens Chr. Andersen
og barnebarnet Ditte.*

Jens Christian Andersen døde i Hemmet
d. 25. marts 1929, 87 år gl.

Noter:

Der er benyttet oplysninger fra mange af de militære arkiver i Rigsarkivet, her nævnes de vigtigste:

Arkiv nr. 1173

Bestyrelsen for de militære underklassers pensionering og for invalideforsørgelsen 1851-1909.

Arkiv nr. 0230-001

Artillerikommandoen, Artillerikommandoen i Dannevirkestillingen, i Dybbølstillingen og på Als.

Arkivserie: Korrespondancebog for højtkommanderende på Als 1864.

Løbenummer: 62-65-B.c. 131-134.

Arkiv nr. 0201-022

Generalstabens Taktiske Afdeling, Generalstabens Krigsføringsdepot.

Arkivserie: Säkalkte »senere indkomne sager« vedr. krigen i 1864.

Indhold: Byttesager, opgørelser ang. enkelte affærer med lister over deltagerne.

Løbenummer: 5.

Dokumenter for Dannebrogsmændene – levnedsskrivelser m.m. – kan rekvireres ved skriftlig henvendelse til:

Ordenskapitlet Det Gule Palæ, Amaliegade 18,
Postboks 2143, 1015 København K.

Bemærk: Man skal oplyse mandens navn og den nøjagtige dato for udnævnelsen.

Fotos er modtaget af:

Til infanterist Peder Kjeldahls historie:

Harald Lindhardt, Herning – barnebarn.

Til dragon Jes Johannes Braagaards historie:

Jytte Braagaard Sylvest, Samsø – oldebarn.

Til matros Jens Christian Andersens historie:

Bent Vesterager, Skjern – oldebarn.

Litteratur:

»Vor Sidste Kamp For Sønderjylland«:

Axel Liljefalk og Otto Lütken (1914).

»Den Anden Slesvigske Krig«:

Carl Th. Sørensen (1883).

»Hardsyssels årbog 1936«.

Erindringer fra 1864 – genfortalt af J. Gr. Pinholt (Eskild Becks erindringer).

Magne Lund.

Født 1942 i Hee.

Pensioneret postbud.

Lokalhistoriker vedr. englandskrigen og krigen 1864.

Forfatter og foredragsholder.

Bor i Smørum, Egedal kommune.

Kaj Munk: Miraklet og underet

Belyst gennem et brev, erindringerne »Foraaret saa sagte kommer«, skuespillet »Ordet«, en avisartikel og en prædiken

Af Jon Høgh

*»Nej, hans Stadsklæder skal hænge parat, for En ved aldrig, om han ikke skulde komme en Paaskemorgen.«
En nøgtern Gaardmandsenke i Vedersø.*

Denne udtalelse bærer bogformen af Kaj Munks skuespil »Ordet« i vignet på titelbladet.

Temaet for denne artikel er hermed ikke kun anslået, men fastlagt.

Det er også skuepladsen.

Vi skal til Vedersø.

Men vi begynder i København, nærmere bestemt på studenterkollegiet Regensens læsestue, hvor Munk en dag en halvanden måneds tid før teologisk embedseksamen læste i Kristeligt Dagblad, at Vedersø Sognekalder var opslået ledigt. Til trods for at han havde tænkt sig at søge ind på en skole – og altså ikke blive præst – slog den tanke alligevel ned i den impulsive digter, at han var manden.

Hos Kaj Munk var afstanden mellem beslutning og handling meget kort. For kenderne af ham kan det derfor slet ikke overraske, at han straks satte sig til skrivebordet og skrev til menighedsrådsformanden, købmand Skytte. Skønt han på sin vis søgte embedet (som han naturligvis kun kunne overtage, dersom han bestod eksamen), så var skrivelserne ikke kun udformet som en ansøgning. Munk bad nemlig Skytte oplyse, om præstegården var

firelænget, for hvis den var det, underforstået: udelukkende, hvis det var tilfældet, agtede han at søge embedet.

Et rigtigt eventyrs lykketal er tre.

Tre dage efter fik Munk brev fra købmanden i Vedersø, der forklarede ham, at der, grundet salg af en del præstegårdsjord, også var brækket noget af en længe ned, men at der til erstatning var opført en brandmur, der sammenføjede bygningerne, så at de måtte siges at være firelængede. Den teologiske student kunne altså passende søge embedet – og Skytte spørger ham da også direkte, om han ikke kunne have lyst til at komme til Vedersø og prøveprædike?

Munk følte en overordentlig stor glæde over Skyttes tilbudshilsen. Endnu et par breve fandt vej fra den ene til den anden, og aftalen blev, at Munk skulle prøveprædike i Vedersø Kirke nytårsdag 1924.

Efter at have holdt en trist jul på Lolland, fordi forældrene mente, at der vel var embeder nok at søge på Lolland – og hvorfor så vælge sig et i den fjerneste afkrog af Vestjylland – stod Kaj Munk midt i julen på Ulfborg Hotel, hvor han drak en kop te og kravlede i seng.

I bogen »Danmarksrejsen« skriver forfatteren Hans Kirk, at Vedersø Kirke er solidt granitfunderet, og at den er en almindelig forblæst vestjysk kirke uden nogen pragt. I og med, at ikke to kirkebygninger er fuldstændig ens, er det ikke muligt at definere, hvad der forstås ved en almindelig kirke. Det er måske lettere at definere, hvad der som institution i det mangefarvede landskab gør kirkerne forskellige. Vedersø Kirke er forskellig fra alle andre landsbykirker deri, at det var inden for dens mure, at dramatikeren Kaj Munk igennem 20 år (1924–44) prædikede det kristne budskab.

Næste morgen kom købmand Skyttesøn i bil og hentede ham.

Den morgen var alt snepletet, gråt og trist – således iagttaget fra bilens passagersæde: »Smaa Bidder karrig Hede, golde, fægtende Fyrretræer, lidt forkommen Agerjord indimellem omkring et gudsførbarmeligt Hus! Hvad var det for et Land, jeg var havnet i? Hvad var det for en Skæbne, jeg var ved at sælge mig selv til? Jeg forbandede min usalige Impulsivitet.«

Den unge Skytte kendte vejen til Ulfborg. Han var kørt hjemmefra så vel betids, at han kunne hente den teologiske

student på klokkeslæt efter aftalen. Minutter senere kørte de ind i Vedersø.

Det første, som Munk iagttog, var, at landskabet havde forandret sig. Den iagttagelse forekommer mærkelig for en i området stedkendt. Den lille halve snes kilometer, der i luftlinje adskiller Ulfborg og Vedersø, bevirker da ikke, at naturen er væsensforskellig i den forstand, at man ligefrem bemærker forskellen som noget iøjnefaldende. Det kan enhver forvisse sig om den dag i dag ved at køre turen. Jeg tror, at Munks chauffør har kørt en anden vej end den korteste. Han kendte jo loka-

Prædikestolen i Vedersø kirke. Ved dens trappeopgang stod Kaj Munk i sin overfrakke og med et højrodt tørklæde om balsen, da han holdt nytårs gudstjeneste den 1. januar 1944. Han sagde blandt andet: Jeg ved, at jeg nu i Maaneder ikke har lagt mig til Ro nogen Aften uden at tænke: »Kommer de efter dig i Nat?« De kom tre dage efter og myrdede ham i Hørbylunde Plantage vest for Silkeborg.

liteterne, han kunne sagtens finde hjem igen – også om de rundede Husby, hvad de givetvis har gjort. Det kan nok være, at den stride vestenstorm har mærket dette stykke land – det har den i hvert fald gjort helt ude ved klitten, hvor fyrretræerne meget sandsynligt har skullet fægte for at bevare livet, og hvor heden syntes at have overtaget over agerjorden. Langs klitten er det derpå gået i retningen stik syd, indtil der skulle drejes af til venstre ved Vedersø Klit.

Det er fra den side, Munk første gang kørte ind i Vedersø.

»Velholdte, brede, rolige Gaarde laa fast og værdigt paa en venlig Jord. Og forude stak der Løvtræer op, en hel lille Lund.« fortæller han i erindringerne *»Foraaret saa sagte kommer.«*

Da Kaj Munk har observeret lunden, sagde Skytte: – *»Det er Præstegaarden... Deres Præstegaard.«* Derefter gjorde de deres indtog hos lærerfamilien i den nye skole, beliggende over for kirken, hvor han skulle mødes med menighedsrådet.

I betragtning af, at den unge Munk skulle prøveprædike og i forvejen møde menighedsrådet, er det ulogisk at tro, at

Vedersø Præstegaard. Bag loftsvinduerne skrev Kaj Munk de fleste af dramaerne.

manden bag rattet, med sin passager, har passeret kirke og skole for at pege på præstegården et godt stød mod vest for derpå at vende tilbage.

Efter klokkeringing, salmesang under orglets brusen og prædiken gik turen via skolen ud til præstegården, som, efter at den sidste præst havde forladt den for omkring fire år siden, stor og tom og kold og skrummelagtig, ikke just viste sig fra sin allervenligste side. Det gjorde til gengæld stuerne i Anton Halkjærs gård, hvor der overalt var fyret op til varme og hygge. Det var også her, at saksen klappede, fortæller den unge vordende sognepræst, digter – og jæger. Skytte var nemlig så fæl at spørge ham, om han, hvis et sogneflertal dagen efter ved en afstemning pegede på ham som ny præst, ja, om han så også ville modtage præsteembedet. Jo, det ville han!

Den overdrevne Munk fortæller selv, at han havde svaret ja, før han havde vidst, hvad han gjorde. Den hopper vi ikke på!

Udtalelsen er udelukkende overlegen og skyldes kun dårlig omtanke eller – man er lige ved at tro det – allermest koketteri. Tænk dig blot, kære læser! Han er rejst fra København til Vedersø, en rejse, som strækker sig på tværs igennem hele det danske kongerige, der i midten af 1920-erne var længere end en dagsrejse. Han har frivilligt begivet sig ud på denne lange rejse, fordi han længe har levet sig ind i den opfattelse, at han er manden som ny præst i Vedersø, hvad han nu, med de udståede strabadser og hvad deraf følger, anstrenger sig på at få afprøvet. Så forkyn-der han gudhjælpemig, at han svarede ja til Skyttes tilbud om at virkeliggøre drømmen, før han vidste, hvad han gjorde.

Hvor er vi henne med sådan noget snik-snak?

Vi er i Vedersø, er vi. Og der forbliver vi et stykke tid endnu.

Kaj Munk vidste nok, hvad han lod ske, da han måneder senere, den 1. juni 1924, blev indsat som sognepræst i Vedersø. »Indsættelsen formede sig meget skøn,« fortæller han. Provst Kristensen havde – efter afsyngelse af Grundtvigs helligåndssalme: »Du, som går ud fra den levende Gud« – talt så stærkt og indgående om, at det vidunderlige, ved livets kraft, måtte have styrke til at få præsten til at tilside-sætte ligeglatheden, det dorske, for derimod at bane vejen for lifligheden, det skønne.

Efter indsættelsen samledes alle i forsamlingshuset, hvor der blev taget afsked med ham, som havde passet embedet i den præsteløse tid, og hvor sognets nye mand også blev budt velkommen.

Et dødsfald

Kaj Munk havde kun været i sit sogn i knapt 1½ år, før der skete noget, som gjorde et dybt, dybt indtryk på ham, og som han i et brev af 31. oktober 1925 måtte indvi moderen i. Munk skriver:

»Kære Mor!

Jeg maa tale med nogen, der kan forstaa mig, og saa ved jeg ikke noget bedre end at sætte mig hen og skrive til dig. Jeg er helt opløst i mit Hoved – det har været en forfærdelig Dag; det var den Begravelse – aah nej, aah nej. Du skulde have set hende. Mor, denne unge, 30-aarige Kone, som lua der med sin lille Søn i Armen, denne lille Dreng trykket ind til det kolde, stive Bryst.«

Videre lader Munk moderen vide, at kvindens forældre i timevis stod ubevægelige

på hver sin side af hovedgærdet ved deres døde datters leje og stirrede på det døde ansigt, alt imens faderen, fisker Poul Knak, græd i det stille; det eneste, der rørte sig på ham, var hans hage ...»*aah, men Mor, du skulde have set den Hage.*«

Værre endnu havde manden det; børnene måske ikke: ...»*bendes Maud, han græd og græd, græd, saa hans Knæ rystede, mens bendes 2 smaa Piger (8 og 5 Aar) gik rundt og forstod slet ingen Ting.* Sognepræst Kaj Munk vidste imidlertid – det fortæller han også moderen – at de »2 Folk...de havde glædet sig saadan til, at de skulde have et Barn til, de mente nok, det blev en Dreng, hvad det jo ogsaa blev.«

Den lille familie, der jo talte den nu afdøde hustru og mor, som hed Marie, faderen Kristen Madsen Sand og de to piger, Maren og Anna, boede på gården Bøgeskov, der den dag i dag ligger i den vestlige kant af sognet, nuværende Hugvej 9.

Fra begyndelsen af var der ingenting i vejen, Marie trivedes, som en frugtsommeligt kvinde skal trives. Hun og Kristen glædede sig som nævnt sammen med de to små piger til familieforøgelsen. Efterhånden ventede de den når som helst. De kunne snart ikke vente mere!

...»*Fødselen gik udmærket, doktoren havde allerede sat sig til at drikke Kaffe, da hun pludselig begyndte at bløde. Og saa blødte hun sig til Døde, mens Doktoren stod og saa til og ingenting kunde stille op...*

Ja, sådan var det, og det var jo forfærdeligt!

Men for Kaj Munk var det »*allersfrygteligste dog, da de skulde til at lægge Laaget paa: først klappede bendes Far bendes Kind og bendes Haand, og saa strøg bendes Mor hende over Brystet, men pludselig kastede Kre Mad-*

Marie Sand nåede lige at fylde 30 år, før hun døde i barselsseng den 26. oktober 1925. Det lille barn, en dreng, fulgte hende i døden og i graven. Begravelsen fandt sted fra Vedersø Kirke den 31. oktober. Efter begravelsen skrev Kaj Munk til moderen: ...»det har været en forfærdelig Dag; det var den Begravelse – aah nej, aah nej.« ... Blandt andet denne unge kones død inspirerede digteren til at skrive dramaet »Ordet«.

sen sig ned og kyssede Liget – aah, Herre Gud! han kyssede Liget, kyssede det paa Kinden. Og de smaa Piger blev haaret frem og klappede deres Mors Pande, men de forstod ingenting.«

Tilbage sad Munk og forstod lige så lidt eller måske endnu mindre end de to små moderløse piger. Han vidste ikke sine levende råd; han vidste ikke, hvad han skulde stille op imod det her. Det vidste han ikke, fordi han ikke havde noget at stille op. Og det var forfærdeligt for den unge teolog, fordi det denne dag må være gået op for ham, at han ikke engang ejede troen på at tro.

Marie og Kristen Madsen Sand boede på Hugvej 9. Før det blev bestemt, at enhver lille befærdet sti i Danmark skal have navn og menneskenes boliger numre, boede familien på gården Bøgeskov, som er det gamle navn på ejendommen. Der er stukket små dannebrogslag i jorden på begge sider af hovedindgangsdøren den dag, hvor billedet blev taget. Sådan blev der slet ikke flaget på det lille sted den 31. oktober 1925.

På baggrund af, hvad vi senere skal høre i denne artikel, tør jeg allerede på dette sted postulere, at Munk i Kristen Madsen Sands stue på Hugvej har gjort sig den tanke, at om han havde været i besiddelse af den tro, den stærkeste, så havde han magtet det, som han allerhelst havde villet: at have sendt døden til tælling for at genopvække den døde kvinde. Det måtte vel kunne have ladet sig gøre; det var set før, men han vidste alligevel ikke sine levende råd.

Derfor kunne det ikke lade sig gøre. Derfor måtte Kristen Madsen Sands unge 30-årige kone ud på den sidste rejse til »det andet rige under fuglesang og bøgegrønt og dug og solguld.« som Munk i 1941 beskriver dødsriget i den prædiken på 6. søndag

efter påske, hvor han fortæller Vedersø menighed om, hvordan hans nys afdøde mor var blevet et Guds vidne for ham. Af samme grund tog hun den lille dreng med sig.

... »aldrig vil jeg glemme hende, der laa der med sin lille Son i Armen og sin gamle Far mod Væggen ved den ene Side og sin gamle Mor ved Væggen ved den anden Side og sin Mand hvilende hulkende snart her, snart der. Og aldrig vil jeg glemme, da han kysede Liget.

Din egen Dreng. «

»Ordet«

er nok Kaj Munks mest kendte skuespil. Om det er hans bedste, kan diskuteres. Det er skrevet i slutningen af 1925. Ovenfor omtalte dødsfald i Vedersø bidrog kraf-

tigt som inspiration til det store og voldsomme drama.

Men vi skal have sammenhæng i historien. Derfor bliver vi nødt til atter at skue tilbage. For at få fred og ro til eksamenslæsning lejede Munk et værelse i Buddinge hos smeden i villa Alba på Christoffers Allé. Han er netop ved at afslutte læsningen af professor Frants Buhls bog »Det Israelitiske Folks Historie,« hvor han læser om Kong Herodes Den Store, hvis voldsregime ingen grænser kendte, efter at det lille Jesus-barn havde set dagens lys. Til sidst skriver professoren om Herodes: »*Denne Mand, der ville have givet Richard III's Digter (i parentes bemærket er det Shakespeare) et saa storartet Emne til et Drama, at man kun kan beklage, at hans Blik ikke som Calderons er faldet paa denne samtidige af Cæsar og Antonius.*«

I de få ord lå en opfordring til den digter, der ville tage op, hvad Shakespeare åbenbart havde forsømt. Kaj Munk følte, at ordene var direkte møntede på ham, og i løbet af fem dage havde han skrevet de første otte akter af dramaet, der fik titlen »En Idealist«.

Efter denne eksplosionsagtige udladning faldt han til ro og genoptog eksamenslæsningen. Det endelige resultat blev, at Kaj Munk bestod den teologiske embedseksamen, hvorpå han jo indsattes i Vedersø Sognekalder den 1. juni 1924. Med i bagagen havde han Herodes-stykket, der færdiggjordes i Vedersø den 16. september 1924, som han har noteret under dramaets sidste replik.

Og så? Ja, så indsendte han det i november til Det Kongelige Teater. I begyndelsen af februar i det nye år vendte »Idealisten« hjem til Vedersø, ikke forkastet, ikke antaget. Ti akter fyldte stykket; det

var for meget. Forkort det, pastor Munk! Så ser vi på det igen!

Modstræbende beskar digteren sit drama, således at nogle akter – det drejede sig om de ikke-palæstinensiske episoder – sløjfedes og erstattedes med nogle få replikker i slutningen af anden akt. Så røg det atter af sted til Det Kongelige Teater. Den 20. juli 1926 modtog han den glædelige meddelelse, at »En Idealist« var antaget til opførelse.

Det ligger uden for dette emne at komme nærmere ind på de besværligheder, som kom i vejen fra stykkets *antagelse* til dets *opførelse*. Vi vil blot omtale, at Munk både før antagelsen og opførelsen flere gange var i København, hvor han på teatret havde gode samtaler med litteraturprofessor Hans Brix, der den 1. december 1924 var tiltrådt som teatrets censor. Under en af disse samtaler stiller digteren sin censor dette spørgsmål: – Hvad kan jeg skrive for at fylde mellemtiden ud? Brix foreslog ham at skrive et skuespil om bønder og det åndelige liv på landet.

Glad drog han hjem, nedfældede et udkast, og i løbet af seks dage var skuespillet færdigt. Det var i slutningen af 1925.

Skuespillet fik titlen »Ordet« – en titel, som Munk i øvrigt aldrig blev helt tilfreds med; han foretrak egentligt titlen »Ordet, der blev Daad.«

Med overvældende succes blev dramaet først opført syv år efter dets tilblivelse, og det ikke på Det Kongelige Teater, men på Betty Nansen-teatret.

Et mirakel er en *underfuld* gerning, med tryk på *under*. Fra Jesu hele *underfulde* gerning her på jord kender vi flere historier om helbredelser og dødeopvækkelser. Vi omtaler her kun den lille historie om sy-

*Digterpræsten Kaj Munk. Dette foto blev i glas og ramme ophængt i alle Vedersø-boeres stuer, efter at han var blevet myrdet i Hørbylunde Plantage den 4. januar 1944. Vi ser en beslutsom Kaj Munk, der med pen i hånd er klar til at forsvare Gud, konge og fædreland – men også underrets berettigelse.
Foto: Paul A. Kjær, Holstebro.*

nagogeforstanderen Jairus' 12-årige pige, der havde pådraget sig en så voldsom sygdom, at hun nu ligger for døden. Jairus finder en dag Jesus, nærmer sig ham og beder ham komme med sig hjem og helbrede datteren. Jesus fulgte straks med, men det tog tid at komme frem på grund af folkemængden. Da de nærmer sig den døende piges hjem, kom der et bud til synagogeforstanderen, som meddelte ham, at pigen var død. Jesus sagde til ham: »Bliv ikke bange, *tro kun*, så skal hun nok blive frelst.« Sammen med sine udvalgte disciple, Peter, Johannes og Jakob, og pigens far og mor gik han ind i huset. Men da han hørte, at de græd alle sammen og allerede holdt dødsklage over hende,

sagde han: »Græd ikke! Hun er ikke død, hun sover.« Det lo de ad, men da han tog pigen i hånden, sagde han: »Du lille pige, jeg siger dig: Stå op!« Og straks stod pigen op og gik omkring, og de var helt ude af sig selv af forbavselse.

Det er jo sådan, det er. Man bliver ude af sig selv og forbavset, når sådan noget sker. Og det er der vel ikke noget at sige til. Men det, som det kommer an på, er at tro.

Tro kun, så skal hun nok blive frelst.

Nu er vi langt om længe fremme ved Kaj Munks mirakelstykke.

Meget af det foregår i Vedersø, andet på Lolland. Den ydre ramme er Borgensgaard, der ejes og drives af den gamle, do-

minerende og herskesyge Mikkell Borgen med hjælp af hans to sønner, unge Mikkell Borgen og Anders.

Unge Borgen er gift med Inger, og sammen har de døtrene, Maren på 7 år og Lilleinger på 5, men de er naturligvis meget optagne af og fyldte af glæde over, at deres tredje barn er på vej og kan komme til verden når som helst. Anders er ugift, men han er forelsket i Anne, der er datter af sognets førende missionsmand, Peter Skrædder, der ikke vil acceptere, at forholdet udvikler sig, fordi de er grundtvigianere på Borgensgaard.

Gamle Borgens tredje søn, Johannes, bor også på gården. Hans evner lå mere for bogen end for det praktiske arbejde. Af den grund var han som ung mand rejst til København for at studere teologi, men dels grundet for megen læsning, der fyldte hans sind med svære tanker og tvivl, og dels fordi han en aften efter en teaterforestilling sammen med sin kæreste, Agathe, kun undgik at blive ramt af en bil, som han i åndsfraværelse var kommet til at træde ud foran, fordi hun havde reddet ham ved at have skubbet til ham, men selv blev hun dræbt – ja, på grund af det alt sammen havde de svære tanker udviklet sig til sindssyge, der får ham til at tro, at han er Jesus af Nazaret, der endnu engang af sin Far har fået lov til at gæste den faldne jord.

Det siger Johannes i 1. akt i samtalen med sognets nye præst, pastor Bandbul, der er kommet på uventet besøg hos Borgen-familien, og hvor kun Johannes er til stede. Det er unge Borgen, der efterfølgende sætter præsten ind i årsagen til Johannes' situation.

I slutningen af 1. akt kommer Anders grædende hjem efter endnu engang at ha-

Statue af Kaj Munk i Maribo, hans fødeby. Han skuer ud over det Torv, hvor han var født, og hvor han trådte sine allertidligste barnesko.

ve aflagt besøg hos Annes forældre i forsøget på at tale Peter Skrædder til rette, hvad Annes og hans forhold angik, men det blev også denne gang rent afslag, og det – erkender Anders over for faderen – fordi han ikke er omvendt. At Borgensgaardsfolkene for skrædderen ikke skulle være gode nok at komme i familie med, gør gamle Borgen så opbragt, at han sammen med Anders samme dag aflægger ham besøg for at høre, om han tør fremkomme med årsagen også over for ham.

De ankommer just som et missionsmøde i Peter Skrædders lavloftede stue – afholdt på den måde, som Kaj Munk huskede det foregik sammen med forældrene i hans barndoms Brandstrup Missionshus på Lolland, og hvor han sad på en Carlsberg ølkasse, der, også den, var blevet omvendt ved mødet – er ved at finde sin afslutning. Den efterfølgende samtale mel-

lem de to mænd, der er formet som en meningsudveksling, udgør det meste af 2. akt, men uden at der kommer noget ud af det til styrkelse af et varigt forhold mellem de to unge, der har kærlighed til hverandre. Grundtvigianeren Borgen udtrykker, at når han prøver at se sagen fra skrædderens side, så forstår han godt, at han ofrer noget, hvis han tillod, at Anne måtte blive Anders' kone. Borgen ofrer jo lige så meget ved at lade Anders blive Annes mand. Han formulerer efterfølgende denne lyse holdning: »Men lad os saa gøre det, Peter. Vore Meningsforskelle, dine og mine, det skal ikke gaa ud over vore Børn. Vi skal jo netop som kristne Mennesker ofre af vort eget for at kunde glæde andre.«

At situationen er håbløs, forstår vi igennem Peter Skrædders svar: »Ofre af vort eget – ja, Mikkel, det skal vi. Og det er det, jeg gør ved at sige Nej. For ofre maaske min Datters Sjæl, se, det har jeg ingen Ret til.« For skrædderen er sagen klar. For Borgen ikke. Anne blev ikke spurgt, Anders kun hørt.

I slutningen af 2. akt bliver der ringet fra Borgensgaard til Peter Skrædder. Mikkel Borgen og Anders må skynde sig hjem, fordi Inger er blevet heftigt syg. Syg! En kvinde er ikke heftigt syg, fordi hun skal føde. Der blev altså ikke ringet for at ønske Borgen til lykke med et nyt barnebarn. Allerede i skuespillets 1. akt profeterer Johannes, at Inger vil dø. Det gør han, første gang han træder frem for publikum, over for Inger og gamle Borgen, med ordene: »Et Lig i Storstuen! Et lig i Storstuen... og saadan skal min Far berliggøres.« Efter hvad den lille pige, Maren, i 3. akt fortæller den gamle bedstefar, efter at det ventede barn, en dreng, nærmest er klippet ud af Ingers liv og ligger i fire stykker i en balje, og hun selv har blødt sig be-

vidstløs, har han sagt til hende, at hendes mor vil dø i nat, men han har også ladet hende vide, at når det er sket, så vil han opvække hende, og det får Maren senere i akten atter Johannes' ord på, at han vil, hvis han får lov af de andre.

Omkring midten af 3. akt stabiliseres Ingers tilstand. Det er lykkedes doktor Houen at standse blødningerne, og han konstaterer, at hendes søvn er sund. Tilsyneladende er Ingers liv ikke i fare. Det må også være den opfattelse, tilskuerne sidder med under den meget opløftede stemning, som pludseligt og naturligt er indtrådt, og hvor gamle Borgen i sin lykkerus på det nærmeste er ganske overstadig ved kaffebordet, hvor han og doktor Houen tager plads straks efter Ingers bedrede tilstand, og hvor pastor Bandbul lidt senere støder til af nysgerrighed efter at vide, hvorfor lægens bil så længe havde holdt parkeret på gårdspladsen.

At anbringe lægen og præsten omkring samme kaffebord i et hus, hvor en kvinde har været lige ved at dø, men nu tilsyneladende og pludseligt er i bedring, er det samme som at lade naturvidenskaben, der har beviser på al dens gøren og laden, og teologien, der, naturligvis, ikke har beviser på noget som helst, mødes og sidde ansigt til ansigt. Lægen er fuldstændig afklaret i spørgsmålet om, hvorfor det, på mirakuløs vis, er lykkedes ham at standse Ingers blødninger: ...»der er aldrig her i Verden sket og vil heller aldrig ibidem ske noget, som ikke den tilstrækkeligt kyndige og sikre Opsporer vil kunde paapege en naturlig Aarsag til... Jeg har Tro til mig selv og min Videnskab og Tro paa de Mirakler, den har lært mig at gøre.« Sådan en mand går ikke ind for det guddommelige under, han vil altid ibidem henholde sig til naturviden-

skabslovene. Og, ak ja, det samme gør vel den alt i alt lidet troende sognepræst! Han siger ganske vist, at miraklets fysiske mulighed aldrig kan benægtes, »da Skaberen altid maa være det Skabtes Herre« ... At sige sådan noget er kun en værre omgang teologisk sludder for en sladder. Men så tilføjer han noget, som slet ikke er i overensstemmelse med Kaj Munks kristendomsopfattelse, men som af mange af hans samtidskolleger og endnu flere af samme slags nutidskolleger ville indbringe ham adskillige skulderklap og skåltaler, nemlig dette: ... »Men baade religiøst og etisk set er det udelukket: et Brud paa Naturlovene var jo en Forstyrrelse af Guds Verdensplan... Populært sagt: Gud kunde selvfølgelig gøre Mirakler, men gør det lige saa selvfølgelig ikke: og det takker vi for.«

Vi ved, hvad lægen har tro til. Hvad tror præsten på? Svaret er: ingenting, Gud inklusive.

Men da lægen starter bilen og bakker ud fem minutter før tæppefald for akten, træder unge Mikkel Borgen, der hele tiden har siddet hos sin kone, ind i den glade stue og meddeler: »Saa! Nu døde hun da... Hun sank pludselig sammen i søvnen.«

Doktor Houens tro på sig selv og på de mirakler, som hans videnskab havde lært ham at gøre, duede alligevel ikke til noget. Hverken hans tro eller hans mirakler.

Efter Mikkels forfærdende meddelelse slutter 3. akt med, at Anders vil, at der skal ringes efter doktoren. »Kan du ringe efter en Doktor mod Døden. Anders. saa ring.« siger unge Borgen. Det får Johannes, der står sammen med sine brødre, til at udtale, hvad også Jesus udtalte, da han stod ved Jairus' datters leje: »Hun er ikke død. hun sover.« Denne påstand får unge Mikkel

Borgen til at spørge broderen: »Tror du, Johannes?«

Mikkels replik er fremragende på dette sted! »Tror du, Johannes?« Ja, Johannes tror. Han tror ikke kun, at Inger blot sover, men også, at han som den eneste troende på Borgensgaard, kan påkalde sig Gud og bede ham: – »Herliggør dit navn!« Det er jo lige præcis denne troendes bøn, der forsværer miraklets eller underets virkeliggørelse ved Johannes' opvækkelse af Inger i 4. og sidste akt.

Men før det sker, er Johannes blevet borte; ingen ved hvor. Straks han så Ingers lig, råbte han sin kærestes navn. »Agathe!« råbte han; så faldt han om og blev lagt i seng, og da de senere ville kigge til ham, var han væk.

Peder Emmiche og Camilla Wested

Det var ikke første gang, at Kaj Munk oplevede døden som en fjendtlig magt, der ikke var noget at stille op imod, da Kristen Madsen Sands unge kone i Vedersø døde i barselsseng.

Som lille dreng i Maribo på Lolland havde han, kun fem år gammel, mistet begge sine forældre. Men moderens kusine, Marie, og hendes mand, parcellist Peter Munk, der levede i barnløst ægteskab i Opager i Landet Sogn en halv snes kilometer fra Maribo, tog sig af ham som en søn af deres hus. Fra 1903 blev de således hans nye forældre, og deres hjem, et lille husmandssted under nogle vældige kastanjetræer, blev hans lykkelige og varme barndomshjem.

Ikke langt herfra boede en ung murer, Peder Emmiche, og hans kone og lille datter. Mureren kom meget hos Marie og Peter Munk, og over for deres plejesøn var han altid morsom og splendid, som Munk

I 1946 rejste Lolland-Falsters Historiske Samfund og egnens befolkning denne mindesten ved siden af Kaj Munks barndomshjem i Opager. Det lille husmandssted under kastanjerne er desværre brændt og erstattet af en ny pragtvilla.

*Livets Dyst er værd at vove.
Nattens Søvn er sød at sove.
Moder Lolland, paa din Jord.*

Linjerne er slutningen af digtet »Sangen til vor ø«, som Kaj Munk skrev til Lollands Højskoles Julehilsen 1934.

skriver i erindringerne. En dag kom de og fortalte, Kaj var da 13 år gammel, at mureren var blevet angrebet af feber og lå og talte i vildelse. Drengen frygtede, at hans gode ven ville dø, og derfor søgte han straks, han havde fået meddelelsen, ned bag havens hindbærbuske, hvor han i Jesu navn bad til Gud om, at Peder Emmiche måtte blive rask igen.

Nogle dage senere lød den triste melding, at Peder Emmiche var død. Det var jo forfærdeligt! En ung ægteemand og familiefar til en lille pige – hvorfor skulle han dog dø! Sorgen var stor.

Men Kaj Munk gik og lo for sig selv og tænkte: Hvorfor er de dog ikke klogere!

På dagen for begravelsen tog Marie og Peter Munk af sted til kirke. Drengen blev hjemme, hvor han gik rundt i en vis spænding. Han tænkte på, hvordan følget ville tage det, når det viste sig, at Peder Emmiche slet ikke var rigtig død – for det kunne han jo ikke være, når Gud havde hørt bønnen.

Da forældrene kom hjem, talte de ikke

til drengen om, at noget usædvanligt var hændt. Alligevel var han revnefærdig efter at vide, hvordan begravelsen var gået. Jo, den var jo da gået, som sådan noget går. Nåh, var den det – men, men blev han da i kisten? »Hja!« raabte Far i et Udbrud af Latter. Kaj slap, hvad han stod med i hænderne og gik ned i haven, ned bag hindbærbuskene, hvor han måtte indrømme over for sig selv, at han ikke forstod noget mere. »Og ærlig talt.« tilføjer præsten Kaj Munk, »jeg har ikke rigtig forstaaet siden.«

Som dreng i den undervisningspligtige alder havde Munk begyndt en mindre god skolegang i den gamle skole i Opagerskov, men idet den i hans tid blev nedlagt, kom han til Vejleby Skole, hvor lærer Martinus Wested regerede som en kendt og meget dygtig lærer, og hvortil afstanden fra hjemmet ikke var meget længere end til Opager Skole.

I fire år var Munk elev af Wested. Hvilken lærer! Det fortæller digteren selv i »Foraaret saa sagte kommer« på side 79 i

førsteudgaven. Han skriver blandt andet: *»Jeg betænker mig ikke paa at sige, at hans Undervisning var adlende. Hans Gennemgang af Bibelhistorie eller Danmarkshistorie bestod i en Appel til de ædle Instinkter i os. Hvor havde han dog et varmt Hjerte, og hvor regnede han med, at vi andre maatte være indrettet som han selv!«* Var digterens hengivenhed stor over for lærer Wested, så var den det sikkert ikke mindre over for hans hustru, fru Camilla Wested, som han rigtigt lærte at kende, efter at det var blevet bestemt, at Munk hver anden dag skulle undervises af pastor Oscar Geismar i kapellanboligen i Brandstrup og kun frekventere Westeds gode skole et par timer om ugen for at få undervisning i tegning og skønsskrift – hvad han, ingen af delene, lærte til husbehov. Munk betegner Camilla Wested som sjælen i den gode lærers færd. Det var hun, derom hersker ingen tvivl. Men hun blev også en vejleder for Kaj Munk, åndsinteresseret, som hun var. *»Maaske hun var det første Menneske, der for Alvor troede paa,*

der stak en Digerspire i mig. Utrættelig til at ansøre. Begejstret, naar hun lyttede.«

Men den fine Camilla Wested døde desværre i en meget ung alder i august 1917. Den dag, den 14. august, hvor hun skulle begraves, stod den hvide kiste på en katafalk i haven ved Vejleby Skole. Mange mennesker, deriblandt Kaj Munk, var forsamlede for at tage afsked med hende. Westeds sorg var ikke til at tage fejl af – den martrede ham: *»var det Wested, min altid oplagte, friske og livsglade Ven? åh, Gud i Himlen, kender du da ikke Barmhjertighed?«* Der var flere, som sagde smukke og velmenende ord om afdøde; blandt andre en højskolemand – det må være Laurits Buch fra Askov, som sognets ungdom havde tilkaldt – som, fortæller Munk i erindringerne, kunne en utrolig masse vers af Grundtvig udenad. De handlede for størstedelen om, at hvad der segner her på jord, opfarer i sky. Men hvad fik det at hjælpe, når den døde blev liggende med næsen i sky? Så var det, at den tanke med ét slog ned i

Maribo Torv, hvor Kaj Munk fødtes den 13. januar 1898. Forældrene, Mathilde og Carl Emanuel Pedersen, drev her et garveri. Bygningen er revet ned, men jeg tror, at den har ligget bag P-skiltet.

Plejeforældrenes, Peter og Marie Munks gravsted. Mindet om jer godhed vil leve. Sådan står der nederst på stenen. For plejesønnen Kaj Munk kom denne minde-levetid kun til at være i tre korte år.

ham, at hvis Kristus i kød og blod havde været der, så var han trådt hen til båren, ikke for at holde ligtale, men for at sige *Ordet*. Når han havde gjort det, havde Camilla rejst sig, og Kristus havde givet hende tilbage til Martinus. Hvorfor var der ikke nogen, der...? Hvordan var det dog gået til, at Kristus havde kunnet opvække de døde? Hans svar er det samme, som han år efter giver i sit drama, hvor Johannes opvækker Inger: Sådan var det gået til, fordi han ejede en evne, som var *troen*.

Munks øjne er bestandigt rettede mod den hvide kiste og den hulkende efterladte mand. Hans tanker går meget videre. Han bryder sig ikke om, hvad højskolemanden står og siger; han ønsker kun, at han skal blive færdig. Og hvad så, om man »*vovede det! Gik ben til Kisten og slog paa Laaget og raabte: I Jesu Kristi Guds Søns Navn, jeg byder dig, du Døde, staa op*«. Han

overvejede altså at gøre det, men afholdt sig alligevel derfra, da det ville medføre uhyggelig skandale. Og hvorfor det? Hvorfor ikke andet end skandale? Slet og ret: »*Fordi man manglede Troen. Kristi Tro ... Hvis man nu alligevel prøvede det! Saa løstede de Kisten op og bar den ud til Vognen.*« Men før de gjorde det, bragte Kaj Munk til slut en tak til afdøde fra alle dem, der havde besøgt Vejleby Skole – der er alle de mange, der som børn i årenes løb havde haft deres skolegang her. På Camilla Westeds begravelsesdag havde *Kaj Munk skuffet sig selv*.

Wested huskede efter begravelsen ikke de smukke ord, der var blevet sagt om hans kone. Derimod huskede han, at Munk havde sagt ham, at han skammede sig over sig selv, fordi han hverken ejede mod til eller tro på, at han – i Jesu navn – havde kunnet opvække Camilla. Ved Peder Emmiches død var det en helt anden følelse, der havde overmandet ham, nemlig den, at *Gud havde skuffet ham*. I det mindste forstod han ikke Gud.

Før vi atter drager til Borgensgaard i Vedersø, afrunder vi dette afsnit. Vi husker, at Kaj Munks eksamenslæsning foregik i Buddinge. I pinsen fik han besøg af sin kære kusine, Ida Wahl, der terpede de svære græske tekster sammen med ham. En dag cyklede han til København. På det teologiske fakultet traf han en teolog, som kunne oplyse ham om, at den skriftlige opgave i etik ville hedde et eller andet om underet.

Det forekom ham for fantastisk; men en opgave om netop dette begreb skulle være ham meget kærkommen. Munks filosofi-professor, Kroman, havde engang svaret en student, der over for professoren havde

tilkendegivet, at alt det med evigt liv og Gud kunne han gå med til, men det med mirakler, det kunne han ikke tro på, ja, da havde Kroman svaret: *»Hvad vil De med en Gud, der ikke gør Mirakler. Alt det andet kan vi jo selv gøre.«*

»Hvilke Vanskeligheder bereder den videnskabelige Opfattelse for Antagelsen af Undere, og hvorvidt kan disse Vanskeligheder overvindes?« Ifølge *»Føraaret saa sagte kommer«* var det ordlyden på den skriftlige opgave. Munk afleverede en bastant opgavebesvarelse, som universitetet siden brændte, fortæller han. Mon ikke han har nævnt både Peder Emmiche og Camilla Wested? *»Hvad vil De med en Gud, der ikke gør Mirakler. Alt det andet kan vi jo selv gøre.«* Nej, hvad skal vi med en sådan Gud! Vi skal bare huske, at han ikke lod mirakler finde sted i hverken Opager eller Vejleby.

Det gør han derimod i Vedersø; men ikke i virkeligheden hos Kristen Madsen

Sand og hans to små børn. Derimod gør han det i Munks oplygtede skuespil. I brevet til moderen antyder Kaj Munk ikke noget som helst om, at han, den stedlige sognepræst, der var ham selv, kunne have haft lyst til at vove en skandale.

Tilbage på Borgensgaard i Vedersø

Så er vi igen hjemme på Borgensgaard i Vedersø, hvor Inger pludselig sank sammen i søvnen og var død. Men i Kaj Munks fiktion bliver hun genopvækket, og de skandaløse bliver alle dem, som ikke tror.

Scenen er sat for 4. akt: *»Inger er lagt i Kiste. Ni Lys ved Hovedgærdet. Lagener for Vinduerne. Borgen staar stottet mod Væggen og stirrer paa hendes Ansigt selv livløs: kun hans Hage bevæger sig.«* Sådan fortæller regibemærkningen under aktnummeret.

Der bydes cigaret, præsten kommer, lægen kommer; der spørges til Johannes,

»Ude paa Maribo Kirkegaard paa Bedstefars Gravsted under Sorgepilen var Far blevet begravet og nu ogsaa Mor. Stenen, der staar over dem, har form af et udgaaet Træ. Øverst staar Fars Navn, Fødested og Dato og Aar for hans Fødsel og ligesaa for hans Dod.« Den opmærksomme læser gør med rette Kaj Munk uret, faderens fødested står ikke på pladen. Derimod fylder hans fødsels- og dødsdatoers år to »linjer«. Det er ikke tilfældet for oplysningerne om Mathilde, idet hendes data er kortet ned til hendes levetids årstal. Munk har altså kun delvis ret, når han skriver: *»Ved Mors Navn har man sparet paa Oplysningerne. Hvorfor? For at skaffe Plads paa Pladen til endnu et tredje Navn. Saa sikkert regnede man med, at »den lille Stakkel« snart vilde slaa Følge.«* (Kaj Munk i *»Føraaret saa sagte kommer«*).

der har været borte nu på femte døgn, men der er, sådan kan Anders berette, fundet spor efter ham i Smedebankerne, hvor han igennem sneen har gravet sig ned til en rævegrav og efterladt sig blandt andet et gammelt mælkespandelåg, hvori han har kogt kartofler over bål. Unge Borgen bringer attesterne til præsten, der holder en lille tale, før naboer og andre, som vil tage afsked med Inger, lukkes ind. Præsten siger med andre vendinger det samme, som højskolemanden sagde i skolehaven i Vejleby: at »Døden kun er en Overgang«... der fører...»fra Livets Forhal til Livet selv. Denne gode Kvinde er da kun gaaet forud for sine kære ben til det Sted, hvor Uforkrænkeligheden bor.« Men for at bruge Munks egne ord fra Vejleby: Hvad får det at hjælpe, når den døde bliver liggende med næsen i sky? Så gør dog noget, menneske! At din tale ikke kun forbliver tågesnak. Det kan pastor Bandbul ikke; for han ved ikke, hvad tro er. Han kan kun vride hænder og takke og takke for ditten og datten og sige ord, som i hans mund er indholdsløse floskler.

Derpå indtræder Peter Skrædder med datteren Anne, som han nu har besluttet, at Anders alligevel skal have. Ak ja, Herren tager, og Herren giver igen. Jo, jo, sådan er det nok i fiktionen, men ikke i den virkelige verden.

Efter de allernærmestes hjertegribende afsked med Inger skal låget på. Men da står Johannes der!

Gamle Borgen bemærker, at hans øjne ikke er en sindssygs. Han har fået sin forstand igen – og det er vel i sig selv et mirakel, som lægen, ved de af ham stillede kure, forsøger at tage æren for, hvad Borgen skarpt afslår. »Borgen: Nej, Doktor, nej, nu skal De tie. Her vil jeg love min Gud alene.

Ham ene Æren.« Dertil udtaler lægen et spørgende og fortørnet »Saa?« Med et nik eller en håndbevægelse mod hende, der ligger i kisten, svarer Borgen: »Ja, Doktor, ja, Deres Kur – den ser vi der.«

Vi forstår igennem disse replikker Kaj Munks opfattelse ikke kun af naturvidenskabens manglende formåen, men i langt væsentligere grad af Guds krafts udfoldelse ved miraklet igennem Jesus Kristus. Han uddyber sine synspunkter dels i en artikel »Om Miraklet« fra 1932, skrevet til Jyllands-Posten, umiddelbart efter »Ordets« premiere hos Betty Nansen, og senere optaget i artikelsamlingen »Mellem Himmel og Jord«, og dels i Prædiken på 16. søndag efter Trinitatis, 1941, der står at læse i samlingen »Med Ordets Sværd«. Den hellige tekst for denne søndag står at læse hos Lukas, det syvende kapitel, versene 11-17. Vi kender Jesu underfulde historie, det er den om Enkens søn i Nain. Han var død og lå på en bære, og de var ved at bære ham ud af byen for at begrave ham. Ved siden af båren gik hans mor, og Jesus ynkedes inderligt over hende. Og han trådte til og rørte ved båren, og så sagde han: Du unge mand, jeg siger dig, stå op! Den døde rejste sig, og han gav ham til hans mor. Har vi ikke hørt den samme historie i Jairus' hus? Du lille pige, jeg siger dig: Stå op! Og straks stod pigen op og gik omkring. (I parentes bemærket: Den tekst, der skulle prædikes over samme søndag året efter, fortælles af Johannes, og den er fortællingen om Lazarus, som Jesus opvakte, til trods for at han havde ligget i sin grav i fire dage og allerede var begyndt at stinke).

At døde således genkaldes til liv, er det muligt? spørger Munk i artiklen. Han giver det svar, at enhver efter sin erfaring

vil svare nej, fordi død er død. Naturvidenskaben vil sige det samme og tilføje, at *»Blod, der er stivnet, Organer, der er i Opløsning, kan ikke atter træde i Funktion.«* Fra prædikestolen erklærede han, hvad han også havde sagt i avisartiklen, nemlig at underet måtte erklæres for umuligt ud fra vort foreløbige kendskab til naturlovene, som han hævder, at Jesus måtte have haft et dybere kendskab til end os, siden han formåede, hvad ingen anden nulevende formår. En af disse naturlove siger: *»Blodet koagulerer jo,«* underforstået, at så er genopvækkelsen umulig. Nej, nej, nej! Sådan hænger det ikke sammen, for *»saa faar det min Sandten koagulere tilbage igen.«* Hvem ved – det gør ingen! – om det 100. tilfælde forløber som de 99 foregående. Naturvidenskaben er ikke så dygtig, og den bliver forhåbentligt aldrig så dygtig, at den kan kortlægge os tilværelsens, livets gåder, og dermed står dørene åbne for ukendte underfulde kræfter, som kan omstyrte selv de snedigst udtænkte beregninger om dette og hint. Følgelig er det at være kristen at tro på Gud ved Jesus Kristus, *»at regne med irrationelle Størrelser... at have lært det underlige at tro paa det underlige, der bedder Gud.«* Sådan sagde han fra prædikestolen i 1941. I artiklen »Om Miraklet« skrev han ni år tidligere, at troen på miraklet er til al den stund, der er gudstro på Jorden – og det slog han fast med syvtommersøm: *»Troen paa Gud er Troen paa Miraklet. Kun ved et Brud paa Naturlovene kan Gud komme i Forbindelse med et Menneske. At tro paa Gud er at være midt i det vidunderlige, hvor ikke blot Guds Love virker, men ogsaa Guds Haand.«*

Det er altså efter Kaj Munk så ligetil og forståeligt, at Jesus kunne rejse den døde enkesøn i Nain og Jairus' datter fra båren,

Busten vest for kirken.

og at han kunne lade Lazarus stige op af sin grav, efter at han havde ligget i den i fire dage og var begyndt at stinke. For Munk ville det have været uforståeligt, om Guds søn ikke havde kunnet det. *»Han kunde det, og nu gjorde han det. Saadan er det fortalt, og saadan tror vi det,«* siger Munk.

Ja, da låget skulle på kisten i Borgensgaards stue, da stod Johannes der. Også han kunne det, og nu gjorde han det. Men at han vil det, skaber forargelse, men han slår fra sig: *... »det er Jammer og Rædsel, at Gud er god og almægtig, og dog ligger hans Jord i Elendighed, fordi der imellem de troende ikke er én, der tror.«* Johannes bruger mange genvundne kræfter på at føre kamp mod alle de fremmødte vantro, der ikke forstår og desårsag ikke kan gå ind for underets

Graven øst for kirken.

levendegørelse ved den Almægtiges kraft igennem Jesus Kristus. Troen på Gud er troen på miraklet!

I den omhandlede prædiken postulerer Munk: »*Det sker maaske endda ikke helt sjældent, at Præsten er i Menigheden den, der har den skrøbeligste Tro.*« Det kunne være sagt med direkte adresse til denne begravelsesmenigheds præst. Han forkaster troen på miraklet; ergo forkaster han efter Munk troen på Gud, når han siger: ...»*Et Mi-*

rakel nu kan ikke ske.« Det er Kaj Munk selv, som taler, men Johannes lægger stemme til, når han svarer på denne bandbulle: »*Hykler, dig selv uafvidende, gaar du Satans Ærind i gudviet Dragt? Du lammer min Kraft. Du har altid forfulgt Profeter og stenet Apostle...*«

Men Johannes ved, ligesom Kaj Munk, at alt er muligt for den, som tror. Tror du, Johannes? spurgte broderen. Ja, han gør. Derfor kan han bede underet ned: »*Hør mig da, min Far i det høje, ræk mig Ordet. Ordet, som Kristus har hentet til os fra Himlen. Ordet, det skabende, levendegørende, ræk mig det nu! Hør mig, du døde! I Jesu Kristi Gravsprængerens Navn: saa sandt Gud vil det: vend tilbage til Livet! jeg siger dig, Kvinde, staa op!*« Og Inger rejser sig i sin kiste.

Tilbage er kun lovsangen:

*Tbi synger lydt og sjeleglad
bans Menighed i allen Stad:
Ære være Gud i det høje.*

Jon Høgh.
Lærer på Tim skole.
Født i Ebeltoft 1946.

Gødstrup station

Af Ole Edvard Mogensen

Har der været station i Gødstrup? Sådan vil mange sikkert spørge, efter at have læst denne artikels overskrift. Næppe mange husker den lille station, som blev nedlagt for over 40 år siden. Men der har faktisk været station i Gødstrup i ikke mindre end 65 år. Her er stationens historie.

En ny bane

Den 11. oktober 1904 blev statsbanen mellem Holstebro og Herning åbnet for drift. Det skete med stor festivitas og under deltagelse af bl.a. generaldirektøren for stats-

banerne, rigsdagsmænd og folketingsmænd, amtmænd, flere amtsrådsmedlemmer og borgmestre samt banens entreprenører. Herning Folkeblad skrev: »Åbningshøjtideligheden var begunstiget af smukt Oktobervejr med høj, klar Luft, Vindstille og Sol – en smuk Efteraarsdag.« Klokken 1 afgik indvielsestoget fra Herning mod Holstebro og var tilbage i Herning sidst på eftermiddagen. Om aftenen var der festmiddag på Hotel Eyde i Herning med deltagelse af ikke mindre end 90 personer.

Gødstrup station først i det tyvende århundrede. Foto: Lokalhistorisk Arkiv Herning.

Planmæssig drift blev indledt dagen efter med tre tog dagligt i hver retning. Det var, hvad statsbaneledelsen mente, der var nødvendigt på denne hedebane. På de to andre strækninger fra Herning mod Skjern og mod Silkeborg var der fire tog dagligt i hver retning.

Glæden i banens opland var stor. Nu havde man endelig fået en bane i det store jernbanetomme rum mellem Herning og Holstebro. Det havde man kæmpet for i mange år. Banen kom forholdsvis sent. Banen over Skive til Struer kom allerede i 1865, året efter gik det videre til Holstebro, og Jyske Vestbane fra Holstebro til Ringkøbing blev åbnet i 1875. Banen fra Århus over Silkeborg nåede til Herning i 1877. Videre til Skjern gik det i 1881. Disse baner skabte vækst og erhvervsudvikling. Nye stationsbyer opstod, hedeopdyrkningen fik gode transportmuligheder for tilførsel af mergel, og landbruget fik bedre afsætningsmuligheder for sine produkter.

Når det havde trukket ud med banen fra Herning til Holstebro, havde det sin naturlige forklaring. I området var der store hedearealer og ikke ret meget andet. Der var ikke så meget at komme efter her. Endvidere havde en egentlig diagonalbane mellem Vejle og Holstebro været diskuteret frem og tilbage uden nogen endelig afklaring. Men nu var banen en realitet, og det gik her som så mange andre steder. Nye stationsbyer opstod omkring landstationerne, hederne blev opdyrket, og landbruget fik bedre udviklingsmuligheder.

Gødstrup station

I Gødstrup blev der oprettet en lille station. Det vil sige, en egentlig station som i Skibbild og Vildbjerg blev det ikke til. I

Gødstrup var der ikke noget krydsningsspor, så togene kunne møde hinanden på den enkeltsporede bane. Det måtte de gøre i Herning eller Skibbild. Gødstrup var det, som i statsbanernes interne jernbanefagsprog hed holdeplads med sidespor. En holdeplads havde samme ekspedition som stationer, dog kun med billet salg til et begrænset antal stationer, holdepladser og billetsalgssteder (i reglen 15-25). Sidesporet var et såkaldt offentligt sidespor, her kunne alle forsendere modtage og afsende gods i hele vognladninger. Togene standsede kun i Gødstrup, når der var passagerer at optage eller afsætte.

Trafikken

Der var ikke megen bebyggelse omkring stationen i Gødstrup, så til daglig var der ikke mange rejsende. Med godstrafikken gik det lidt bedre. Stationen fik betydning for landbruget i stationens opland. Fra Damhuså Mergelleje ved Vemb indgik en del vogne læsset med mergel. Gødstrup og Omegns Lokalforening arbejdede på at skaffe foreningens medlemmer korn og foderstoffer til de mindst mulige priser. Foreningen havde ikke nogen butik eller noget lager. Foreningens formand modtog bestillinger fra medlemmerne og sørgede for udlevering af det bestilte fra banevognen på stationen. Gødstrup Købmands- og Foderstofhandel var en mere traditionel forretning, som også modtog varer med banen. Gødstrup Gødningsforening modtog vogne med kunstgødning. De forskellige godsarter blev på stationens læssevej omlæsset fra jernbanevogn til først hestevogn og siden til lastbil. Fra stationens åbning og indtil 1930'erne var der en del godstrafik til og fra stationen. Herefter havde jernbanen svært ved at klare

*Restaurant
Sølund i
Gødstrup.
Foto:
Lokalhistorisk
Arkiv Herning.*

sig i konkurrencen med lastbilerne. De kunne levere varen direkte på modtagerens adresse og ofte til samme pris som jernbanen.

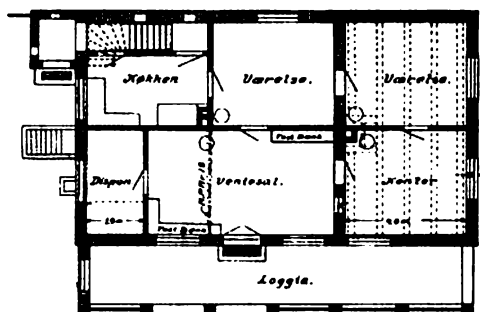
Udflugtstrafik

Var der ikke mange rejsende til hverdag, så kunne det på søndage se helt anderledes ud. Herningboerne tog i stort antal på udflugt til Gødstrup. Det var Gødstrup Sø, som trak. Der var mulighed for at bade i søen eller måske få sig en sejltur. Restaurant var der også for dem, som ikke valgte selv at medbringe en madkurv. I de hårde isvintre i 1920'erne tog man også på udflugt til Gødstrup. Så var der mulighed for at gå eller skøjte på isen på søen. Nogle gange kunne der være så mange rejsende, at der blev kørt ekstratog mellem Herning og Gødstrup. Udflugtstrafikken til Gødstrup station betød, at når året var gået, og regnskabet skulle gøres op, så havde Gødstrup station lige så mange rejsende om året som Skibbild station.

Stationsbygningen

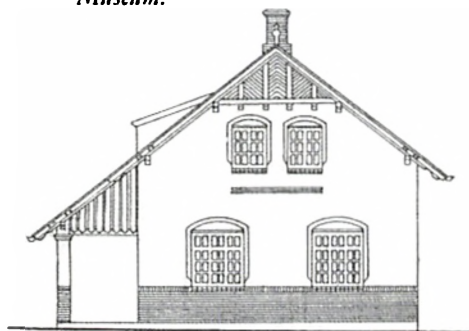
Ved banens åbning gav Herning Folkeblad udtryk for sin tilfredshed med den nye banes stationsbygninger, der var tegnet af statsbanernes overarkitekt Heinrich Wenck. De blev betegnet som værende »nette« og ikke som de lave og kedelige landstationer, kendt fra de ældre banelinjer i Jylland, ej heller som de små »fuglebure«, som var på den oprindelige privatbane Silkeborg-Herning. Videre hed det om de nye stationsbygninger: »...der i deres Stil og hele Anlæg og Udstyrelse varler om en ny og bedre Smag i Arkitekturen også på dette Område.«

Bygningen var sin lidenhed til trods et godt eksempel på, at de rent funktionelle krav kunne opfyldes på en smuk og harmonisk måde. Bygningen blev opført med sort skifertag og en række fine håndværksmæssige detaljer. I stueetagen var der for statsbanedriften ventesal og stationskontor. For stationsmesteren var der bolig bestående af køkken, dagligstue og et væ-

Stueplan.

*Originale bygningstegninger fra
Guldvangs samling i Struer
Museum.*

Gavl mod Nordvest.

relse. Ovenpå var der et loftsrum, der kunne bruges som tørreloft, samt et par værelser. Opvarmning skete ved kakkelovne, vand måtte hentes ved en pumpe i gården, og retirade fandtes i udhuset. Her var der også brændselsrum. Ud mod perronen var der en loggia. En efter danske forhold noget usædvanlig foretælse, men rent funktionelt en ganske glimrende idé. En lille station som Gødstrup kunne naturligvis ikke som nabostationen i Herning få et perrontag, så de rejsende kunne gå i læ. Men mindre kunne også gøre det. I loggiaen kunne de rejsende gå i læ for regn og blæst eller søge skygge, hvis solen blev for skarp. Da banen fra Herning til Viborg

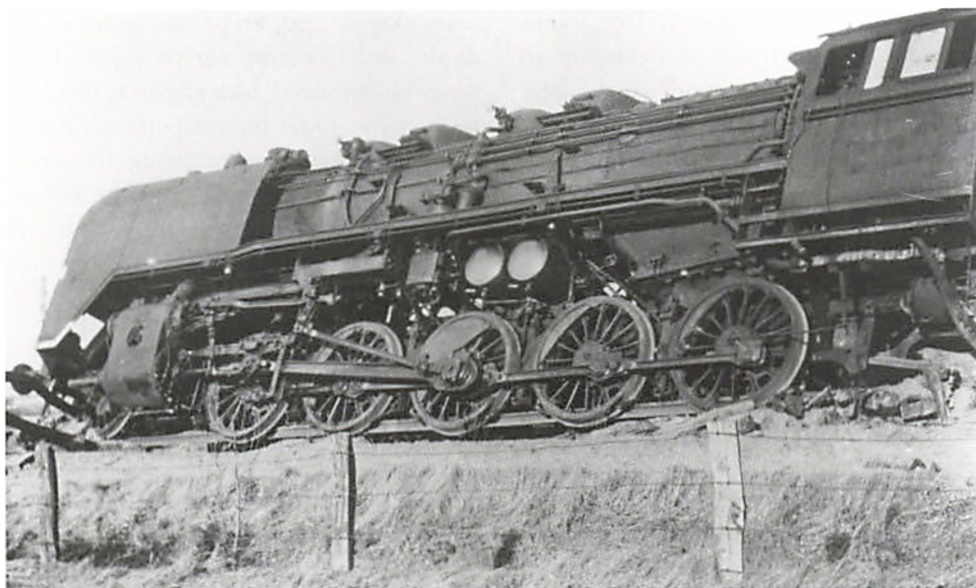
kom til i 1906, blev der opført en næsten identisk stationsbygning på Nybo station.

Entreprisestation

I 1930'erne kradsede krisen. Det gjorde den også hos statsbanerne, som samtidig oplevede, at konkurrencen fra bilerne kunne mærkes mere og mere. Adskillige af de allermindste statsbanestationer blev i 1930'erne omdannet til entreprisestationer, ganske enkelt fordi stationens indtægter var for små til at dække aflønningen af en stationsmester. Også Gødstrup station blev omdannet til entreprisestation, dvs. ekspeditionen blev varetaget af en underleverandør i stedet for af statsbanernes eget personale. Entrepriseindehaveren, som i daglig tale blev kaldt stationspasser, havde en kontrakt med DSB, som bl.a. fastsatte åbningstid, arbejdsopgaver mv. Vederlaget var en procentdel af stationens omsætning. Der var billet salg, salg af abonnementskort, ekspedition af banepakker, stykgods og vognladningsgods. Endvidere havde stationspasseren fri bolig med have. For rengøring af stationen blev der ydet et særskilt honorar. At være stationspasser på en af statsbanernes entreprisestationer var ikke nogen guldrube. Den fri bolig betød tag over hovedet. Vederlaget kunne i bedste fald lige akkurat række til dagen og vejen, hvis stationspasseren var nøjsom. Der var intet til overflod, men nøden og arbejdsløsheden var stor i de år, så lidt var bedre end slet intet.

Den daglige dont

Gødstrup station skulle være bemanded i den tid, hvor der ifølge køreplanen skulle køre tog. Det var i flere køreplansperioder fra omkring ved sekstiden om morgenen

Det tyske lokomotiv blev afsporet med alle hjul og sporet blev ødelagt. Banen var spærret i mange timer. Foto: Lokalbistorisk Arkiv Herning.

og så indtil omkring midnat. Ved stationen var der to jernbaneoverskæringer, begge sikret med bomme. Når tog kunne ventes, blev det signaleret ved klokkesignaler på de store meldeklokker, som stod på perronen. Tog mod Holstebro blev meldt med én gange fem slag og tog mod Herning med to gange fem slag. Når toget var på vej, skulle stationspasseren rulle bommene ned ved de to overkørsler. Herefter skulle han se efter, at togvejen var fri gennem stationen, det vil sige se efter, at sporskifterne til læssesporet var rigtigt stillet og aflåst, at det gennemgående spor var frit, og at der ikke i nærheden af togvejen var genstande, som kunne komme i vejen for toget. Herefter kunne han fra en såkaldt svingbuk, som stod på perronen, betjene signalerne for den pågældende køreretning. Et stort håndsving kunne drejes til den ene side for at give signal: »Kør

frem« mod toget. Så blev en arm på signalet hejst, og det betød, at toget måtte køre ind på stationen. Var der tale om et gennemkørende tog, skulle håndsvinget drejes til den modsatte side, og signalet viste nu: »Kør igennem«, ved at begge signalarme var hejst. Så kunne toget passere uden standsning. Når toget var passeret, skulle signalet sættes tilbage i stopstilling, det vil sige begge arme vandret. Herefter kunne bommene ruller op igen.

Billetsalg og ekspedition af stykgods og vognladningsgods var der også, selv om omfanget ikke var stort. Stationen var også postekspedition.

Besættelsen

Under besættelsen fik stationspasser Oscar Andersen og hans hustru Mette travlt. Jernbanen skulle klare stort set al gods- og persontrafik, hvortil kom de man-

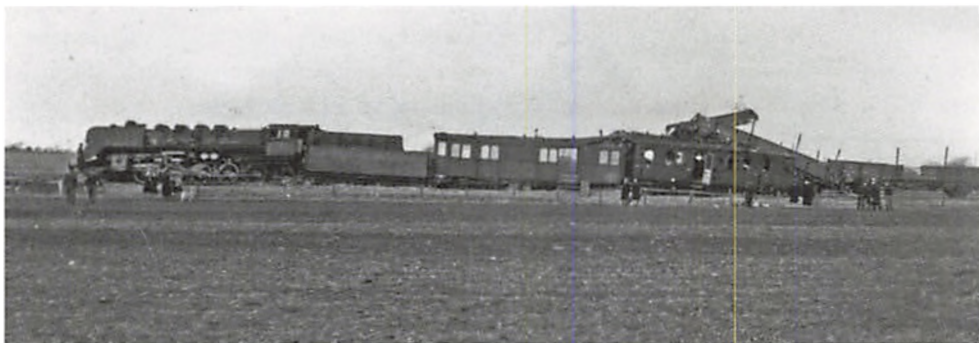
ge tyske militærtransporter. Der kunne komme tog hele tiden, så de måtte på skift være klar døgnet rundt. Bedre blev det ikke af, at der som følge af jernbanesabotager kunne være timelange forsinkelser på togene.

Mandag den 19. februar 1945 om aftenen var en stor tysk militærtransport på vej fra Tyskland mod Thy. Det var særtog nr. 9919 med transport nr. 277111, et tungt tog på 41 vogne, trukket af et stort tysk godstogslokomotiv. Lokomotivet blev kørt af tysk personale, og da disse ikke kendte danske signaler og sikkerhedsregler, var toget medgivet en dansk fyrbøder fra Brande som lods. Toget skulle være i Herning ved 22-tiden. En medarbejder fra trafiksektionen i Herning havde ladet oplysninger om den tyske militærtransport sive til modstandsbevægelsen. På den tid var modstandsbevægelsen særdeles aktiv, og der var mange jernbanesabotager. Næsten hver eneste nat kunne der meldes om sprængninger af sporet adskillige steder. Tog 9919 blev også saboteret. Ved 23-

tiden eksploderede en bombe under toget, da det ved Gødstrup var på vej fra Herning. Lokomotivet blev afsporet, den forreste vogn i toget blev afsporet, de næste fem vogne, en personvogn og fire åbne godsvogne, blev delvis kørt op i hinanden. Syttende til tyvende vogn væltede til begge sider af sporet, og der var store skader på sporet. Oprydning og reparation af sporet varede flere dage.

Transporten medførte blandt andet køretøjer, heste og omkring 1000 personer. Otte personer blev dræbt og 32 såret, deraf tre hårdt. Blandt de sårede var tre kvinder og tre børn. Alle de sårede blev bragt til Herning Amtssygehus. Togets togfører, en pakmester fra Fredericia, fik venstre ben klemt og blev ligeledes indlagt på amtssygehuset.

Det viste sig, at nok var der tale om en tysk militærtransport, men hovedparten af mandskabet var fra Ungarn. Personel, som for de flestes vedkommende var tvunget ind i krigen på tysk side, og som i mange tilfælde ikke var mere begejstret

Særtog 9919 afsporet ved Gødstrup. Lokomotivet blev afsporet og standsede brat, hvorved vægten af de mange vogne i toget trykkede de forreste vogne sammen og nogle af de forreste godsvogne op på den anden vogn i toget, som var en personvogn. Den forreste vogn var en dansk rejsegodsvogn. Det var her, togføreren opholdt sig. Foto: Lokalhistorisk Arkiv Herning.

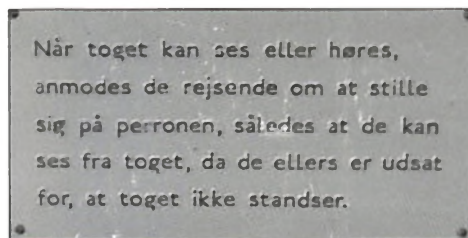
*Da Gødstrup station den 1. december 1966 blev nedsat til ubemandet trinbræt, blev stationsbygningen solgt af DSB. Bygningen helt til venstre er kolonnehuset. Her hørte kolonne 344 hjemme. Personalet ved kolonnen stod for eftersyn og vedligehold af sporet.
Foto: Arkiv Niels Jensen.*

for den tyske krigsførelse, end danskerne var. Ungarerne var i huj og hast blevet flyttet fra deres hjemstavn på grund af den røde hærs fremmarch i Østeuropa på den tid. Russerne var man bange for, nogle af ungarerne havde derfor forsøgt at redde deres familie. Det var derfor, der var kvinder og børn med toget.

Stationens sidste tid

I 1960'erne havde DSB travlt med at effektivisere og rationalisere driften. På mange strækninger blev de manuelt betjente bomme erstattet af blinklys og automatiske bomanlæg. Mange landstationer blev også enten nedsat til trinbræt eller helt nedlagt. Den 1. december 1966 blev Gødstrup station nedsat til trinbræt. Signalerne blev fjernet, læssesporet blev nedlagt, og de to overkørsler fik blinklys. Ekspeditionen blev lukket, og derefter var der kun billet salg i togene. Posten blev flyttet til Herning. Nu var man tilbage, hvor det hele startede seks årtier tidligere, togene standsede kun, hvis der var rejsende at optage eller afsætte. Det var persontogene, som standsede i Gødstrup. Typisk

var der omkring fem forbindelser i hver retning om dagen. Endnu i nogle år standsede nogle af togene i Gødstrup, men det var ikke mange; rejsende var der heller ikke mange af. I den sidste køreplan, som Gødstrup var med i, var der i retning mod Herning kun fire tog i døgnnet, som kunne standse i Gødstrup. Den 1. juni 1969 var det forbi med standsende tog i Gødstrup. Trinbrættet blev nedlagt, benyttelsen var så ringe, at DSB ikke fandt det rimeligt at opretholde standsningsstedet.

Efter at Gødstrup station var blevet nedsat til trinbræt, blev stationsbygningen solgt, og på trinbrætskuret blev opsat dette skilt.

Mens Gødstrup var trinbræt, var der kun et simpelt træskur til at give de rejsende ly. Da trinbrættet blev nedlagt i 1969, forsvandt også stationsskiltet.

Foto: Arkiv Niels Jensen.

Atter standsningssted i Gødstrup?

Gødstrup og stationen, som var der engang, har i årtier levet en stille og ganske upåagtet tilværelse. Det ændrede sig med et slag, da diskussionen om placering af et nyt supersygehus tog sin begyndelse. Pludselig kom Gødstrup på alles læber. I

det midt- og nordvestjyske område i alt fald. Er sygehuset i Gødstrup en dag en realitet, kommer der mange rejsende. Ansatte, patienter og besøgende får ærinde i Gødstrup, så hvem ved, måske kommer togene igen til at standse i Gødstrup?

Ole Edvard Mogensen,

konsulent,

Ildervej 1, 8680 Ry.

Født 1952.

Jernbanehistoriske artikler
i bøger og tidsskrifter.

Billeder fra Lem stationsby

Hvad en vestjysk dreng i 1930'erne
fotograferede af sine omgivelser

Af Hugo Koldby Nielsen

I 1930, da jeg var 11 gammel, fik jeg et fotografiapparat. Det var det billigst mulige, et Kodak bokskamera, som dengang kostede 10,50 kr. På en rulle film til 1,10 kr. kunne der tages seks billeder på 6x9 cm. Fremkaldelsen kostede 25 øre pr rulle hos den lokale boghandler. Negativerne kopierede jeg efter fremkaldelsen på såkaldt dagslyspapir; – det forudsatte solskin og derfor lidt tålmodighed. Kopierne blev ikke altid vellykkede og var ikke særlig holdbare; fikseringen foregik nemlig under lidt primitive forhold. Til billederne i denne artikel er brugt de originale negativer, da jeg er i den heldige situation at have bevaret mine negativer helt fra de allerførste; kun enkelte totalt mislykkede og ubrugelige er bortkastet.

De fleste af mine billeder fra de første år er traditionelle familiebilleder, men da jeg for nylig bladede i mit gamle album, slog det mig, at nogle af billederne også fortalte om livet dengang i Vestjylland. Det gav mig den idé at samle disse billeder for at vise, hvad en dreng på 11-16 år på den tid kunne interessere sig for i sine omgivelser. Perioden slutter i 1936. Derefter kom der en pause i min fotoaktivitet på grund af eksamenslæsning og flytning til København til studier, og da jeg senere igen tog fat på at fotografere, foregik det andre steder og med et bedre udstyr. Resultatet af

gennemgangen af de gamle billeder følger nedenfor. I den ledsagende tekst er der ikke alene en omtale af, hvad billederne forestiller, men efter de mange år, der nu er gået, har jeg fundet det naturligt også f.eks. at fortælle om senere begivenheder, der har sammenhæng med billedmotiverne.

Billedkvaliteten er forskellig og ikke den bedste, men jeg var jo nybegynder, og det enkle kamera havde ingen mulighed for indstilling, hverken af afstand eller af blænder og lukkerhastighed. Det var praktisk talt kun muligt at få et godt resultat i solskin. I gengivelserne her er i nogle tilfælde foretaget en beskæring. Rækkefølgen er kronologisk. Et par billeder har slægtninge taget, fordi jeg selv var med, men på mit kamera, så de hører med til samlingen. De fleste billeder er fra Lem stationsby, hvor jeg voksede op.

Af de seks billeder på min første film, fra 1930, har jeg kun bevaret tre; et af de andre var mislykket, to var dårlige dubletter. – Det kan ikke overraske, at jeg allerførst fotograferede min far (billede 1). Selv om billedet af ham ikke er skarpt (jeg havde ikke lært at holde apparatet roligt i hånden), og det egentlig er et familiebillede, har jeg medtaget det her, både for at vise min debut, og fordi det fortæller me-

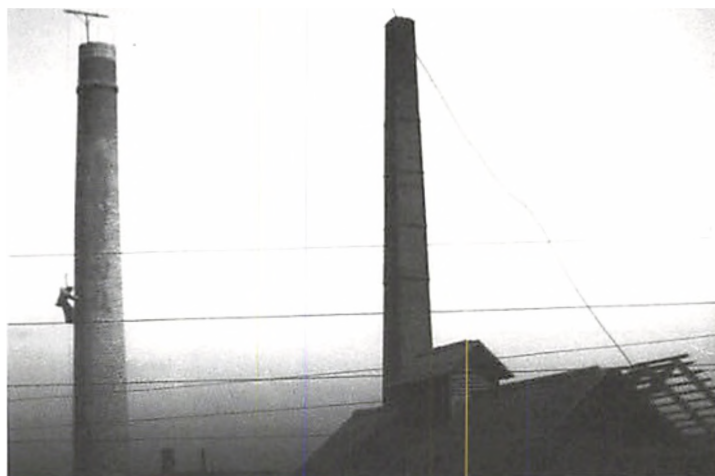

*Billede 1. Sadelmageren holder hvilepause.
1930.*

re end selve portrættet. Brændestablen til venstre siger noget om vores varmforsyning og opbevaring af brændslet. Pumpen i forgrunden forsynede os med vand. Den

stod over en ikke særlig dyb, muret brønd; i Lem var der kun ca. 1 meter ned til grundvandet. Vandet blev brugt ufiltreret. Først mange år senere fik stationsbyen vandværk, og pumpe og brønd blev nedlagt. – Og så nogle ord om hovedmotivet, min far. Han var sadelmager, og til det erhverv hørte også at være møbelpolstrer. Med mellemrum fik han derfor møbler til ompolstring som f.eks. chaiselongen, han sidder på. I godt vejr foregik arbejdet delvis udendørs, da det støvede meget. Til ære for den fotograferende søn holder han her fri et øjeblik, inden arbejdet begynder. I billedet anes altså også dagliglivet i et hjem, hvor arbejde og familieliv var under samme tag.

Et andet billede på min første filmrulle er fra en begivenhed, som optog os meget i 1930: en ombygning af mejeriet. Ikke mindst var vi optaget af opførelsen af en ny skorsten, der var ca. 20 m høj ligesom den gamle. Det blev derfor mit næste motiv (billede 2). Billedet viser skorstensmureren hængende i en line fra et hejseværk øverst oppe. Han er i gang med den

*Billede 2.
Mejeriombygning,
ny skorsten.
1930.*

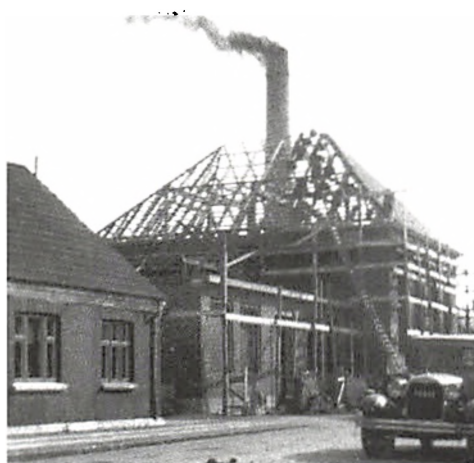

*Billede 3.
Nedrivning af
gammel mejeriskorsten.
1930.*

afsluttende afpudsning og rengøring efter opmuringen, som han havde foretaget i sikkerhed fra et stillads inde i skorstenen. Hejseværket havde været i brug til at transportere sten og mørtel op til ham, og mens opmuringen stod på, hørte man ham ustandselig skiftevis råbe »holdt« og »fir« til medhjælperen, som hejste materialerne op. Så det kan ikke undre, at han fik øgenavnet »Holdte-Fir«. Billedet er ikke fuldkomment, selv om det er skarpt, fordi jeg undgik at ryste kameraet ved at fotografere ud fra et tagvindue og støtte kameraet mod vinduets underkant, men uheldigvis kom vinduesrammen til at skygge for den nederste del af motivet. På billedet ses også den gamle skorsten. Den var afstivet med lange vinkeljern, som var blevet en nødvendig sikring, fordi den øverste del var begyndt at hælde faretruende.

Jeg tog endnu to billeder af mejeriets ombygning. – Det ene viser nedrivningen

af den gamle skorsten (billede 3). Nedrivningen blev foretaget af en enkelt mand med håndkraft, sten for sten. Der var ikke noget stillads til sikring af ham, men han måtte klatre op til toppen, først ad en næsten lodret stående stige og resten af

Billede 4. Det ny mejeri halvfærdigt. 1930.

*Billede 5.
Opførelse af
vindmølle til
elværket.
1930.*

vejen op ad en stige hængende klods imod skorstenen; der var ikke meget med sikkerhed på arbejdspladsen. – Det andet billede er uskarpt, men viser, at mejeriet var i gang, også mens byggeriet stod på (billede 4).

På billede 3 ses et hvidt hus til højre for mejeriet. I dette hus boede smed Hansen, der havde en mindre maskinfabrik, som fabrikerede vandpumper. På sin daglige vandring fra hjemmet til og fra fabrikken kunne han følge med i byggeriet, og da han så, at huset skulle forsynes med stålvinduer, der var importeret fra udlandet, fik han den idé, at vi også her i landet kunne fabrikere den slags, og som en god vestjyde havde han ikke langt fra idé til handling. I løbet af få år var »Dansk Stålvindue Industri«, som fabrikken kom til

at hedde, blevet stor og leverede vinduer over hele landet. Kapitalmæssigt voksede det så hurtigt, at der en dag måtte tilføres kapital udefra, og personligt gled han derefter lidt i baggrunden. Men med stålvinduesfabrikken havde han sat gang i en industriel udvikling, så at Lem i dag ikke mere er en lille by med 2-300 indbyggere, men er blevet til en by på omkring den tidobbelte størrelse, en by med mange arbejdspladser, hvortil der dagligt pendler hundreder fra omegnen. Det er derfor ikke uden grund, at en gade er opkaldt efter ham: »Smed Hansens Vej«, og at en jernskulptur i et lille anlæg viser ham. – Pumpefabrikken blev overtaget af to yngre med-

Billede 6. Leg med tamme duer. 1931.

Billede 7. Kirkeindvielse, processionen på vej ind i Kirkegade. 1931.

arbejdere, og i årenes løb fulgte andre iværksættere efter. Af dem er der særlig grund til at nævne smed Hansens søn, Peder Hansen. Efter nogle år med fabrikation af f.eks. kraner i hans fabrik Vestas fik han under oliekrisen i 1970'erne den idé at fabrikere vindmøller, og ligesom faderen havde han ikke langt fra idé til handling. Resultatet blev vindmøllefabrikken Vestas, der i dag er verdens største vindmølleproducent.

I 1930 fik stationsbyens elværk en vindmølle til supplerung af værkets to dieselmotorer (billede 5). Heller ikke her tog man meget hensyn til arbejdsikkerhed. – Vindmøller af samme type blev bygget ved flere elværker. Nu er Lem elværk nedlagt.

Jeg har ikke mange billeder af børns leg, men der findes et fra 1931, som viser mig og min lillebror, der leger med vore

to duer, som var ramme og selskabelige (billede 6). Billedet har en slægtning taget, men med mit apparat.

Der var langt fra stationsbyen til den gamle Lem kirke i Højmark, men i løbet af de sidste år før jeg begyndte at fotografere, var der bygget en ny kirke i byen, Lem Sydsogns Kirke. Kirken var færdig i sommeren 1930, men der gik lang tid, før en finanslovbevilling skaffede de nødvendige penge til stiftsmidlerne, så først 7. juni 1931 kunne kirken indvies og tages i brug. Da var der også gået 12 år, siden de første penge til byggeriet var samlet ind. – Det regnede på indvielsesdagen, og på mit kamera kunne jeg derfor ikke tage gode billeder. Det lykkedes kun at få et par nogenlunde brugbare, bl.a. af den procession af kirkegængere, som med biskop og amtmand i spidsen gik gennem byen på vej til kirken. Den første del af proces-

*Billede 8.
Kirke-
indvielse,
deltagere i
processionen.
1931.*

Billede 10. Skolebørn i procession, dagen efter kirkeindvielsen. 1931.

sionen runder her hjørnet af hovedgaden og den nuværende Kirkegade (billede 7). – En del af de mange andre i optøget og hovedgaden, som den så ud den dag, ses på de næste billeder (billede 8 og billede 9).

Dagen efter indvielsen blev kirken vist frem for skolebørnene. For at vi kunne få et indtryk af indvielsen, gik vi i optog ad samme rute som søndagens procession (billede 10). I spidsen går hele skolens lærerstab: førstelæreren, der også var degn og forsanger i kirken, hans kone, der var vinterlærer ved skolen, og en lærerinde.

Hun var halt, og den skavank medførte, at vi omtalte hende som »frøken hump«. Øgenavnet var dog urimeligt, for hun var en god og skattet lærerinde. Det er en slægtning, der har taget dette billede, men med mit kamera.

Det hørte med til en amatørfoto­gra­fs ønskemål at kunne tage et skarpt billede af et kørende tog. Efter to år lykkedes det for mig (billede 11). Billedet fortæller noget om jernbanestandarden i Vestjylland. Forrest i toget er en meget gammel vogn, som leverer varme til de andre pas-

*Billede 9.
Hovedgaden
smykket i
anledning af
kirkeindvielse.
1931.*

*Billede 11.
Persontog under
indkørsel til Lem
station sydfra.
1932.*

sagervogne, som også er af en ældre standard. Vestjylland var endestation for det af DSB's materiel, som var ved at være ud-tjent. Støvskyen bag toget skyldes, at skinnerne lå i en ballast af grus. Der gik nogle år, før gruset blev udskiftet med skærver. Toggangen var dengang meget sårbar for snefygning. Ikke uden grund kan der i et brev fra den tid, som er i mit arkiv, læses ord om, at der var udsigt til sne, og »nu kan vi jo vente togstandsning når som helst«. Langs en landevej på den anden

side af toget på billedet fandtes derfor en »sneskærm« (en jordvold), som skulle op-fange fygesneen. En udflugt til den vold for derfra at følge med i toggangen var et af min families søndagsfor-nøjelser.

Badelivet var beskedent. Som regel blev det til en søndagsudflugt på cykel til Ring-købing Fjord ved Hebeltoft nær Ring-købing (billede 12). Her var fjorden til-pas lavvandet til, at vi kunne få glæde af vandet, selv om ingen af os kunne svøm-me.

*Billede 12.
»Badetur«
til Hebeltoft,
Ringkøbing fjord.
1932.*

*Billede 13.
Skjern FDF
på besøg
i Lem.
1933.*

Der var hverken spejdere eller FDF'er i Lem i begyndelsen af 1930'erne, men Skjern FDF kom på propagandabesøg i 1933 (billede 13). Besøget resulterede ikke i lokale FDF'er, men senere blev der oprettet en KFUM-spejdertrop.

I nærheden af den nu nedlagte Dejbjerg station blev i 1933 afsløret en mindesten for fundet af »Dejbjergvognene«, som i oldtiden var nedgravet i præstegårdsmosen. På banearealet ved stationen var der indrettet parkeringsplads til de mange, som var kommet i biler – af forskellige modeller (billede 14). Jeg var ikke på-

trængende nok til at bane mig vej gennem tilskuervlokken omkring selve begivenheden, så et billede af den fik jeg ikke.

En kunsthøjskole gav i 1933 opvisning med bl.a. »looping« og »faldende blad« i Bølling, nogle kilometer fra Lem. Kulminationen var et faldskærmsudspring fra 1000 meters højde (billede 15). Opvisningen var et tilløbsstykke, som mængden af de sjusket henkastede cykler viser.

I 1934 havde byen fået en KFUM-spejdertrop. Anføreren på cykelturen her er tropsassistenten, som endnu ikke havde anskaffet en uniform (billede 16).

Billede 14. Parkering på baneareal i Dejbjerg. 1933.

*Billede 15.
Flyve-
opvisning
i Bolling,
1933.*

Skjern Realskole, hvor jeg var elev, var i 1934 på udflugt – på cykel (billede 17). Skolebestyreren fulgte i bil, en Ford, model A fra ca. 1928; den ses delvis. Skolen var af de mindre. Den havde 80-100 elever, fordelt på fire klasser, de fleste fra Skjern; jeg var på den tid den eneste fra Lem. Jeg ved ikke meget om, hvad der blev af de fleste, men en dreng fra min

klasse, forrest i flokken på billedet, mødtes jeg med på Regensen 8 år senere. Han blev præst i en midtjysk købstad, men omkom efter få år ved en bilulykke. Andetsteds i flokken, men ikke synligt på billedet, var en anden klassekammerat, Niels Erik Bank-Mikkelsen. Ham mødte jeg en kort tid arbejdsmæssigt, 30 år senere. Da var han chef for statens åndssvage-

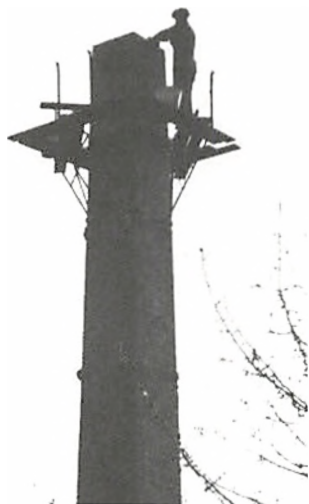
*Billede 16.
Lem
spejdertrop.
hjemkomst
fra cykeltur.
1934.*

Billede 17. Skolendflugt. Skjern Realskole. 1934.

forsorg, og det klarede han så godt, at han fik international anerkendelse for sit arbejde til forbedring af de åndssvages forhold; bl.a. hædrede han med den amerikanske »Kennedy-pris«.

*Billede 18.
Reparation
af bageriets
skorsten.
1935.*

Bageriets skorsten blev repareret 1935 (billede 18) – endnu et eksempel på meget begrænset arbejderbeskyttelse!

I 1936 var vi på en søndagsudflugt til Vesterhavet ved Søndervig – uden badetøj (billede 19). Det var sjældent, vi var på udflugt så langt bort, og efter personerne på billedet at dømme var anledningen her et besøg af familiemedlemmer med egen bil. Badning i Vesterhavet er særlig farlig i Søndervig på grund af strømforholdene, og derfor hørte det med til en svømmetur at binde sig fast til en line, der var forankret på stranden.

En tilbagevendende begivenhed var ringridning. Dagen begyndte med en procession af de pyntede heste gennem byen til skolens boldbane. På billede 20 fra 1936 ses processionen runde hjørnet af nuværende Kirkegade og Bredgade. – Rytterne var bondekarle, og hestene var gårdenes

Billede 19. Udflugt til Søndervig, Vesterhavet. 1936.

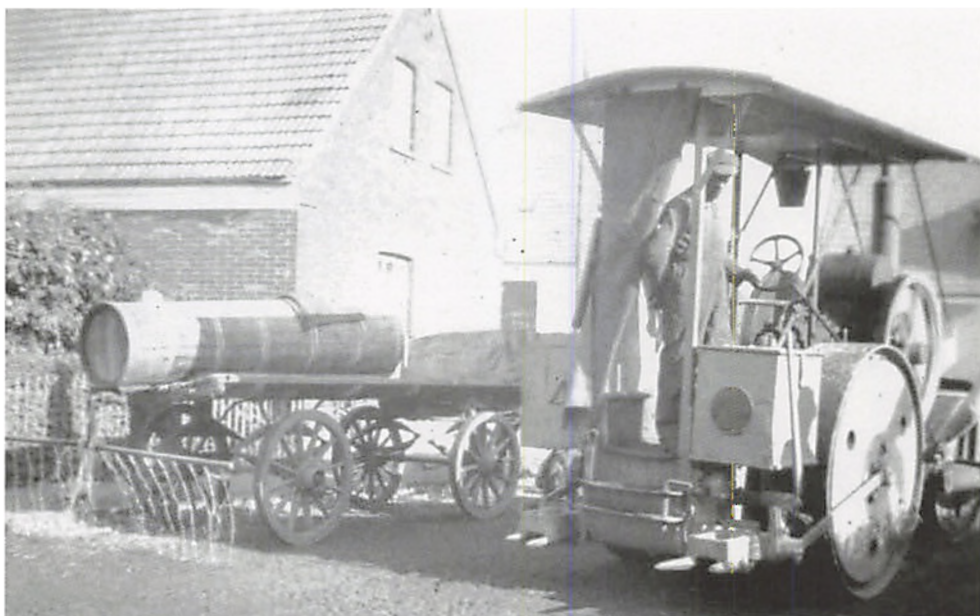
arbejdsheste. I konkurrencen indgik en kappestrid om, hvem der kunne pynte sin hest bedst. Selve konkurrencen gik ud på,

at rytteren med en lansse skulle fange en ophængt ring.

I løbet af 1930'erne var biltrafikken

Billede 20. Ringridning. Rytternes optog gennem byen. 1936.

Billede 21. Vejarbejde. 1936.

blevet så stor, at en grundig forbedring, bl.a. med asfaltbelægning af den nuværende Kirkegade, var blevet nødvendig i 1936. Materiellet var noget mere primitivt end nutidens (billede 21).

Afsluttende bemærkning: Billederne er ikke en beskrivelse af 1930'ernes Vestjyl-

land, de viser kun det, jeg fotograferede i en alder af 11-16 år. Min aktivitet var på den tid desuden begrænset af nedsat bevægelighed på grund af en knæskade og af skolegang udenbys, først Skjern Realskole 1931-1935, derefter to års studenterkursus i Tarm.

Hugo Koldby Nielsen, pensionist.
 Født 1919 i Lem.
 Jurist i socialministeriet 1944-70,
 fra 1965 kontorchef.
 Socialdirektør i Gentofte 1970-80.
 Formand for Diakonissestiftelsens
 bestyrelse 1958-75.
 Lauritz Sørensens Vej 47, 3-8
 2000 Frederiksberg.

Erindringer fra Hasselholt

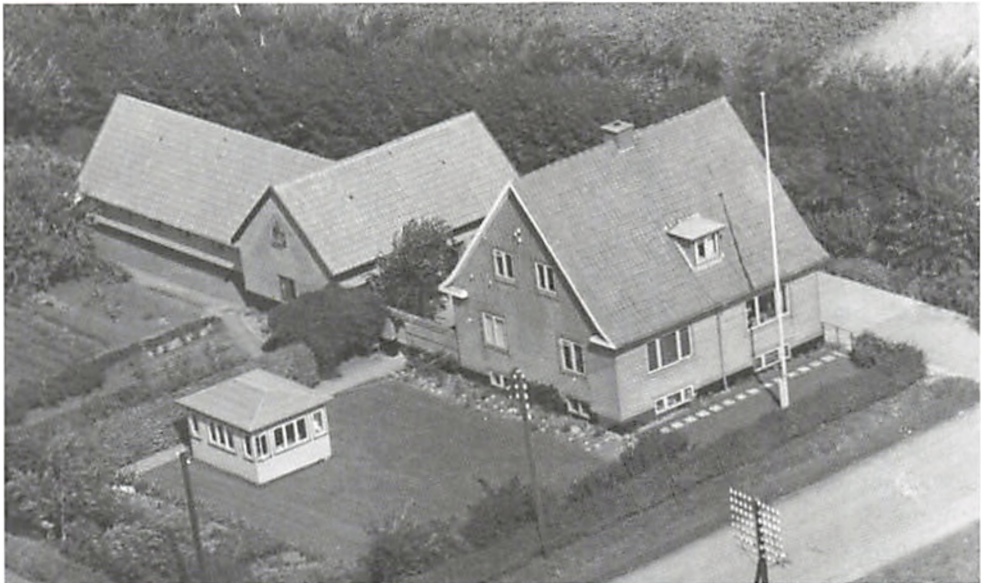
Mennesker, gårde og huse i 1950'erne

Af Anders Villadsen

Hasselholt er en lille samling gårde og huse langs landevejen mellem Vinderup og Skive. Engang var der også skole og en købmandsbutik med en benzintank, men de er borte nu. Jernbanen Vinderup-Skive danner østgrænsen. Lige øst for jernbanen lå mine tipoldeforældre, Peder Johansens og Gjertrud Jensdatters, senere mine oldeforældre, Villads Pedersens og Karen Marie Andersdatters tidligere gård, Øster Hasselholtgård (nu Hasselholtvej 6). Mod nord er det vejen mod Ål og Ålskov, der

afgrænser stedet. Det var inden for disse grænser, jeg færdedes, og næsten alt udenfor var ukendt land. Jorden i Hasselholt var frugtbar – der var omkring en alen ren muld, sagde min far.

Jeg er født og opvokset i Hasselholt. Min far var kreaturhandler Anders Peder Villadsen og min mor Kristine Villadsen, f. Nielsen; far og mor havde bygget huset i 1936 (nu Skivevej 17). Selv flyttede jeg fra egnen i 1956 som 16-årig. Jeg tænker af og til med varme og glæde på de men-

Anders Villadsens barndomshjem på Skivevej 17; huset er opført 1936, senere tilbygninger til udhusene og lysthuset kom til i 1950'erne. Bemærk telefonpælen med de mange »klokker«. Foto: Sylvest Jensen.

nesker, som jeg mødte i min barndom, og vil i det følgende berette om beboerne i Hasselholt i 1950'erne eller »hasselboerne«, som de også blev kaldt, og som jeg oplevede dem.

Små kår

Vores nærmeste naboer var Anna (»Annemor«) og Anders Elbrønd. Anders Elbrønd havde arbejde i tørvemoserne og havde mistet sin ene arm. Det var imponerende at se, hvorledes han med en protese, der var lavet af stift læder og endte i en jernkrog, kunne udføre sit arbejde.

Anna og Anders boede til leje i et baghus, som tilhørte Kathrine og Andreas Behrmann (nu Skivevej 15). Det gamle hus havde gammeldags toilet, også kaldet das, lokum eller kasseapparat. Som toilet-papir benyttedes blade fra gamle telefonbøger (Jysk Telefon A/S udsendte hvert år én telefonbog gældende for hele Jylland – en meget tyk bog med mange blade...)¹ og gamle aviser. Anna og Anders fik hvert år vores aflagte telefonbog.

Indholdet af toiletspanden tømte Anders med jævne mellemrum ud i køkkenhaven; han lavede riller i jorden langs de forskellige afgrøder, såsom agurker, gulerødder, ærter, rødbeder, sølvbeder m.fl. og nedlagde så latrinen i rillerne, som derefter blev tildækket. Anders fremhævede af og til den store næringsværdi i denne naturgødning og påstod, at den gav grønsagerne en særlig aroma.

Annamor og Anders havde to børn, Henning og Grethe. Henning var ældre end mig, hvorimod Grethe og jeg var jævnaldrende. Vi legede meget sammen og var glade for hinanden. Jeg blev i hvert fald ked af det, da familien Elbrønd skulle flytte til Skovlund Mark, hvor de havde

købt et lille hus. De var varme, kærlige og meget nøjsomme mennesker.

Familien Aksel og Birthe Skov og deres eneste barn Peter flyttede ind i Elbrønds hus. Peter var tre år yngre end mig, og vi blev legekammerater. Vi legede mest på naboen Kathrine Behrmann's græsplæne, men jeg husker ikke rigtigt, hvad vi legede, dog lavede vi bål og stegte kartofler.

Aksel Skov var chauffør på Vinderup Mølle og kørte med møllens grønne amerikanske »Fargo« lastvogn ud til gårdene. Det var hårdt arbejde, og efter fyraften kom han over til os og satte sig i stolen ved fars skrivebord og talte gerne med min far, der somme tider blev forstyrret i sit skrivebordsarbejde. Aksel fik som regel gårdsdagens udgave af Skive Folkeblad med sig hjem.

Landmandsliv og nye biler

Vore genboer var Thora og Laust Laustsen. De havde gården Vestergård på den østre side af landevejen (nu Skivevej 4). Deres eneste barn, Peder, var 6 år yngre end mig. Havde aldersforskellen mellem Peder og mig været mindre, kunne vi have haft mere med hinanden at gøre, end tilfældet var. Jeg kom en del på gården, hvor de behandlede mig godt – at være hos Thora og Laust var et slags fristed for mig. Thora var fem år ældre end Laust og stammede fra Randers-egnen.

Når vi hjemme havde spist de stegte rødspætter som fast middagsmad om tirsdagen, blev jeg sendt over til gården med fiskebenene til katten. Far elskede stegte rødspætter med smør. Ofte var der så meget smør, at det løb ned ad hagen på ham, en stribe i hver mundvig og en i midten. Så drillede mor og jeg ham med at sige: »Nu står der 111, far!«. Det kun-

ne være vanskeligt for far altid at være tilbage fra sine forretninger kl. 12, hvor mor serverede den varme mad. Hun lagde meget vægt på, at maden var god, og derfor fortjente den at blive spist, mens den var helt frisk. Men var der en ugedag, hvor far mødte præcist, så var det tirsdag – og det på grund af de stegte rødspætter – hans livret!

Søndag formiddag smuttede jeg ofte over til Thora og Laust, og så faldt der ofte nogle godbidder af fra Thoras spisekammer – et stykke ost, en skive kold flæskesteg, en rullepølse mellemmad eller et stort stykke lagkage, hvor det ene ikke udelukkede det andet. Der var aldrig begrænsninger og aldrig formanende ord. Jeg følte, at jeg oplevede friheden her. Lausts far, Andreas Laustsen (født 1875) – kaldet Dres – og hans kone Karen (født 1871) boede på gården som aftægtsfolk. Dres sad ofte på en malkeskammel og tyggede på sin skrå. Han og Laust kaldte mig ofte med et glimt i øjet for »preusser«. Da jeg nærmede mig konfirmationsalderen, spøjte Laust med mig ved at spørge, om jeg ikke snart skulle have mig en kæreste!

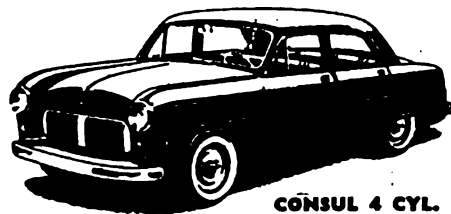
Thora og Laust var dygtige til at »samle penge«, det vil sige spare op. Thora og Laust var i det daglige nøjsomme mennesker, men engang imellem lod de daleren rulle. Der blev købt nye, vistnok ret dyre, møbler og gardiner til stuerne, finere end interiøret på de øvrige gårde, hvad der imponerede naboerne en del. Laust besluttede sig for at lære at køre bil i en moden alder, og efter langvarig indlæring blev kørekortet udstedt; Laust drog så til Holstebro og købte en flot lyseblå Ford Zephyr Six med 6 cylindre!

Den var en dyrere og mere statuspræget bil end den 4-cylindrede flødefarvede (nu

om stunder ville farven hedde beige) Ford Consul, som far og mor havde sparet sammen til og købte nogenlunde samtidig, nemlig i 1953. Far lagde ganske enkelt kontante penge til side, når mulighed gaves; pengescedlerne blev anbragt i den øverste del af det store skab i soveværelset; undervejs spurgte jeg, hvor langt far var kommet mod sit sparemål, fordi jeg glædede mig til, at vi skulle have en ny bil. Til sidst var der opsparet 11.000 kr., som var byttesummen mellem den nye bil og vores gamle Ford A 1930. Vores gamle Ford havde under krigen været opstaldet i

☆☆☆ *Ford* ☆☆☆

**De nyeste Automobil-Finesser 1951
– 3 Aar forud i Teknik**

CONSUL 4 CYL.

ZEPHYR 6 CYL.

Fordens nyeste og mest moderne Automobile kan ses i vort Udstillingslokale nu — og Lovetingsalder er kort.

AARHUS MOTOR COMPAGNI

To bilmodeller fra 1950'erne: Ford Consul og Zephyr. Kilde: Århus Stifts Årbog 2006.

Kathrine og Andreas Behrmanns lade, men kom straks ud at køre efter befrielsesdagene.

Fars kollega Jens Hoelgaard² købte samtidig en Ford Zephyr, og de to handler blev afsluttet samtidig hos Ford-forhandler M. Olesen i Holstebro; det var en strategi, som far og Hoelgaard havde aftalt i den hensigt at kunne opnå gunstige handelsbetingelser. Men forud for købet af en ny bil gik et vigtigt papirarbejde: der skulle søges en indkøbstilladelse! Den skulle udstedes af Direktoratet for Vareforsyning efter godkendelse i Automobil-fordelingsnævnet, og det hed sig, at det var af betydning, at ansøgeren kunne dokumentere, at bilen var nødvendig for ansøgerens erhverv. Far fik sognerådsformanden og formanden for turistforeningen, skoleinspektør O. Harder-Nielsen, til at anbefale ansøgningen, der til sidst blev imødekommet, og med indkøbstilladelsen i inderlommen gik far rundt til de forskellige bilforhandlere i Holstebro og indhentede tilbud på en ny bil, bl.a. hos Opel- og Volvo-forhandlerne. Men det endte altså med en Ford.

Jens Hoelgaard og far havde en fælles fritidsinteresse: de kunne lide at komme på Nordvestjysk Væddeløbsbane i Skive - i Skyw - om søndagen og overvære både trav og galop. De besøgte langtfra hver søndag væddeløbsbanen, men når de gjorde, spillede de på hestene; i kiosken i Vinderup kunne de købe et lille hæfte forud for søndagen og læse om de forskellige hestes odds og på dette grundlag gøre sig deres overvejelser om, hvor indsatsen skulle placeres. Far spillede aldrig højt og tabte vel i det lange løb sine penge, men han fik god underholdning!

Det skete også, at Hoelgaard ringede en

søndag og foreslog, at de to familier skulle køre til Skive og spise suppe på et hotel! Han bestilte bord og glædede sig meget til at spise suppen - måske også fordi hans gebis var meget ustabil. At invitere mor ud at spise var ikke fars stærkeste side; det skete faktisk ret sjældent, om nogensinde. Der blev ganske vist talt en del om Sevel Kro - Søwel krower - men meget mere blev det vist ikke til.

I begyndelsen af 1950'erne begyndte der at dukke ikke så få nye biler op på egnen - fortrinsvis engelske og tyske, men også den svenske Volvo PV-model kom frem. Efterhånden erhvervede flere og flere gårdejere kørekort med henblik på anskaffelse af en bil, men det skete også, at bilen blev anskaffet i tillid til, at førerbeviset nok skulle komme i hus på et senere tidspunkt. En meget populær bil på landet var den »skrabede« udgave af den engelske Ford Popular, som kunne fås i en grå samt en olivengrøn farve. Sådanne biler blev også anskaffet af Hasselholtgårdmændene, hvorimod tandlæge Jørgensen i Vinderup købte den sorte og mere luksusbetonede model. På det transportmæssige felt kunne han dog ikke måle sig med doktor Wernberg, der kørte i en flot Chevrolet med Power-Glide! - den tids automatgear.

Men tilbage til Thora og Laust:

Godt nok var Laust ejer af en flot og dyr bil, men han var ikke nogen foregangsmand med hensyn til anskaffelse af moderne markredskaber - jeg husker ikke, at han nogensinde anskaffede en traktor, der på de øvrige gårde efterhånden vandt indpas. Med traktor mentes i praksis en Ferguson - den lille engelske traktor med det geniale trepunktsophæng, hydraulikken og kraftoverføringen til markredskaberne.

Laust Laustsen (th) og Edvard Mikkelsen (tv) ved stalden – æ ståld – med de tunge mælkejuger mellem sig. Bemærk katten i døråbningen. Foto udlånt af Peder Laustsen.

Traktoren, der drev Danmarks landbrug i 1950'erne, som det hed. Laust holdt fast ved sine belgierheste og landbrugsvognene med træhjul – æ styw wogn. Jeg nød at være med på vognene og i marken, f.eks. når der skulle køres roer til kulen til vinterens forråd.

En af attraktionerne ved at komme hos Laust og Thora var, når de andre landmænd kom med deres søer, kvier og køer samt hopper til bedækning hos Lausts orne, tyr, henholdsvis hingst. Efter princippet fuld tilfredshed eller en del af pengene tilbage, hvis dyrene ikke blev drægtige, drev han en lille pæn forretning på området. De øvrige landmænd var i øvrigt glade for, at de ikke skulle holde de forskellige handyr på deres gårde. Som dreng holdt jeg øje med hundyrenes ankomst til

gården og løb straks derover, når tingene skulle ske. Det hændte endda, at Laust sendte bud efter mig.

En solid tjenstekarl

På gården tjente karlen Edvard Mikkelsen, der stammede fra nabolaget. Han tjente der i mange år, hvad der var lidt ualmindeligt, idet karlene som regel kun blev fæstet for et år – 1. maj eller 1. november – og derefter fandt de en ny plads. Edvard boede i det iskolde karlekammer lige ved siden af hestestalden i gårdens østlige længe. Også min far kunne berette om det kolde kammer, han som karl på gården havde hos sine forældre. Når han vågnede vintermorgener, kunne der være rim på den ende af dynen, der vendte op mod næsen!

På skiftedagen fik karlene årslønningen udbetalt bagud og lånte ofte en vogn på gården til at køre deres indbo – som regel et klædeskab – til det nye sted. Skiftedagen var, så vidt jeg husker, en fredag, der blev benyttet til at købe nyt tøj – noget, som herreekviperings-forretningerne så frem til. Hver fredag aften samledes egnens karle og piger i Vinderup til lidt indkøb, en snak og, for nogle karles vedkommende, et besøg på kroen og af og til et slagsmål i tilknytning hertil.

Edvard var ikke så meget til det selskabelige – nærmest lidt af en enspænder og en bundsolid mand. Han havde efterhånden sparet så meget op, at han kunne købe sit eget husmandssted. Jeg var meget glad for Edvard, der var god mod mig og lod mig køre hestene. Han og Laust, med dennes lidt gammeldags måde at drive gården på, passede sikkert godt til hinanden.

En gang om ugen kom bageren kørende til Thoras og Lausts gård, og det var ikke små mængder rugbrød, der skulle til. Som oftest et eller to stk. 8-punds rugbrød eller et 8-punds og et 4-punds. Det gjorde indtryk på mig, fordi vi slet ikke kunne spise så meget hjemme. Et 4-punds rugbrød kostede 52 øre hos bageren på Selvevej i Vinderup.

Laust købte trods sin reserverede indstilling til nye redskaber ret tidligt en motorplæneklipper med den kendte Diesella-knallertmotor som drivkraft. Det var sjovt at se den køre, når jeg nu derhjemme måtte nøjes med en håndskubber til opfyldelse af min pligt til at klippe plænen. Det skete dog, at far klippede den.

Som på så mange gårde var der også katte på Lausts og Thoras gård. Den sorte kat døde en dag og blev smidt på møddingen midt på gårdspladsen i det håb, at den

ville blive tilintetgjort ved naturlig forrådnelse. Men her forregnede Laust sig: Hen på foråret, da der skulle spredes møg på markerne, kom den sorte kat til syne på marken, og den var ganske velbevaret; den blev herefter rigtigt begravet.

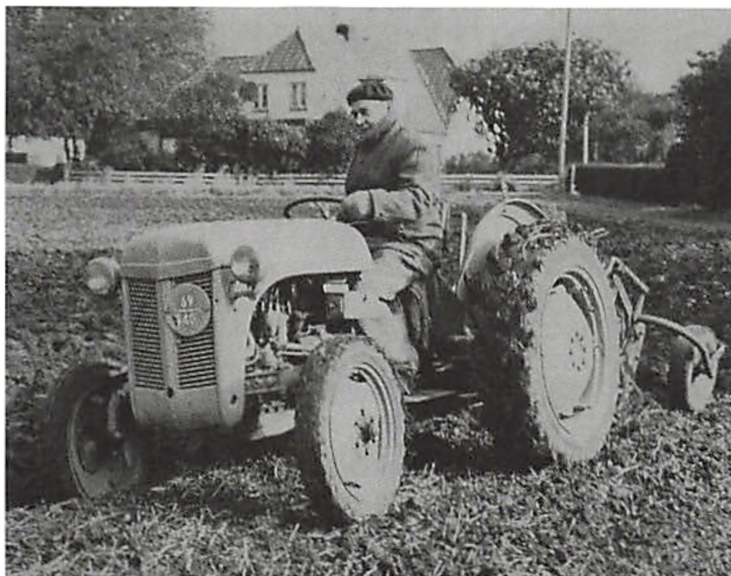
Alle kendte alle i Hasselholt – det siger sig selv. Thora og Laust var imidlertid særlig kendt af en speciel befolkningskategori, der kom udefra: landstrygerne. Det blev endda sagt, at Thora og Laust havde et godt ry blandt landstrygerne; hvorledes landstrygerne kommunikerede dette til hinanden, ved jeg ikke. Fakta var, at de altid opsøgte gården, hvor Thora og Laust boede, og de blev altid vel modtaget. Thora bød altid på mad – det kunne være madrester eller nogle skiver rugbrød, og Laust havde forståelse for den tørst, der kunne plage en landstryger eller »bisse« efter en lang dags vandring. Laust bad om at få udleveret deres eventuelle tændstikker, hvorefter de fik anvist en plads i kostalden, der jo var lun, for natten. Han tillod under ingen omstændigheder tobaksrygning i staldene.

Teglværket

Et andet yndet natherberg for bisserne var det nu nedlagte Hasselholt Teglværk, en stor virksomhed dengang. Her var dejlig varmt over ovnene, og det var sjovt at gå oven på dem gennem det findelte, brændte lerstøv. Her på loftet lå de så de stakler, til morgenen oprandt, og de kunne fortsætte deres færd. – Det skete i øvrigt, at jeg kom på teglværket og så tipvognene blive tømt for ler, der blev æltet, formet til mursten eller teglsten, tørret og brændt i de store ovne. Det var spændende at sidde på loftet oven på ovnene, løfte på lemmene og kigge ned på ilden. Blandt

*Ferguson traktoren
sendte mange beste
på pension.*

*Kilde:
»På Herrens
Mark«,
Nationalmuseet
1988.*

landstrygerne hed teglværket »Hotel Støv-fri«.

Høsten og Ferguson-traktoren

Andre gode naboer var Elna og Kristian Dyhrberg på Hasselholtegaard (nu Hasselholtvej 2). Elna og Kristian og mine forældre byttede i mange år aviser; vi abonnerede på Holstebro Dagblad og de på Skive Folkeblad. Jeg kom som dreng på gården, når jeg sørgede for udveksling af aviserne.

Kristian var en charmerende og velklædt mand, der var til fest og farver. Jeg kunne godt lide Kristian; han var ungdommelig af sind og var altid god for en sjov historie og så frisk på tingene. I høstens tid fik jeg lov at køre Ferguson-traktoren foran selvbinderen på Hasselholtegaards egne marker og på andre gårde, som havde lejet Kristian til høstens bjergning. Det var sjovt, og en lille skilling fik jeg også for det, selv om jeg gladeligt ville

have arbejdet gratis. Selvbinderen gik af og til i stykker, og desværre var Kristians selvbinder ikke den eneste, der gik i stykker, og det betød, at smeden havde travlt med at reparere høstmaskinerne. Ofte måtte vi vente op til ½ dag, før han kunne komme og reparere; det var meget ærgerligt, især hvis det var godt høstvejr.

Efter høst blev der spist høstsild, og mange gik til høstgudstjeneste i den pynkede Vinderup Kirke. Hen på efteråret begyndte tærskningen af kornet; det foregik ved, at en elmotor skulle trække tærskværket i laden. Men elforsyningen (jævnstrøm) var ustabil, og det kneb somme tider med at opnå tilstrækkelig strømstyrke til tærskningen. Det blev heldigvis meget bedre, da vekselstrømmen kom til Hasselholt – nu kunne der tærskes!

Kristian Dyhrberg drev en tørvemose ned mod Vinderup Å. Her blev fremstillet æltetørv, dvs. tørvedyndet blev opblandet

med vand, æltet og kørt ud på en brakmark eller græsmark i et ca. 4 cm tykt lag. Når dette havde ligget og tørret en tid, kørte en maskine henover og skar det i firkanter, ca. 15 x 20 cm, til tørv; disse lå så en tid igen, og når de var tørre på den ene side, skulle de vendes. Hertil behøvedes menneskelig arbejdskraft, bl.a. mig. For betaling vendte jeg tørv for Kristian. Vi tørvevendere stod bøjet hele tiden, og det gjorde ondt i ryggen, når vi nærmede os aften.

Uden for arbejdstiden – måske en søndag – indtraf en lille episode; jeg og et par andre drenge havde løbet og leget på de tørrede tørv og havde ikke været opmærksomme på, at der havde været ild i en del af tørvemarken. Jeg kom løbende hen over tørvene på bare fødder, og pludselig befandt jeg mig (stadig løbende) på den del af marken, hvor ilden havde været, og hvor der stadig var gløder. Jeg havde fart på og nåede ved inertiens hjælp et godt stykke ind i det glødende område; det gjorde forbistret ondt, og jeg husker, at jeg lynhurtigt overvejede, om jeg skulle løbe tilbage over de glødende tørv eller fortsætte, også over glødende tørv. Jeg valgte det sidste. Med det allerstørste besvær og smerter trådte jeg cyklen hjem og fik hurtigt fødderne i koldt vand i køkkenvasken. Lægen blev tilkaldt og kunne konstatere en forbrænding af fødsålerne. Jeg humpede af sted nogle dage, og så gik det over. Men det hele var lidt af en forskrækkelse...

Kristian gik videre med sin tørveforretning og opbyggede en fabrik til fremstilling af formbrændsel. Formbrændsel er presset tørvsmuld, og ud af maskinen kom sorte pølser af sammenpresset smuld. Pølserne knækkede i stykker, efterhånden som de kom ud, og de var varme; deres

diameter var ca. 7 cm. Mange købte denne formbrændsel, der fyldte mindre pr. kalorieenhed end tørv. Begge brændselsformer efterlod meget aske under forbrændingen, og der var forskel på svovlindholdet i tørv/formbrændsel. Det gjaldt om at købe tørv, hvor svovlindholdet var lavt; det gav naturligvis den mindste lugt i huset.

Høhøsten var anderledes end kornhøsten; der kunne høstes et par gange om året – græsset blev slået, skårlagt og vendt nogle gange og derefter lagt på store stativer, såkaldte ryttere. Her lå det, indtil solen og vind havde tørret, og høet kunne køres i lade. Det kunne være meget varmt på loftet – æ højlowt – når høet skulle stakkes og saltet. Far købte hvert år en sæk høsalt og sagde: »Gi' det nu dygtigt med høsalt – hjøsålt!«

Langt vestpå (nu Skivevej 3) boede husmand Thomas Thomsen; han og hans kone Kathrine var forældre til 12 børn, hvoraf den yngste hed Ingerlise Dusine. Thomas supplerede indtægterne fra husmandsbruget ved at køre mælk fra gården til mejeriet og retur med den skummede mælk. Jeg fik af og til lov at køre med på mælkevognen med de mange og tunge junger. Husmandsstedet var lille, men det gik i folkemunde under navnet »Slottet« og deraf fik husmanden navnet Thomas på Slottet eller »Tømmes o' æ slått«. På samme vej boede Stinne og Magnus »Taulbjerg« Madsen (nu Skivevej 1) og Mette og Verner Hvolbæk (nu Skivevej 5) og drev med flid deres landejendomme. Mette og Verner manglede vand til gården og fik lavet en vandboring; den gav næsten for meget vand, idet det stod op i en kraftig stråle, før brøndboreren fik tæmmet vandet. Djærve og solide mennesker, der bidrog til fællesskabet i Hasselholt.

Kortudsnit over Hasselholt med den nordlige del af Vinderup nederst. Bemærk vejnavne og busnumre.

Langs Hasselholtgaards marker og Hasselholtvej (dengang en grusvej) til Sahl løber mod nord en bæk (æ bæk), der har tilløb af vand fra forskellige markdræn; det blev sagt, at en fuld mand i fordums tid var faldet i bækken og var druknet. Derfor var der en vis uhygge ved bækken, men der groede også smukke, gule blomster ved forårstide på dens bredder – ranunkler eller smørblomster, som vi kaldte dem. Desuden voksede vandplanter på bunden. Jeg nød at se disse blomster om foråret, og min legekammerater, Grete og Henning Elbrønd, og jeg gik ofte til bækken; somme tider var vi flere, der var tiltrukket af vandet.

På bredderne voksede der sine steder også piletræer, hvis tynde grene kunne bruges til fremstilling af fløjter, samt brændenælder i massevis; blandt drengene diskuteredes af og til, om nogen turde sætte sig i brændenælderne – vel at mærke med bukserne nede – og dermed blive godt »forbrændt«. Den modigste af os – vistnok Bjarne Kamstrup – sagde, at han var da ikke ræd for at tage bukserne af og sætte sig med sin bare mås på brændenælderne! Det var vi andre noget duperede over.

I vejrydset mellem vejen mod Sahl³ og landevejen skete ikke så få trafikulykker som følge af manglende overholdelse af vigepligten; der var ellers gode oversigtsforhold i krydset. En dag kom en person slemt til skade, og ved en senere ulykke kørte en motorcyklist i stor fart ind i en modkørende bil; motorcyklen kom op på bilens kølerhjul og fortsatte ind igennem forruden med et trafikdrab til følge.

Som naboer mod nordvest havde vi Signe og Kristian Kamstrup, der ejede mine farforældres tidligere landbrugsejendom⁴ i Hasselholt (nu Skivevej 17). Når

høsten var i hus, og der ikke var så travlt på gårdene, tog mor og far og Kamstrups på små flerdages-udflugter i vores bil, f.eks. til Sydfyn og Sydslesvig med mad, der var lavet hjemmefra. Kyllingsteg var en af de færdiglavede middagsretter; den kolde kylling lå i egen sovs i en gryde lige til at varme op på den medbragte primus.

A propos kyllinger: Signe og Kristian Kamstrup havde kyllingeopdræt og havde til dette formål anskaffet en elektrisk rugemaskine; det var spændende at få fortalt om maskinen og dens termostatiske virkemåde og ikke mindst at se de små kyllinger, når æggene var udrugede.

Signe var under min mors desværre ret hyppige sygdomsperioder med eller uden sygehusophold en god og kærlig nabo fuld af omsorg, hjælpsomhed og nærhed. Det samme gjaldt, da min far blev syg af en blodprop og efter doktor Wernbergs skøn ikke tålte at blive flyttet til sygehuset i Holstebro.

Under mors mange indlæggelser på Holstebro Sygehus fik hun ofte besøg af naboer og venner fra Hasselholt; der var i det hele taget tale om opmærksomhed, medleven og opbakning fra venner og naboer, når en Hasselholtbo blev indlagt på sygehuset. Her kom mor til at kende frk. Karen Kathrine Marie (Milla) Overgaard. Hun var også patient på sygehuset, og hun og mor blev rigtig gode veninder. Hun drev et vaskeri i Bisgaardsgade i Holstebro og var noget overvægtig. Hun kom også med mellemrum i vores hjem, bragt dertil af rutebilen. Hun var flink mod mig, og jeg husker, at hun elskede gåsekråser. Med sin tætte forbindelse til sygehuset fik hun hver jul en del gåsekråser fra sygehuskøkkenet, som patienterne ikke havde lyst til at spise.

Skole, købmand og benzintank

Hasselholt havde sin egen underskole, som for længst er nedlagt (nu Skivevej 16). Her underviste lærer Niels Sørensen Quist, der var født i 1874. Min far havde gået i skole hos ham, og det blev drøftet i mit hjem, om jeg skulle begynde skolegangen i Hasselholt og senere gå i Vinderup skole, og resultatet blev, at jeg begyndte skolegangen i Vinderup i 1947 – argumentet herfor var vel at undgå et skoleskift. Lærer Quist havde i sin tid lært min far at spille skak, og jeg blev også hans elev i dette spil. Han sagde »De« til mig og var i det hele taget en meget høflig og velklædt mand. Quist lærte mig et trick til brug i glatføre: Hold tåspidserne mod hinanden, så er risikoen for fald mindre! Quist var ugift og havde hushjælp. Selv plukkede han brændenælder om sommeren og lavede suppe. Quist var en slags mæcen for omrejsende kunstmalerer, idet han ofte købte malerier, der efterhånden dækkede væggene i stuerne og mere til. Kvaliteten af disse malerier kunne være svingende.

Vinderup kirke blev bygget i 1905-06, og lærer Quist blev straks ansat som organist; ansættelsen kom til at strække sig over en temmelig lang periode – fra 1906 til 1955! Han fortsatte da også som organist længe efter sin pensionering som lærer. Quist øvede i sit hjem og i kirken og cyklede de ca. to km flere gange om ugen. I de sidste år havde Quist efter sigende vanskeligt ved at finde de rette toner på orglet, men opgive spillet ville han ikke. – Han døde i 1971, 97 år gammel. Jeg husker, at han glædede sig over den første månelanding i sommeren 1969.

Ved vejkrydset Skivevej/Ålvej/Ålskovvej (nu Skivevej 23) havde købmand Chri-

stian Pedersen og hans kone Julie forretning fra 1947 til 1977. Julie og Christian stammede fra Ejsing. De betjente »hasselboerne«, »ålskovboerne« og »ålboerne« på bedste vis og havde også benzintank. Dengang svingede benzinpriserne ikke så meget som nu om stunder, men de steg dog jævnligt, godt hjulpet af voksende offentlige afgifter, så det gjaldt dengang som nu om at vride de sidste dråber ud af pumpen. Benzinpumpen var hånddrevet, og mindste-salget var fem liter. Først blev benzinen pumpet op i en glasbeholder, som – når indholdet udgjorde de 5 liter – blev tømt ned i bilens tank. Det var dengang, en liter benzin kostede nogenlunde det samme som en pilsner. Julie og Kristian havde fire børn, hvoraf jeg kendte sønnen Ib.

Det kirkelige liv

Omtrent hver søndag gik mine forældre og jeg til gudstjeneste i Vinderup kirke hos pastor K. Østergaard, der med højtidelighed og alvor forkyndte evangeliet og talte om miskundhed, ærefrygt og nidkærhed og om, når vi skal stride den sidste strid. Det sidste sagde mig ikke rigtig noget dengang, men nu i pensionisttilværelsen er tankerne om ens sidste stund unægtelig kommet nærmere. Også fordi personer i vores bekendtskabskreds bliver syge, og nogle dør af deres sygdom.

Jeg havde på fornemmelsen, at det ikke bare var mig, der ikke helt forstod betydningen af miskundhed, ærefrygt, nidkærhed og andre bibelske ord, men at der også var mere modne medlemmer af menigheden, der havde vanskeligheder på området. Det lod de sig ikke mærke med, men deltog troligt i liturgiens ritualer og sang med på salmerne. Dog ikke min far,

der påstod, at han – om end han gerne ville – ikke kunne synge. Min mor var mindre tilbageholdende med salmesangen og sang ivrigt efter at have styrket sig på en Läkerol-tablet. Disse tabletter var fast inventar i dametasken om søndagen. Jeg vovede at tænke den tanke, at mor ikke sang helt rent, men var ikke kyndig nok til at kunne fastslå dette helt præcist.

Salmesangen hørte til det mindst spændende under gudstjenesten; det var en sli-besten at komme igennem disse salmer, hvis betydning gik hen over hovedet på mig og muligvis også på andre. Der var jo tale om udenadslære, uden at der blev lagt større vægt på salmernes reelle indhold.

Når der var barnedåb, blev jeg løftet op på bænken, så jeg stående rigtig kunne nyde udsigten – jeg fandt den nu ikke særlig spændende, men sådan definerede min mor den. Jeg fik aldrig et rigtig godt forhold til kirken, måske fordi jeg blev introduceret til den under et vist pres, og måske også fordi jeg dengang som nu finder selve gudstjenesten noget stivnet i sin form, som næppe appellerer til nye, unge kirkegængere.

Pastor Østergaard ledte konfirmationsforberedelsen, der foregik i menighedshuset i Vinderup. Jeg tilhørte de store årgange (vi var 51 på holdet), men menigheds-huset var nyt og stort, så han kunne undervise store hold.

En del af konfirmationsforberedelsen bestod som nævnt i at lære salmevers udenad og fremsige dem i timerne. Denne disciplin var også en del af skolens religionsundervisning. Vi børn stillede vel ikke spørgsmålstejn ved rimeligheden af denne indlæring, men den var ikke min yndlingslektie.

Efter konfirmationen i kirken var der

fest i vores hjem i Hasselholt. Jeg fik lov til at bestemme menuen selv, og den bestod af hønsekødssuppe, dansk bøf (= hakkebøf) og is – alle mine livretter. Spisningen måtte – fordi der var mange gæster – forlægges til kostalden, der var blevet rengjort og desinficeret til lejligheden.

Menighedshusets talerstol var også til rådighed for gæstende missionærer; der kom missionærer fra Indre Mission, Luthersk Mission og fra Ydre Mission; de sidste kunne til tider være spændende at lytte til, når de skildrede livet i Kampala og Katanga og andre missionsstationer, for det meste i Afrika. Mine forældre var ikke medlemmer af Indre Mission, men de tilhørte Luthersk Missionsforening. I mange år bad far og jeg hver aften Fadervor ved min seng; det var egentlig ganske beroligende.

Hovedkræfterne i ungdomsafdelingen var gårdejer Søren Jensen og hans kone samt gårdejer Eli Lauridsen i Ål. Søren var en flot fyr, lignede nærmest en filmhelt, og både Eli og han forstod at tale til os unge.

Kirken og livet i menighedshuset var ikke min eneste kontakt med den kristne verden. Også søndagsskolen var en vigtig del af mit liv som barn. Grusvejen til søndagsskolen gik bogstaveligt talt gennem Østergaard i Hasselholt (nu Skivevej 10); dvs. tværs gennem gårdspladsen med stuehuset liggende nord for vejen og udlængerne syd for vejen. Der var en del trafik, også med lastbiler, så det må have været til gene for ejerne Astrid Antonsen og hendes bror Kristian. På Østergaard boede også Astrids mor, Karen – Kaaren – Anthonsen, der var meget gammel. Østergaard-folkene var djærve, stille mennesker.

Søndagsskolen blev holdt hos gårdejer Jens Chr. og Margrethe Kjeldsen i Ål (nu Ålvej 31). Margrethe og Jens Christian byggede vistnok stort set for egen regning i 1949 et lille mødehus til undervisningen og samværet. Mødehuset lå i tilknytning til gården. Her samledes vi søndag formiddag og hørte evangeliet; Jens Chr. Kjeldsen og hans kone havde undertiden audio-visuelle hjælpemidler til rådighed, f.eks. Jesus-figurer i fløj, der kunne hænges på en fløjstavle sammen med lam og andre væsener. Det var skam helt spændende. Eller da Jens Chr. Kjeldsen kom til at antyde, at årsagen til firmaet Colgate's succes med fremstilling og salg af tandpasta nok skulle findes i Mr. Colgate's nære tilknytning til den kristne kirke.

Der var dog en risiko forbundet med at gå i søndagsskole, idet de drenge, der ikke gik i søndagsskolen (og som var større og stærkere end os), lige før søndagsskolen sluttede sidst på formiddagen, tog opstilling i et læbælte, som vi søndagsskoleelever skulle passere på vejen hjem. Det gjorde de med henblik på, at vi skulle have tærsk. Det lykkedes dog som regel at afværge en voldelig konflikt – somme tider ved, at vi fra søndagsskolen fandt en alternativ rute til hjemturen. Men bange og nervøse var vi for de større drenge.

Til søndagsskolen var der knyttet en slags husflidsskole med undervisning i de samme lokaler. Det foregik om aftenen en bestemt ugedag. Her lærte vi at lave ting af læder som brilleetui, tegnebøger, pung og lign. Jens Christian Kjeldsen og hans kollega Eli Lauridsen havde været på kursus i fremstilling af lædervarer og var gode til at videregive deres kunnen. Jeg lavede en stor tegnebog og en tobakspung til far, som han dog aldrig brugte, og et

brilleetui, som han havde glæde af, samt en pung til mig selv.

Jeg har stort set kun gode minder om søndagsskolen. Et gruppefoto, optaget i Jens Chr. Kjeldsens mødehus, viser, at vi var ikke færre end 54 disciple!

En dag var der solformørkelse; den var varslet i så god tid, at de handlende kunne nå at hjemskrive det fornødne udstyr til observationen af solformørkelsen. I Hasselholt fik vi det råd at benytte en gammel film til at sætte for øjnene for at undgå blænding og synsskader.

Solens stråler kunne også bruges til at brændemærke med. Brændglas var pludselig på mode – som yo-yo'erne og 3D-briller var det i hver sin periode – og jeg havde også fået fat i et brændglas. Her igennem samledes solens stråler i et brændpunkt, der var så varmt, at det kunne brænde mærker, f.eks. bogstaver, ind i en trælineal o. lign, ligesom det kunne antænde celluloid og bakelit på et cykelstyr!

En anden fritidsbeskæftigelse bestod i at brænde bål; vi fik lov at grave en fordybning i plænen (som regel Kathrine Behrmann's), hvor vi lagde træstykker, der kunne brænde. Når bålet var næsten nedbrændt, lagde vi kartofler ned og lod dem ligge en god stund. Når de var gennemstegte og kulsorte på overfladen, spiste vi dem som en delikatesse. Det gav prestige at turde spise også den sorte, brændte skal.

Nytårsløjer

Af andre adspredelser skal nævnes nytårsløjerne. Vi var nogle få drenge – som regel Bjarne Kamstrup, Svend Thomsen, jeg og måske en eller to flere – der slog os sammen i en gruppe og mødtes nytårsaften efter mørkets frembrud. Så drog vi fra

gård til gård og fyrede kinesere og bomber af; engang sprængte vi en sejlgnarbomb midt på Hasselholtgaards gårdsplads. Det bragede så meget, at dyrene i staldene blev opskræmte, og det var helt klart, at vi var gået over stregen. Alligevel blev vi inviteret på småkager af Elna og Kristian Dyhrberg, der ikke undlod at spørge, om vi nu også havde husket at besøge den og den gård for at lave løjer?

Ud over skyderiet gik løjerne stort set ud på at flytte eller gemme nogle ting, som ejeren ikke havde sørget for at sikre, f.eks. en arbejdsvogn. Det mest eftertragtede trofæ var mælkejungerne; de skulle jo bruges næste morgen til malkningen, og var de ikke på plads, havde gårdejeren selvfølgelig et meget alvorligt problem. Det lykkedes os at få fat i Chr. Hansens mælkejunger et år, men på vej ud af vognporten blev vi overrasket af Chr. Hansen⁷, der havde ligget på lur. Vi måtte efter en del meget alvorlige formaninger og under æ Hansens løfte/trussel om senere henvendelse til vore forældre tage flugten; spøgen var ganske enkelt for grov. Stedet hedder nu Skivevej 12.

Men tilbage til vore naboer. Den nabo, vi havde mest kontakt med, var Kathrine Behrmann, der var blevet enke. Hendes mand, Andreas, døde i 1945, mens jeg var ganske lille, men jeg husker, at han var en flink og rar mand, der spøjte med mig ind imellem. Han lærte mig ordet »krusedulle«, og mit spørgsmål om, hvad en krusedulle er, besvarede han med at tegne et par sammenslyngede ottetaller på spisebordet. Denne spøg gentog vi masser af gange til begges lige store morskab hver gang. Et andet ord var »filiwaw«, som betød noget i retning af »gå i kludder«, f.eks. om garn, der kommer væk fra garn-

nøglen. Andreas Behrmann stammede fra Lippe-Detmold i Tyskland og startede Hasselholt Teglværk.

Andreas Behrmann benyttede sig af en spytebakke, der ifølge »Ordbog over Det Danske Sprog« er en på gulvet stående lav, rund beholder med sand eller desinficerende væske til at spytte i. Andreas var således finere på den end bonden, der sagde: »Jeg er ikke så fin og kan nok spytte på gulvet...« – Nu skete det, at Andreas' spytklatte ikke altid ramte hullet midt i spytebakken, men blev siddende på siden, og så var det så som så med den desinficerende effekt. Hvem der rengjorde spytebakken, Kathrine eller Andreas, ved jeg ikke. Min mor kunne ikke lide spytebakken, fordi hun frygtede smittefare.

At skrå tobak

Desværre havde far en vane med at skrå tobak fra Færch's tobaksfabrik i Holstebro; skråtobakken købte han i karduser, en kulsort, tjæret og sovset tobak, der, takket være den særlige emballering, holdt sig fugtig, til den skulle bruges. Når skråtobakken havde været i munden et stykke tid, skulle far spytte, men måtte så enten gå uden for huset eller spytte i køkkenvasken, da vores familie ikke rådede over en spytebakke. Mor ville simpelthen ikke acceptere en spytebakke i huset.

Skråtobakken smagte afskyeligt, og jeg forstår ikke, at nogen kunne finde på at tygge den. Eller hvordan min mor kunne udholde smagen og lugten ved nærkontakt med far. Skråtobakkens smag kunne raffineres ved at lade skråen dyppe i tobaksaske, inden skråen kom i munden. Naboer og bekendte indsamlede tobaksaske i brugte cigarkasser og afleverede til far, der blev meget glad. Det siger sig selv,

at mange af fars tænder var næsten sorte, og der var ikke så mange af dem.

En gang om ugen spillede Kathrine Behrmann, min mor og far og bedstemor Dorthea (efter Andreas' død) scherwenzel/skærvindsel, et kortspil, som de nød meget. Det foregik på skift hos hinanden med mig som tilskuer og som tilhører til de voksnes tale. Kathrine Behrmann's stue var udstyret med gamle klunkemøbler i flaskegrønne farver, og stuen var meget mørk. Under kortspillet kedede jeg mig ofte og slængte mig i den grønne plyssofa. Kathrine holdt sig i form ved at gå ture med sine boxerhunde, hvor den ene afløste den anden, og som alle hed Belly. Hun var ferm til at sy, bl.a. syede hun engang en lysebrun kittel til mig næsten »overnight«, fordi jeg havde fået lov til at komme med far til marked i Odense, hvor kittel næsten var obligatorisk beklædning.

Gårdejerparret, der havde gården vest for vores grund (nu Skivevej 7), var Cecilie og Niels Mølgaard Nielsen. De var lidt ældre mennesker, havde drevet en vognmandsforretning og lavet tørv under 2. verdenskrig. Mølgaard Nielsen var en stædig og beleven mand og altid meget velklædt, ofte i lysegrå, stribet habit; han og Cecilie var rare og venlige, men vi havde ikke så meget med dem at gøre i det daglige. De var begge på fars alder. De tilhørte mors og fars omgangskreds på aftenkaffebasis og kom altså til aftenkaffe med forskelligt brød en gang imellem sammen med de øvrige i kredsen. Nogle af damerne ved disse sammenkomster var så fyldige, at de i siddende stilling nåede ud over stolekanten, men heldigvis var der plads nok. »De kan ikke samle benene!« hviskede mændene spøgende til hinanden og små-

grinede. Ud på aftenen blev der serveret sodavand og vistnok også somme tider en øl.

En snævrere omgangskreds – en slags delmængde af kaffeomgangskredsen – blev budt til aftensmad med smørrebrød; et fad med halve, hårdkogte æg og tomater var obligatorisk. Herudover var der andre kolde retter. Disse sammenkomster fandt ikke sted ret hyppigt; mor og far holdt nøje regnskab med, hvem der »skylde« hvem med hensyn til at byde til gilde. Det blev betragtet som en skam, hvis en familie kom bagud med at indbyde de øvrige.

Det skete, at brandvæsenet skulle holde øvelse med køretøjerne og pumperne; her til krævedes vand. Mølgaard Nielsen stillede såvel vand som øvelsesterræn til rådighed; øvelserne blev som regel afholdt i en tørkeperiode. Vandet kom fra hans mose, og det blev sprøjtet på roemarkerne til glæde for Mølgaard Nielsen og brandvæsenet. Brandbilen var i øvrigt ikke helt pålidelig; det skete en dag, at brandbilen blev rekvireret til en brand i Ejsing syd for Hasselholt, og den kom derfor kørende forbi vores hus med fuld udrykning. Men ak, ud for Laust Laustsens gård punkterede det ene fordæk, og det tog alt for lang tid at skifte dækket...

Brandvæsenet var ikke ene om at benytte Mølgaard Nielsens marker. Engang holdt forsvaret efterårsmanøvre på egnen, og jeg husker Mølgaard Nielsens irritation over, at jeep'ene absolut skulle køre hen over de smukt pløjede marker! – Efterårsmanøvren betød også indkvartering; mor og far måtte tage imod indkvarterede soldater, der blev henvist til gæsteværelset i kælderen – æ gjæjskammer. Forsvaret udbetalte en mindre kompensation til de familier, der husede soldaterne.

Jeg husker soldaternes madrationer som yderst kedelig mad.

Et par huse syd for os (nu Skivevej 9) boede tidligere mejerist A.C. Nielsen – æ mejerist – og hans kone Maren. De var ivrige havedyrkere og et par rare mennesker. En søn var kommet godt i vej, idet han var direktør for kiksfabrikken Oxford i Hjørring. Når han besøgte sine forældre, skete det i en flot, mørk BMW Limousine, som vi alle beundrede meget. Det var omkring 1950.

På samme måde som mine forældre, kammerater og lærere prægede mig i min opvækst havde Hasselholtboerne også betydning. Jeg kunne lide at være sammen med dem og lærte mange ting af dem.

Læseren vil måske spørge, om alt var lykke og harmoni i Hasselholt? – Dertil må svares, at der selvfølgelig også må have været små eller større konflikter, men jeg erindrer dem ikke. Et par familier kunne dog godt »snakke« sammen om en tredje familie, men det skete på en stille måde, og jeg husker ikke sager med splid.

Beretningen om livet i Hasselholt er til ende. Jeg bringer en tak til Kurt Guldbæk, Hasselholt, og Peder Laustsen, Struer, for deres betydelige hjælp ved beretningens tilblivelse.

Skulle læseren ønske at kommentere artiklen eller drøfte den med mig, er hun/han velkommen til at kontakte mig.

Noter

1. Telefonnettet blev stærkt udbygget i 1950-erne, og stort set alle beboere i Hasselholt havde egen telefon.
2. Hoelgaard besøgte som en af få hver formiddag Kjeldbergs barber- og frisørsalon på Søndergade i Vinderup og fik en fin barbering – ikke mange mænd gik dog på barbersalon.
3. Nu Hasselholtvej.
4. Huset er nu nedrevet, og på tomten er opført et ny hus.
5. Chr. (»Kræn«) Hansen og hans kone var tilflyttet fra Thy og var blevet godt modtaget i Hasselholt. Han var meget kraftig af bygning, og det var en fornøjelse at se ham bakse med negene i høsten.

Anders Villadsen, født 1940.
Fhv. kommunaldirektør.
Byens Mose 15,
4400 Kalundborg.

Kirketårnet i Tim

En sagnfortælling

Af Jon Høgh

*Tilgnet mindet om Anders Vej, der døde i 1988
i en alder af 100 år.*

For mange år siden indledte jeg en månedlig højtæltningsaften på plejehjemmet Eskesens Minde i Tim. Det blev igennem 20 år til adskillige dejlige efterårs-, vinter- og forårsaftener med fællessang, oplæsning, kaffe og oplæsning. Sådan var aftenerne opdelte.

Vi mødtes og sang nogle årstidsbestemte sange fra Højskolesangbogen. Så læstes eller fortaltes en historie. Derpå kom kaffe og plejehjemsbag på bordet. Så atter oplæsning, der altid afsluttedes med »Altid frejdlig, når du går«.

Et af årene var jeg, sikkert den sidste aften i sæsonen, under kaffedrikningen kommet til at sidde ved siden af Anders Vej, der dengang har været et sted mellem 95 og 100. Årsagen til, at jeg anslår, at det må have været den sidste aften for oplæsning, før vi holdt sommerpause, er den, at Anders holdt mig tilbage, da jeg efter kaffebordet ville rejse mig for at køre hjem. Så kiggede han på mig med sine gode gammelmandsøjne, han smilede og bevægede læberne lidt frem og tilbage, som jeg husker, at han ofte gjorde, når han ville sige noget.

-Vil du opfylde et ønske for mig nu til sommer? spurgte han. Jeg satte mig atter og lod ham vide, at det ville jeg gerne, hvis jeg kunne. Det var han glad for at

høre. -Mit gamle hjem er det samme som dit hjem, og jeg vil forfærdeligt gerne se det igen, sagde han.

Vi aftalte straks en dato, hvor jeg skulle hente ham. Men jeg måtte højtideligt love ham, at jeg ikke lod det ske før efter middagsluren.

Mens min kone, Lis, lavede dejlig eftermiddagskaffe, kørte jeg til Eskesens Minde for, på en måde i bogstaveligste forstand, at hjemføre den gamle Anders Vej.

Stående under de lavtængende bjælker i bryggerset i hans gamle hjem kunne han ikke lade være med, før han havde hilst på nogen, at sige: -De bjælker der har min far og jeg lagt op. Så kom Lis og børnene, der præsenterede sig. -Jeg hedder Anders, sagde vores ældste søn. Da lyste gamle Anders op og sagde, at med sådan en dreng kunne det aldrig gå helt galt for os.

Vi sad længe ved kaffen, hvor jeg fik noteret meget om vort hjemms indretning tæt på århundredskiftet mellem atten- og nittenhundrederne. Anders Vej var en god fortæller, og for en sådan er det kendetegnende, at han kan have svært ved at få stemmen til at makke ret, når han fortæller om det, der har sat sig og gjort særligt indtryk. Han var meget rørt, da han berettede om forældrenes slid på tågede og kølige forårsdage, skold-

Anders Vej, der døde tre uger efter sin 100-års fødselsdag i 1988. Denne lune og gode, gamle bædersmand fortalte mig på en hiltur mellem Vester Tim og Tim Stationsby den historie om Kirketårnet i Tim, som læseren nu kan more sig over. Handelsfolk er gerne nogle værre krejlere; og så bander de. Anders Vej bandede ikke. De bandeord, som krejlerne anvender, skyldes udelukkende den, der har nedskrevet historien. (Fotoet er udlånt af Niels Jørgen Søndergaard og Anders' barnebarn, Lisbet Vej Søndergaard, Ringkøbing).

hede og insektsvirrende solsommerdage og regnvåde og blæsende efterårddage for at omdanne den hedelod, der var blevet deres, til frugtbar agerjord, som de var afhængige af til livets opretholdelse.

Lidt af den lod har været legeplads for vores opvoksede børn; det er på den, at vi på sommerdage ligger på udbredte tæpper

og slapper af og nyder solens stråler, og – ikke fordi det er nødvendigt, men bare for at gøre det – dyrker lidt salat, radiser, gulerødder, purløg, rabarber, og hvad der ellers hører til i en amatørs køkkenhave.

Sæder og skikke er altid under forandring, og det er der slet ikke noget galt i. Tværtimod er det, som det skal være – det er i hvert fald, hvad jeg får ud af at læse historie. Men danmarkshistorien lærer mig også ydmyghed over for dem, der ved hårdt arbejde har medvirket til at opbygge riget. Mit rige har Anders Vej og hans forældre del i.

Det talte vi en hel del om ved eftermiddagskaffebordet.

Senere på eftermiddagen ville Anders gerne tilbage til sit hyggelige værelse på plejehjemmet. Vi havde selvfølgelig inviteret ham til at spise aftensmad sammen med os; men det ønskede han ikke. Han rakte hånd til farvel. Høj og rank, trods mellem 95 og 100, gik han med raske skridt ud til bilen, bøjede sig og satte sig ind. Så kørte vi.

Vi passerede kirken, og efter at have lagt kirkebyen bag os passerede vi også Brogaard, der ligger helt ud til forbindelsesvejen mellem Tim Kirkeby og Tim Stationsby.

-Der var jo kro engang, sagde Anders og pegede i forbifarten på det hvide stuehus.

-Jeg ved det, svarede jeg.

-Men ved du også, at en af de gamle kromænd, som ingen mere kender navn på, havde ord for ikke kun at være meget nærig, men også grumme meget nysgerig?

Nej, det vidste jeg ikke.

-Nåh, men det går der ellers en historie om, sagde Anders. Han klukkede let. Da

vi var ud for grusvejen, der fører til Lindholm, gik det op for mig, at han var begyndt at fortælle historien.

-Ja, sådan et sted, som nu Brogaard, kom jo gerne krejlere vidt omkring fra. De fleste af dem var vel studedrivere, der kun så det som deres vigtigste opgave at komme af med dyrene, og det til de mest favorable priser – for dem selv, kan vi nok slå fast. Men de var jo bare på gennemrejse og ikke så interessante for kromanden. Det var derimod de, som ofte lagde deres vej omkring, kunne jeg tænke.

Og sådan et par stykker, den ene fra stationsbyen herinde, den anden fra Torsted, de var nu handelsmænd og noget drikfældige, skal siges, søgte såmænd til kro's en sommeraften, efter at de havde gjort mange handler og sikkert også tjent mange penge på markedet i Stadil.

På vejen mellem Brogaard og Svingel slingrede de såmænd lige så meget, som Svingel-vejen bugter sig. Tilmed råbte de ud i den sene sommeraften, at nu måtte kromanden på Brogaard godt se at få vendt bunden i vejret på øltønden, for nu kom de med spækkede tegnebøger af store sedler. Og de ville også have noget at æde! Stegt flæsk og brasede kartofler. Alt det hele i store mængder, sateme i store mængder. Kartofler, øl og flæsk! Hvad skal man så med kvinder!

Her gjorde Anders en lille pause i fortællingen for at berette om, at hvad de ønskede til deres fouragering, nok ville blive stillet på bordet for dem, men ikke før de forud havde betalt for, hvad der skulle fyldes henholdsvis i glassene og på tallerkenerne. Sådan var forretningsgangen – der betaltes altid forud, og den orden for afregning og levering brød ingen sig egentlig om. Men de to her var

nu ligeglade, når blot de kunne få tørsten slukket og sulten stiller.

Så entrede de jo da omsider krostuen, der på dette tidspunkt var mennesketom. Der var kun en dårlig luft af tobaksrøg og mados. De skramlede stolene ud ved et bord, og det gjorde de bevidst med så stort spektakel, at kromanden skulle kunne høre dem. Samtidig gennemgik de i højlydte vendinger dagens oplevelser og ikke mindst, hvad de havde fået ud af den i kroner og ører. Så lod de sig sædetunge falde ned på de umage stole.

Kromanden hørte dem, men han lod alligevel gå nogen tid, før han stillede og modtog deres bestillinger. -Det var vist, fordi han gerne ville have, at det skulle tage sig ud, som om der var grusomt travlt; men det forstår en jo alligevel ikke, når krostuen var tom, sagde Anders.

-Nå, men lige meget med det. De bestilte, hvad de ville have: Ø! Mørkt øl, gerne med lidt – forstår sig, ikke for meget brunligt skum, du krofatter! Og gennemstegt flæsk, der skal være lige så lækkert at sætte tænderne i som den lækreste tøs. Og kartofler, skåret tyndt ud og vendt et par gange eller mere på panden.

Kromanden noterede bestillingerne. Skrev så tal og regnede ud.

Og så skete jo det, som jeg lige har fortalt dig. Han fremdrog tegnebogen og forlangte penge. Handelsmændene greb i deres sommerfrakkers inderlommer, og fandt her hver en stak sedler, der i omfang kunne minde om manuskriptet til en to-binds roman. – De betalte.

Vi var under alt det her kørt ind på stationsbyens hovedgade. Vi kom over banen, og efter at have passeret skolen svingede vi ind på Eskesensvej, hvor plejehjemmet ligger.

Så sagde Anders: -Jeg er ikke klar over, hvor længe det varer at stege flæsk og brase kartofler. Ved du det? -Nej, svarede jeg, -det ved jeg ikke det allerfjerneste om. Men jeg tror, at det varer noget. -Ja, det gør det jo sikkert, sagde den gamle mand, og tilføjede: -I den tid, der gik med det, sad stymperne og grinede lidt af kromandens særheder. Og under det hele sagde ham fra Tim til ham fra Torsted: -Hvad giver du, hvis jeg kan overtale fatter her til at skænke for os uden først at have fået betaling?

-Kan du ikke lige se til og finde et sted og holde, det varer ikke længe, før jeg er færdig, afbrød Anders sig selv. Vi fandt et sted i fred og ro.

-Så sagde Torsted-manden, at det ville han godt give en omgang for, om det skulle lykkes; og han tilføjede: -Det får du døleneme aldrig held af. Aldrig, siger jeg bare.

Nu kom både krofatter og kromutter; den første med to glas sort øl med brunt skum; den anden med pandebrasede kartofler og pandestegt flæsk. Man kunne endnu høre fedtet syde på panderne. Der spistes, der skåledes, der skåledes, der spistes. Der taltes ikke; et par grynt til klargøring af smagsløgene var alt, hvad der hørtes fra kræmmerne under den videre indtagelse af det gode måltid.

Da tallerkenerne var tomme, kaldte Tim-manden på krofatter. Denne stillede omgående og lod vide, at det var lige før lukketid, så de skulle ikke regne med, at han ville lade dem sidde meget længere.

-Vi skal såmænd bare sidde, indtil vi har fået afgjort et væddemål mellem ham der og mig om noget, som vi hørte i Stadil i eftermiddag.

-Hvad var det? spurgte den nysgerrige

Brogaard-mand med strittende ører. -Hvad var det? gentog han. -Nå, kunne du tænke dig at vide det? spurgte krejleren. -Det er også godt nok, fortsatte han, -men vi har altså væddet på tre måder, som jeg nu siger: For det første skal den af os, som taber, betale en omgang sort øl til dig, kromand, til ham der og til mig. For det andet skal øllet skænkes, før vi har fundet ud af, hvem der har tabt eller vundet. For det tredje skal du afgøre, hvem der har tabt og altså skal betale omgangen.

Anders vendte sig imod mig og sagde: -Hvis han ville være med til det, var det jo det samme som, at han skulle servere før, der var afregnet, og det ville han jo normalt ikke. Jeg nikkede og gjorde Anders bekendt med, at jeg havde forstået. Så spurgte han mig: -Tror du, han serverede på den betingelse, eller tror du det ikke? Jeg sagde, at det troede jeg.

-Det gjorde han også, klukkede Anders og tog om hagen med pege- og tommelfinger, -for han tænkte jo, at han kun havde alt at vinde og ingenting at tabe. Tre glas sort øl kom på bordet, hvor tallerkenerne endnu stod med nogle få uspiste kartofler og et par flæskesvær.

Dermed havde Tim-manden jo allerede en omgang til gode hos Torsted-manden. Glassene hævdes, de mødte hinanden i et let klirrende sammenstød over bordet; sort øl sugedes ind, laget af det brune skum blev tyndere, men det blev liggende, bortset fra det som satte sig i mundvigene.

-Hvad er det for et væddemål, jeg skal afgøre? spurgte kromanden, da ølstanden i glassene kun stod i næsehøjde. -Før du får det at vide, skal vi have bundet glassene, sagde Tim-krejleren. Derpå råbte han, løftende sit glas, så man kunne frygte, at han skulle tabe det: -Skål og resten i håret!

Kirketårnet i Tim. Det står godt og grundfæstet som en middelalderlig tilføjelse mod vest til det ældgamle skib. Intet tyder på, at det foreløbigt har i sinde at lægge sig – hverken i nordlig eller i sydlig retning. Men når det engang sker, vil det måske falde i en af de to retninger. Men i hvilken? (Tegning: Peder Svendsen, 2011).

Faneme ingen andre steder end i håret, hvis I ikke kan bunde igennem svælgel! Så tømtes tre glas sort øl.

-Væddemålet, sagde krejleren, mens han lod sin højre hånds overside stryge sig over læberne - jo, vi hørte her i dag i Stadil nogen snakke om Tim Kirke - og særligt da om kirketårnet. Lige med èt begyndte de gode mennesker nemlig en diskussion om til hvilken side, det vil falde, når det engang skal ske. Vil det falde mod nord? spurgte nogle. Vil det falde mod syd? spurgte andre. De diskuterede det ikke sådan alvorligt, om jeg tør sige; de opgav nærmest at tage voldsom stilling til spørgsmålet. Men det synes mig og makkeren der ikke om. Det vil være helt rart at have klarhed over, før det sker, også selvom vi ikke skulle komme til at opleve det. Spørgsmålet har naget os, det kan jeg godt sige dig, lige fra vi forlod Stadil-markedet og så indtil nu. Vi kan jo heller ikke svare på det. Vi kan højst have vores teorier, eller hvad det hedder. Og jeg

holder på, at det vil falde sydpå; ham der siger nordpå - og så er vi jo lige vidt. Men nu er det så, at vi spørger dig, fatter: hvordan falder det?

Kromanden samlede tallerkener, bestik, glas. Med det brugte service på en bakke gik han ind til sit.

-Hvor de drak det øl, som ham fra Torsted havde tabt, det ved jeg ikke, men det har nok været et andet sted end i Brogaard, tror jeg.

Anders famlede efter dørhåndtaget, åbnede og steg ud.

-Tak for i dag! sagde han uden for med bildøren på klem.

-Selv tak, Anders Vej.

Så smækkede han døren i, og, også han, gik ind til sit.

Det havde været en god dag.

Jeg var blevet en historie rigere. Det er du nu også blevet.

Jeg tænker tit på Anders Vej, når jeg går eller står under loftsbjælkerne i mit bryggers.

Jon Høgh.
Lærer på Tim skole.
Født i Ebeltoft 1946.

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt

Foreningsmeddelelser

BERETNING FOR ÅRET 2010

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt har til formål at udbrede kendskabet til og øge interessen for amtets lokalhistorie i alle former. For at leve op til dette formål udgives »Hardsyssels Årbog«, og der arrangeres hvert år to møder skiftende steder i amtet, hvor lokalhistoriske emner er på programmet. Vore møder arrangeres oftest i samarbejde med Folkeuniversitetet og er tilgængelige for alle.

Styrelsen

Historisk Samfunds årsmøde med generalforsamling blev i året 2010 afholdt 21. marts på Uhre Kro. På generalforsamlingen var der genvalg til styrelsen af Bent Skaarup Pedersen, Stauning, og Jens Johannesen, Vinderup, samt nyvalg af Knud Lyhne, Lemvig, og Knud Munk Nielsen, Bording. Revisor Jens Olufsen blev genvalgt.

Styrelsen konstituerede sig med Anna Marie Touborg som formand, Freddy Boysen som næstformand, Jens Peter Andersen som kasserer og Inge Lise Jensen som sekretær. Ansvar for årbogen fik Jens Johannesen (red.) med Freddy Boysen, Ann Bodilsen og Kurt Guldbæk i redaktionsudvalget. Kurt Lyhne, Knud Munk Nielsen og Bent Skaarup Pedersen påtog sig afholdelse af møder. Ansvar for foreningens hjemmeside blev hos Kurt Guldbæk. Efter Freddy Boysens død indtrådte Jens Olufsen, Ringkøbing, i styrelsen i 2011.

Styrelsen har i det forløbne år afholdt fire møder med planlægning af årbog og møder.

Møder

Af hensyn til vore mange medlemmer skal Historisk Samfunds mødeprogram dække Ringkøbing amts kommuner så godt som muligt. Vi prøver efter kommunalreformen at komme omkring i de tidligere 18 kommuner så godt som muligt. I 2010 afviklede vi vore møder på Uhre Kro (Brande) og Tangsø-Centret (Ulfborg-Vemb).

Vore møder er gratis tilgængelige for enhver, også for ikke-medlemmer. Alle er lige velkomne, men vi vil ikke undlade at sige til eventuelle ikke-medlemmer, at hvis man indmelder sig i Historisk Samfund, er man med til at sikre Historisk Samfunds arbejde fremover samtidig med, at man modtager foreningens årbog. Grundlaget for enhver forening er et så stort medlemstal som muligt, så alle opfordres til at hjælpe med at skaffe nye medlemmer.

Årsmødet den 21. marts 2010 blev afholdt på Uhre Kro. Her var ca. 100 medlemmer samlet for at høre Jan Svendsen fortælle om »Det brune guld« (=brunkul). Jan Svendsen har udgivet to ud af fire planlagte værker om energiens historie i Danmark. Indtil nu har han skrevet om brunkul og tørv, efterfølgende har han planer om at skrive om olie og naturgas samt om vedvarende

energi. Jan Svendsen fortalte levende om de mange ældre mennesker, han har interviewet, og om de mange steder, han har indhentet materiale. Som ikke-historiker giver han plads til mange anekdoter og gode historier. Der blev undervejs fortalt en række af disse, om Søby og dens barakker, om hårdtarbejdende mænd med stærkt sammenhold og om deres kvinder, om ulykker og spil på sekseren, men der blev også trukket tråde til baggrunden for aktiviteterne: Energikrisen under 2. verdenskrig og tiden efter med Koreakrigen og Suez-krisen. Blændende formidling af historie, som de fleste deltagere selv har oplevet dele af tæt på.

Efter kaffen benyttede mange chancen til se nærmere på den smukt restaurerede Uhre Kirke, på Uhre Købmandsgård med mulighed for at handle og på den strå-tækte Uhre Mølle.

Sommermødet 20. juni 2010 var henlagt til Tangsø-Centret i Bækmarksbro. Her var små 60 medlemmer mødt op. Formanden Anne Marie Touborg indledte med at udtale mindeord om Freddy Boysen, der var medlem af styrelsen fra 1998, fra 2003 medlem af redaktionsudvalget og fra 2008 også næstformand. Han døde 31. maj 2010 og vil blive stærkt savnet på grund af sit enorme kendskab til lokalhistorien, sin formidlingsevne og for sin måde at være på med humor og professionalisme.

Herefter fortalte provst Knud Erik Nissen om Bøvling kirke og herregården Rysensteen. Med baggrund i talrige studier i arkivalier, udgivne bøger, årbøger og andre kilder har han prøvet at skabe et billede af forholdet mellem Ribe bispestol og kirken, mellem kronen og kirken og mel-

lem Rysensteen og kirken til afslutningen af den Rysensteenske æra. 100 års historie, slægtshistorie såvel som kirkehistorie. En spændende person i denne historie var Henrik Ruse, hvis store lyst var krigshåndværket, især den tekniske side, og arbejdet med militære anlæg i 1600-tallet i Danmark og i udlandet. Henrik Ruse blev den første private ejer af »Bøvling« og ændrede navnet til Rysensteen og blev stamfader til slægten Juel-Rysensteen. (Knud Erik Nissen har skrevet artikel herom i Hardsyssels Årbog 2009, side 5-32). Efter kaffen fulgte de fleste deltagere med til Bøvling kirke, hvor Knud Erik Nissen fortalte om den smukke kirke med løgkuppel og dens altertavle og øvrige inventar. Dagen sluttede med besøg på Rysensteens gårdsplads og i parken i dejligt solskin.

Den årlige udflugt er indtil videre stillet i bero. Vi har de sidste år forsøgt med nye former for tilbud i form af kortere arrangementer med vægt på historisk indhold, adgang til steder, hvor man normalt ikke har mulighed for at komme og gerne med kyndige vejledere/omvisere, evt. som aften-ekskursioner.

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt har netop fået nyt logo, som er designet af grafiker Jens Aage Eriksen, Sevel.

Medlemmer

Ved medlemsoptællingen 1.1.2011 havde Historisk Samfund 888 medlemmer. I 2010 fik vi 20 nye medlemmer, men havde også en afgang på 70 medlemmer. Dette skyldes hovedsagelig naturlig afgang pga. medlemmernes høje alder. Vi vil her byde de nye medlemmer velkommen. Desuden vil vi bede medlemmerne huske at meddele adresseforandring til kassereren,

så at årbog og indbydelser ikke skal udeblive.

Økonomi

Regnskabet, som følger denne beretning, fortæller om foreningens økonomiske forhold. Her skal kun siges, at Historisk Samfund lever af medlemmernes årskontingent, som vi altid har søgt at holde så lavt som muligt. Vi vil gerne takke alle, der har ydet tilskud til Historisk Samfunds virke i 2010, hvilket også gælder tilskud fra kommuner, fonde og lokale pengeinstitutter.

Lokalhistorisk samarbejde

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt er medlem af Dansk Lokalhistorisk Forening (DLF), der er en paraplyorganisation for lokalhistoriske foreninger. Denne forening stiller lokalhistoriske konsulenter til rådighed for dem, der arbejder med lokalhistorie. Så har du brug for rådgivning i forbindelse med en udgivelse, kan du altid rette henvendelse til den lokalhistoriske konsulent, arkivar Peter Korsgaard, Stillidsvej 27, 4300 Holbæk.

DEN NYE ÅRBOG 2011

er nr. 104 i årbogsrækken og foreligger hermed som 2. række, bind 45. Har du kendskab til stof om lokaliteter og tildragelser i det gamle Ringkøbing Amt, gerne fra nyere tid, er du meget velkommen til at kontakte redaktionen. Adressen er: Jens G. Johannesen, Birkevej 11, 7830 Vinderup, tlf. 97441393, eller mail til: jjoh@post10.tele.dk

Forfattere, der får deres artikel optaget i årbogen, belønnes med 10 eksemplarer af årbogen.

LOKALLITTERATUR TIL SALG

»Hardsyssels Årbog«

Vi har stadig nogle enkelte eksemplarer af ældre årbøger, nogle nye og andre brugte. Selv om de er nye, kan de være mærket af tidens tand, dvs. at de kan være gulnede i kanten.

Styrelsen har fastsat en ny prispolitik, idet vi gerne vil glæde medlemmerne med en billig årbog frem for at ligge med dem på lager!

Årgang	Medlemspris	Ikke-medlemmer
1920-1966	20 kr.	30 kr.
1967-2004	50 kr.	75 kr.
2005-2009	100 kr.	120 kr.
2010	160 kr.	170 kr.

Alle oplyste priser er ekskl. forsendelsesomkostninger.

ANDRE BØGER

Fæster og husbonde i Hammerum Herred (1971). Medlemspris: 12 kr. (ikke medlemmer: 25 kr.).

Herredssegel og kommunale våbener i Ringkøbing Amt (1979). Medlemspris: 12 kr. (ikke medlemmer: 25 kr.).

Ringkøbing Amt – geologi og landskab (1981). Medlemspris: 50 kr. (ikke medlemmer: 80 kr.).

Hærvej og bedevøj i Hardsyssel (1986). Medlemspris: 87 kr. (ikke medlemmer: 125 kr.).

Kirkeskibe i Ringkøbing Amt (1992). Medlemspris: 40 kr. (ikke medlemmer: 98 kr.).

Register til Hardsyssels Årbog 1907-1966 (1977). Medlemspris: 48 kr. (ikke medlemmer: 80 kr.).

Register til Hardsyssels Årbog 1967-1986 (1988). Medlemspris: 50 kr. (ikke medlemmer: 80 kr.).

Ringkøbing Amt, beskrevet af J.C. Hald efter opfordring af Det Kgl. Danske Land-busboldningselskab, 1833. Genoptryk fra 1985. Medlemspris: 40 kr. (ikke medlemmer: 60 kr.).

Alle oplyste priser er ekskl. forsendelsesomkostninger.

Se altid de aktuelle priser på
<http://www.historisksamfund.dk/Aarbog/GamleAarboeger.php> og bestil dem på
<http://www.historisksamfund.dk/Aarbog/BestilAarbog.php>

HISTORISK SAMFUND FOR RINGKØBING AMT

Alle interesserede kan blive medlem. Det årlige kontingent er 160,00 kr., som opkræves via PBS.

Indmeldelse kan ske til alle styrelsesmedlemmer eller ved henvendelse til kassereren Jens Peter Andersen, Skråvejen 17, 6920 Videbæk, tlf. 97178107, eller via hjemmesiden:
www.historisksamfund.dk

Alle nye medlemmer kan få den sidst udkomne »Hardsyssels Årbog« tilsendt til normal medlemspris, hvis det ønskes. Udmeldelse kan ske ved henvendelse til kassereren.

Oversigt over tilskud til foreningens virksomhed

Tilskud fra kommuner 2010

Ringkøbing-Skjern.....	5000 kr.
Herning.....	4000 kr.
Struer.....	1000 kr.
Lemvig.....	1000 kr.
Holstebro.....	1000 kr.

Tilskud fra pengeinstitutter og andre:

Vestjysk Bank.....	1000 kr.
Tuborgfondet.....	3300 kr.

HISTORISK SAMFUND FOR RINGKØBING AMTS STYRELSE pr. 1. april 2011

Anna Marie Touborg Jensen
 Klostermøllevej 4, Gudum, 7620 Lemvig
 Tlf. 97 86 30 03 · annamarie@touborg.dk
 Indvalgt 1999, formand fra 2010

Jens Peter Andersen
 Skråvejen 17, 6920 Videbæk
 Tlf. 97 17 81 07 · jpa@post8.tele.dk
 Indvalgt 2008, kasserer fra 2009

Inge Lise Jensen
 Herregårdsparken 3, 6. sal, 7400 Herning
 Tlf. 97 22 05 97
Inge.lise.jensen@mail.tele.dk
 Indvalgt 2006, sekretær fra 2006

Jens Johannesen
 Birkevej 11, 7830 Vinderup
 Tlf. 97 44 13 93 · jjoh@post10.tele.dk
 Indvalgt 2007, redaktør fra 2007

Kurt Guldbæk
 Hasselholtvej 4, 7830 Vinderup
 Tlf. 97 44 36 01 / 51 28 85 54
kurt@arkivet-vinderup.dk
 Indvalgt 2006, webmaster og medlem af årbogsudvalget fra 2006

Bent Skaarup Pedersen
 Fælleddmosen 1, Stauning, 6900 Skjern
 Tlf. 97 36 94 01 · beskpe@hotmail.com
 Indvalgt 2004, mødearrangør fra 2004

Kurt Lyhne
 Storegade 29, 7620 Lemvig
 Tlf. 97 82 11 22 · kuly@viauc.dk
 Indvalgt 2010, mødearrangør fra 2010

Knud Munk Nielsen
Teglgårdsvej 10, 7441 Bording
Tlf. 86 86 12 96 · akmunk@mail.dk
Indvalgt 2010, mødearrangør fra 2010

Jens Olufsen
Marktoften 2, 6950 Ringkøbing
Tlf. 61 28 63 50 · j.olufsen@email.dk
Indvalgt 2011

FORENINGENS HJEMMESIDE

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt har en hjemmeside på adressen www.historisksamfund.dk. Her kan du bl.a. orientere dig om foreningen, dens styrelse, kommende arrangementer (med kortudsnit over mødestedet) samt årsberetningerne efter 1994. Ligeledes er der billeder fra nogle af de sidste års arrangementer samt liste over alle foredrag og foredragsholdere siden starten i 1907.

På hjemmesiden kan du endvidere læse alle artiklerne i Hardsyssels Årbog fra 1907 og til og med år 2000.

Indgangen til disse artikler er et søgbart register, hvor der kan søges på titel, forfatter eller de stikord, der i tidens løb har været bragt bagest i årbogen.

Forfattervejledning

Manuskripter, ledsaget af illustrationer, indsendes til redaktøren. Desuden fremsendes artikler på e-mail til redaktøren på jjoh@post10.tele.dk eller på en cd-rom.

Seneste udgave af retskrivningsordbogen følges, men med anvendelse af hidtidige grammatiske kommateringsregler. Anvendelsen af fremmedord begrænses til det strengt nødvendige. Specielle begreber, som det ikke kan forudsættes alment kendt, bør forklares, første gang de optræder.

Noter, som generelt bør begrænses meget, nummereres fortløbende, og notetegnene placeres i teksten efter evt. tegn (punktum, komma o. lign.). Noterne skrives efter artikelteksten. De bør som hovedregel kun indeholde kilde- og litteraturhenvisninger, der skal være så præcise, at læseren uden besvær kan finde frem til det benyttede materiale.

Alle artikler skal forsynes med illustrationer, og der lægges vægt på, at billeder og billedtekster uddyber og supplerer teksten.

Forfatterne modtager kun én korrektur. Rettelser mod manuskriptet tillades normalt ikke. – Redaktionen forbeholder sig ret til at foretage mindre sproglige ændringer og redigeringer, også i overskrifter og billedtekster, uden særskilt forelæggelse for forfatterne.

Årbogsartiklerne bør tilstræbes at fylde 15-20 tryksider inkl. illustrationer.

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt.

Årsregnskab for perioden 1. januar - 31. december 2010

	2010	2009
Indtægter:		
Kontingentindtægter vedr. 2009	5.490,00	4.140,00
Kontingentindtægter vedr. 2010	139.108,50	147.785,00
Tilskud fra offentlige myndigheder	15.300,00	13.000,00
Tilskud fra pengeinstitutter	1.000,00	2.000,00
Salg af årbøger	20.039,00	18.887,00
Renteindtægter	632,51	1.439,27
Indtægter i alt	181.570,01	185.251,27
Udgifter:		
Udgifter vedr. årbøger	89.358,90	91.407,50
Udgifter ved arrangementer	28.541,25	28.708,88
Porto og fragt	19.595,70	35.798,63
Kontorartikler	1.390,25	1.784,50
Øvrige administrationsudgifter	17.273,56	25.514,90
Kontingentudgifter	2.575,00	2.500,00
Bestyrelsesudgifter	6.316,00	5.540,92
PR og lignende	5.764,01	5.437,50
Udgifter i alt	170.814,67	184.688,81
Periodens resultat	10.755,34	-9.437,54
Status pr. 31. december		
Aktiver:		
Vestjysk Bank 76502139322	106.076,50	95.321,16
Aktiver i alt	106.076,50	95.321,16
Passiver:		
Egenkapital		
Saldo primo	95.321,16	104.758,70
periodens resultat	10.755,34	-9.437,54
Passiver i alt	106.076,50	95.321,16

Videbæk, den 03.02.2011

Regnskabet er revideret 4/3 2011

J. P. Andersen
Jens Peter Andersen
kasserer

Mogens Elming
Mogens Elming
revisor

Jens Olufsen
Jens Olufsen
revisor

Lokalarkiverne i Region Midt-vest

Efter kommunalreformen og amternes nedlæggelse findes Ringkøbing Amt ikke mere. Derfor har foreningen »Lokalarkiver i Ringkøbing Amt« taget navneforandring til »Lokalarkiverne i Region Midt-vest«. Foreningen dækker dog stadig primært det gamle Ringkøbing Amt, men er åben for alle lokalarkiver i den vestlige del af Region Midt.

Oplysninger om foreningen kan findes på hjemmesiden www.lokalarkiver-midtvest.dk, hvor der også er mulighed for at finde frem til de lokalarkiver i dækningsområdet, som foreningen har kendskab til.

En oversigt over områdets lokalarkiver vil blive bragt her i Hardsyssel Årbog hvert andet år.

De enkelte arkiver

Listen over lokalarkiverne er opdelt efter storkommuner og derefter underopdelt efter arkivnavn

1. linie

LIA-nummeret (arkivets nummer) sammensat af kommunekodenummeret og et løbenummer

2.-4.(5.) linie

Arkivets navn og adresse

Tlf.: Arkivets telefonnummer

E-mail: Arkivets elektroniske postadresse

Website: Arkivets hjemmeside på internettet

Åbent: Åbningstid

Leder: Arkivlederens navn, herunder eventuelt adresse og telefonnummer

Omr.: Arkivets arbejdsområde

HERNING KOMMUNE

651-01

Aulum Haderup Lokalhistoriske Arkiv

Kulturhuset, Markedspladsen 1
7490 Aulum

Tlf. 97 47 16 00 - 97 47 27 56

E-mail: arkivaulumhaderup@herning.dk

Åbent: Ma. og to. 14-18 eller efter aftale

Virkeområde: Aulum-Haderup gl. kommune

Leder: Helene Møller Jensen

651-

Aaskov Lokalhistoriske Arkiv

»Alluset«, Kastanieallé 27

6933 Kibæk

651-

Lokalarkiv Arnborg Sogn

Gl. Skarrildvej 28, Arnborg

7400 Herning

Tlf. 97 14 93 66 - 25 14 79 83

Åbent: On. 14-16 eller efter aftale

Virkeområde: Arnborg sogn

Leder: Grethe Clausen

Postkrogen 4, Arnborg

7400 Herning

Tlf. 97 14 93 66 - 25 14 79 83

E-mail: egclaus@fiberpost.dk

657-01

Lokalhistorisk Samling for Gjellerup Sogn

Højgade 2 C, Hammerum

7400 Herning

Tlf. 97 11 64 99

E-mail: arkivgjellerup@herning.dk

Hjemmeside: www.rksk.dk/Egvad-Egnshistoriske-Samling-3173.aspx

Åbent: To. 17-19. Fra 1.8. 2009: To. 15-18, hvor første time primært er for slægtsforskere, der ønsker hjælp til slægtsforskning med PC.

Virkeområde: Gjellerup sogn

Leder: Svend Eriksen

Toften 9, Hammerum

7400 Herning

Tlf. 97 11 90 13

E-mail: svrie@eriksen.mail.dk

657-02

Det lokalhistoriske Arkiv i Herning

Brændgårdvej 2, 7400 Herning

Tlf. 96 28 88 56

E-mail: arkivherning@herning.dk
 Hjemmeside: www.herningbib.dk
 Åbent: Ma. og to. 15-19, fr. 12-15 eller efter aftale
 Leder: Doris Frederiksen

657-04

Sunds Lokalhistoriske Arkiv
 Rønneallé 2, 7451 Sunds
 Tlf. 97 13 79 94 (kun i åbningstiden)
 E-mail: arkivsunds@herning.dk
 Åbent: To. 19-21
 Virkeområde: Sunds, Simmelkjær og Ilskov sogne
 Leder: Viggo Brusen
 Søparken 8
 7451 Sunds
 Tlf. 97 14 11 71
 E-mail: vbrusen@gmail.com

657-05

Ørre-Sinding Sognearkiv
 Midtpunktet, Sinding, Skoletofte 7,
 Sinding, 7400 Herning
 Tlf. 96 28 79 41
 E-mail: arkivoerresinding@herning.dk
<http://hval.dk/web/bruger/dt6xjvqt/sinding/midtpunktet/sognearkiv/>
 Åbent: Ma. 17-19
 Leder: Vilhelm Østergaard
 Mølleparken 9
 7480 Vildbjerg
 Tlf. 97 13 11 17
 E-mail: vilh@dlgmail.dk

667-02

Lokalarkivet for Vildbjerg Sogn
 Burgårdsvej 10, 7480 Vildbjerg
 Tlf. 97 13 31 29
 E-mail: arkivvildbjerg@herning.dk
 Åbent: Ma. 16-18, to. 15-17
 Virkeområde: Vildbjerg sogn
 Leder: Karl Gregersen
 Vestergade 33 G
 7480 Vildbjerg
 Tlf. 97 13 31 29

677-01

Lokalhistorisk Arkiv for Vinding Sogn
 Kultur- og Idrætscenteret, Vognstrupvej 11
 7550 Sørvad
 E-mail: arkivvinding@herning.dk
 Åbent: Ti. 15-17
 Virkeområde: Vinding sogn
 Leder: Ellen Jensen
 Udsigten 7
 7550 Sørvad
 Tlf. 97 43 83 95

677-02

Nøvling Lokalhistoriske Arkiv
 Burgårdsvej 10, 7480 Vildbjerg
 Tlf. 97 13 70 83
 E-mail: arkivvildbjerg@herning.dk
 Åbent: Ma. 14-15 efter aftale
 Leder: Gothfred Jespersen
 Herningvej 74, 7480 Vildbjerg
 Tlf. 97 13 70 83

677-02

Timring Lokalhistorisk Arkiv
 Burgårdsvej 10, 7480 Vildbjerg
 Tlf. 97 13 31 29
 E-mail: arkivvildbjerg@herning.dk
 Åbent: 2. + 4. to. 14-15.30
 Leder: Jakob Bergkvist Lillelund
 Birkmosevej 49, Timring
 7480 Vildbjerg
 Tlf. 97 13 21 72

677-08

Vind Lokalhistoriske Arkiv
 Holstebrovej 20, 7500 Holstebro
 Tlf. 97 43 03 03
 E-mail: arkivvind@herning.dk
 Hjemmeside: www.vindsiden.dk
 Åbent: On. 14.30-17.30
 Virkeområde: Vind sogn
 Leder: Jens Gammelvind
 Enebærvej 102, Vind
 7500 Holstebro
 Tlf. 97 43 05 25
 E-mail: jens-gammelvind@jubii.dk

677-09

Ørnhøj Lokalhistoriske Arkiv
 Søndermarksvej 2, 6973 Ørnhøj
 Tlf. 97 38 60 26
 E-mail: arkivornhoj@herning.dk
 Åbent: 1. ti. i md. 18-20 efter aftale
 Leder: Thorkild Munk
 Søndertoften 1
 6973 Ørnhøj
 Tlf. 97 38 60 26

685-01

Kibæk Lokalhistoriske Arkiv
 Alhuset, Kastanieallé 27
 6933 Kibæk
 E-mail: arkivkibaek@herning.dk
 Åbent: Ti. 15-17, lukket i skolernes sommerferie
 Virkeområde: Assing sogn
 Leder: Ole Sandfeld
 Tlf. 97 19 10 64

685-02

Skarrild-Karstoft Museum og Lokalarkiv
 »Kirkely«, Hovedgaden 40, Skarrild
 6933 Kibæk
 E-mail: arkivskarrild@herning.dk
 Åbent: Sø. 14-16 eller efter aftale
 Leder: Susanne Vestergaard
 Vardevej 2
 7270 Stakroge
 Tlf. 96 99 20 20
 E-mail: susannevestergaard@tdcadsl.dk

685-03

Sdr. Felding Lokalhistoriske Arkiv
 Nørregade 1, 7280 Sdr. Felding
 E-mail: arkivsdrfelding@herning.dk
 Hjemmeside: www.lokalarkiver.dk/sdrfelding
 Åbent: On. 15.30-17.30, undtaget skolerens ferie
 eller efter aftale
 Virkeområde: Sdr. Felding sogn
 Leder: Leif Jørgensen
 Postgården 8,1.
 7280 Sdr. Felding
 Tlf. 97 19 84 23
 E-mail: leifjrg@msn.com

HOLSTEBRO KOMMUNE

661-01

Lokalhistorisk Arkiv for Holstebro Kommune
 Museumsvej 2, Postboks 1240
 7500 Holstebro
 Tlf. 97 42 37 83, fax 97 42 81 09
 E-mail: holstebro@lokalhistorisk-arkiv.dk
 Hjemmeside: www.lokalhistorisk-arkiv.dk
 Åbent: Ti.-on.-to. 12-16 eller efter aftale
 Leder: Jannie Würtz Sløk

679-01

**Egnshistorisk Studieceter for Ulfborg-Vemb
 Kommune**
 Ulfborg Kirkebyvej 8, 6990 Ulfborg
 Tlf. 97 49 14 07
 Åbent: Ma. 10-12 efter aftale
 Leder: Birgith Sørensen

679-

Lokalhistorisk Arkiv for Sdr. Nissum Sogn
 Kirkebyvej 11, Sdr. Nissum
 6990 Ulfborg
 Åbent: Efter aftale
 Leder: Solveig Knudsen
 Tlf. 97 49 53 20

683-01

Vinderup Egnshistoriske Arkiv
 Vinjes Torv 1, 7830 Vinderup
 Tlf. 97 44 29 98 (virker kun i åbningstiden)
 E-mail: mail@arkivet-vinderup.dk
 Hjemmeside: www.arkivet-vinderup.dk
 Åbent: Ma. 16-21, fr. 10-16 eller efter aftale
 Virkeområde: Ejsing, Handbjerg, Ryde, Sahl og Sevel
 sogne
 Leder: Bodil Møller
 Pilevang 1, Sevel
 7830 Vinderup
 Tlf. 97 44 84 41

IKAST-BRANDE KOMMUNE

653-01

Lokalhistorisk Arkiv Brande
 Centerparken 2, 7330 Brande
 Tlf. 96 42 73 50, fax 97 18 28 50
 Hjemmeside:
 www.brandebib.dk/tilbyder/lokalhi.htm
 Åbent: Ma. 14-18, ti. 10-18, on. 14-18,
 to. 10-18, fr. 14-17, lø. 10-13
 Fra 30/4 - 1/9: Lørdag lukket
 Leder: Martin Lindgaard-Leth

653-

Lokalhistorisk Arkiv for Blåhøj
 7330 Brande
 Åbent: Efter aftale med leder
 Leder: Peter Frandsen
 Stakrogevej 31
 7330 Brande
 Tlf.: 75 34 51 22

663-01

Ikast Lokalhistoriske Arkiv
 Ikast Bibliotek, Grønnegade 25
 7430 Ikast
 Tlf. 99 60 51 26, fax 97 15 67 06
 E-mail: sm@ikastbibliotek.dk
 Hjemmeside:
 www.ikast.bibnet.dk/vis_artikel.asp?titel=
 Lokalhistoriske_arkiver
 Åbent: Ma. 13-18, ti.+ to. 10-18, on. 13-18,
 fr. 10-17, lø. 10-13
 Leder: Søren Møller

663-02

Bording Lokalhistoriske Arkiv
 Bording Skole, Solsortevej 10
 7441 Bording
 Tlf. 99 60 51 26

663-03

Isenvad Lokalhistoriske Arkiv

Isenvad Skole, Bygaden 41

7430 Ikast

Hjemmeside:

www.ikast.bibnet.dk/vis_artikel.asp?titel=Lokalhistoriske_arkiver

Åbent: Efter aftale med leder

Leder: Jørgen Vingborg
Bygaden 15, Isenvad
7430 Ikast
Tlf. 97 14 00 26

663-04

Engesvang Lokalhistoriske Arkiv

Engesvang Skole, Gl. Kongevej 97

7442 Engesvang

Tlf. 99 60 50 12

Hjemmeside: <http://www.engesvangarkiv.dk/>

Åbent: Ti. 14-17 (1. ti. i md. 14-19) efter aftale (lukket i juli md.)

LEMVIG KOMMUNE

665-

Lokalhistorisk Arkiv for Lemvig Kommune
(paraplyorganisationen for de 14 arkiver i Lemvig Kommune)

Lemvig Bibliotek, Skolegade 3

7620 Lemvig

Hjemmeside: www.lemvigarkiv.dk

Virkeområde: Lemvig Kommune

Leder: Lone Krøgh
Lemvig Bibliotek, Skolegade 3
7620 Lemvig
Tlf. 96 63 15 00
E-mail: lone.kroegh@lemvig.dk

665-01

Lemvigegnens Lokalhistoriske Arkiv

Lemvig Bibliotek, Skolegade 3

7620 Lemvig

Tlf. 96 63 15 00 - 96 63 15 11

E-mail: dorte.svensden@lemvig.dkHjemmeside: <http://www.lemvigbibliotek.dk/forside/>[lokalhistorisk_arkiv/lokalarkiver](http://www.lemvigbibliotek.dk/forside/lokalhistorisk_arkiv/lokalarkiver)

Åbent: Ma. 14-18 og to. 10-14

Virkeområde: Lemvig by og Nr. Lem sogn

Leder: Dorte Svendsen
Tlf. 96 63 15 00

665-02

Gudum Sognearkiv

Tøftevej 19 B, Gudum

7620 Lemvig

Tlf. 51 86 02 50

E-mail: gudumsognearkiv@skylinemail.dk

Åbent: On. 15-17 eller efter aftale

Virkeområde: Gudum sogn

Leder: Kirsten Christensen
Tlf. 97 86 30 46
E-mail: kirsten.carlo@mail.tele.dk og Bent Nielsen, tlf. 97 89 31 26
E-mail: bent.nielsen@post.tele.dk

665-03

Lomborg-Rom Lokalhistorisk Arkiv

Lomborgvej 84, 7620 Lemvig

Åbent: To. 19-21 i vinterhalvåret eller efter aftale

Virkeområde: Lomborg og Rom sogne

Leder: Lina Madsen
Ringgade 43B, Lomborg
7620 Lemvig
Tlf. 97 88 95 02
E-mail: lina@vip.cybercity.dk

665-04

Møborg Lokalhistorisk Arkiv

v/ Max Nielsen, Møborg Kirkevej 88

7660 Bækmarksbro

Tlf. 97 88 15 93

E-mail: post@moeborg-lokalarkiv.dkHjemmeside: www.moeborg-lokalarkiv.dk

Åbent: Ma. kl. 19.30-22 og onsdag formiddag efter aftale.

Virkeområde: Møborg Sogn

Leder: Max Nielsen
Møborgkirkevej 88
7660 Bækmarksbro
Tlf. 97 88 15 93
E-mail: post@moeborg-lokalarkiv.dk

665-05

Flynder Sognearkiv

Brogade 67B, 7660 Bækmarksbro

Åbent: On. 19-21.30 (lukket i skolernes sommerferie) eller efter aftale

Virkeområde: Flynder sogn.

Leder: Rita Andersen
Pindstrupvej 24
7620 Lemvig
Tlf. 97 88 15 45
E-mail: pindstrup@msn.com

665-06

Bøvling Sognehistorisk Forening og Arkiv

Bøvling Skole, Tangsøgade 70

7650 Bøvlingbjerg

Tlf. 97 88 50 98
 E-mail: gran-krog@mail.tele.dk
 Åbent: 1. ti. i md. 14-17, undt. juni, juli og august
 efter aftale tlf. 97 88 50 98
 Virkeområde: Bøvling sogn
 Leder: Willy Gransgaard
 Fuglebakken 7
 7650 Bøvlingbjerg
 Tlf. 97 88 50 98
 E-mail: gran-krog@mail.tele.dk

665-07
Bonnet Lokalarkiv
 Bonnetvej 4, Bonnet
 7620 Lemvig
 E-mail: post@bonnet-lokalarkiv.dk
 Hjemmeside: <http://www.bonnet-lokalarkiv.dk/>
 Åbent: 1. ti. i måneden 19-21 eller efter aftale
 Virkeområde: Bonnet stationsby
 Leder: Kirsten Didriksen
 Bøgelundvej 2
 7620 Lemvig
 Tlf. 97 88 94 03
 E-mail: bonnetkro@bonnet-it.dk

665-08
Dybe-Ramme Lokalarkiv
 Algade 36, Ramme
 7620 Lemvig
 Åbent: Ti. 14-16. Ikke i sommerferien.
 Virkeområde: Dybe og Ramme sogne
 Leder: Jørgen Sønderby Christensen
 Pindsmarkvej 8, Ramme
 7620 Lemvig
 Tlf. 97 88 92 18

665-09
Fabjerg Lokalhistorisk Arkiv
 Solstrålen, Fabjergstad 34
 7620 Lemvig
 Åbent: Ma. 14-16 (lukket 1.maj-1. aug.) eller efter
 aftale
 Virkeområde: Fabjerg sogn
 Leder: Krista Lauritsen
 Fabjergstad 43, Fabjerg
 7620 Lemvig
 Tlf. 97 89 30 52
 E-mail: kristapc@jubii.dk

665-10
Fjaltring-Trans Lokalarkiv
 Fjaltring Friskole, Vesterløllevej 11
 7620 Lemvig
 E-mail: svenderikolsen@mail.tele.dk
 Åbent: Første ma. i hver måned fra 16-17, on. i lige
 uger fra 9.30-11.30 eller efter aftale
 Virkeområde: Fjaltring og Trans sogne

Leder: Svend Erik Olsen
 Lisbyvej 5
 7620 Lemvig
 Tlf. 97 88 71 09
 E-mail: svenderikolsen@mail.tele.dk

665-11
Klinkby og Omegns Lokalhistorisk Arkiv
 c/o Knud Sværke, Sønderbyvej 30
 7620 Lemvig
 E-mail: klinkbyarkiv@gmail.com
 Åbent: Hver on. 14-17
 Virkeområde: Hygum, Hove, Tørring, Heldum,
 Vandborg og Ferring sogne
 Leder: Ib Noe
 Thyborønvej 5
 7620 Lemvig
 Tlf. 97 83 65 43
 E-mail: ibnoe@dlgtele.dk

665-12
Nees Lokalarkiv
 Nøragervej 11, 7570 Vemb
 Tlf. 97 88 40 50
 E-mail: nees-skalstrup-lokalarkiv@live.dk
 Åbent: Første to. i hver måned 14-17
 samt efter aftale
 Virkeområde: Nees sogn og Nissum Fjord
 Leder: Berit Kristensen
 Nøragervej 11, Nees
 7570 Vemb
 Tlf. 97 88 40 50
 E-mail: nees-skalstrup-lokalarkiv@live.dk

665-13
Nørre Nissum Lokalarkiv
 Nr. Nissum Skole, Skolevænget 11
 7620 Lemvig
 Tlf. 97 89 10 09
 E-mail: sejbjerg35@mvb.net
 Åbent: 1. on. i md. 14-16 eller efter aftale
 Virkeområde: Nørre Nissum sogn
 Leder: Jørgen Kjær Nielsen
 Sejbjerg 35, Nr. Nissum
 7620 Lemvig
 Tlf. 97 89 10 09 - 21 27 28 35
 E-mail: sejbjerg35@mvb.net

665-14
Lokalarkivet for Thyborøn-Harboøre
 Harboøre Centeret, Lemvigvej 9 A
 7673 Harboøre
 Tlf. 97 83 46 56
 E-mail: post@harboerelokalarkiv.dk
 Hjemmeside: www.harboerelokalarkiv.dk/
 Åbent: To. 16-20

Virkeområde: Thyborøn, Harbøre og Engbjerg
 Leder: Dorte Søborg Skriver
 Harbøre Centeret, Lemvigvej 9 A
 7673 Harbøre
 Tlf. 97 83 46 56
 E-mail: dorte.soeborg.skriver@lemvig.dk

RINGKØBING-SKJERN KOMMUNE

667-01
Ringkøbing Lokalhistoriske Arkiv
 Ringkøbing Bibliotek, Ved Fjorden 6
 6950 Ringkøbing
 Tlf. 97 32 07 15, fax 97 32 38 10
 E-mail: else.ramskov@rksk.dk
 Hjemmeside: <http://www.riskbib.dk/Ringkøbing-Lokalhistoriske-Arkiv-3228.aspx>
 Åbent: Ma. 13-20, ti.-on. 10-18, to. 13-20,
 fr. 10-18 og efter aftale
 Leder: Else Ramskov Andersen

667-03
Lem Lokalarkiv
 Rosenlunden, Lunden 1
 6940 Lem St.
 Tlf. 2924 3228
 Åbent: On. 14.00-1600
 Virkeområde: Lem sydsogns kirkedistrikt
 Leder: Kurt Ganer-Tolsøe
 Smedenes Hus,
 6940 Lem St., 1. sal
 Tlf. 97 34 12 89
 E-mail: kurt.tolsoee@email.dk

667-
Hover Lokalhistoriske Arkiv
 Hovervej 105, Hover
 6971 Spjald
 Åbent: Efter aftale med leder
 Leder: Andreas Kjeldgaard Stampe
 Hovervej 85
 6971 Spjald
 Tlf. 97 34 80 22 - 97 34 81 81

667-
Vedersø Lokalhistoriske Arkiv
 Vesterhavsvej, Vedersø
 6990 Ulfborg
 Tlf. 97 33 17 88
 Hjemmeside:
<http://www.vedersoenet.dk/Museum.html>
 Åbent: Efter aftale med leder
 Leder: Knud Tarpgaard
 Bakvej 1, Vedersø
 6990 Ulfborg
 Tlf. 97 33 17 88

669-01
Skjern-Egvad Lokalhistoriske Arkiv
 Tværgade 2, Postboks 46
 6900 Skjern
 Tlf. 97 35 26 44 - 97 35 46 41
 E-mail: info@levendehistorie.dk
 Hjemmeside: www.levendehistorie.dk
 Åbent: Ma.-to. 12-16, fr. 12-14
 Leder: Torben Egebjerg
 E-mail: info@levendehistorie.dk

669-02
Stauning Lokalhistoriske Arkiv
 Kirkebyvej 65, Stauning
 6900 Skjern
 Tlf. 97 36 94 01
 Åbent: 1. ma. i md. 19-20
 Leder: H. P. Christensen
 Kirkebyvej 93, Stauning
 6900 Skjern
 Tlf. 97 36 92 09

681-
Grønbjerg Lokalhistoriske Arkiv
 Grønbjerg Skole, Skolevænget 1, Grønbjerg
 6971 Spjald
 Hjemmeside: www.groenbjerg.dk/foreninger/lokalarkiv.htm
 Åbent: Efter aftale med leder

Velling Sognearkiv
 Præstegårdsmarken 2, Kælderens
 6950 Ringkøbing
 Åbent: Ti. 16.20-18.00
 Leder: Jens Agerskov
 Velling Kirkeby 129, Velling
 6950 Ringkøbing
 Tlf. 29 24 31 08

655-01
Egvad Egnshistoriske Samling
 Tarm Bibliotek, Enmgvej 2, 6880 Tarm
 6880 Tarm
 Tlf. 97 37 16 11, fax 97 37 28 99
 E-mail: kirsten.dreier@rksk.dk
 Hjemmeside: <http://www.riskbib.dk/Egvad-Egnshistoriske-Samling-3173.aspx>
 Åbent: Ma., ti., to. 10-18, on. 12-18, fr. 10-17
 Virkeområde: Egvad kommune,
 Hoven, Lync og delvis Ådum
 Leder: Kirsten M. Dreier

655-02
Aadum Sogns Arkiv
 Tøstrupvej 1A, Aadum
 6880 Tarm

Tlf. 97 37 60 35

E-mail: aadumarkiv@gmail.com

Hjemmeside: www.aadum.lokalarkiver.dk

Åbent: On. 14-16, lukket i skolernes ferier og efter aftale

Leder: Dagmar Vestergaard
Tøstrupvej 13, Aadum
6880 Tarm
Tlf. 97 37 60 35

E-mail: djvestergaard@bbsyd.dk

655-03

Hoven Lokalarkiv

Påbølvej 19, Hoven

6880 Tarm

Tlf. 75 34 31 89

Åbent: 2. og sidste ma. i måneden kl. 17-18.30

659-

Lokalhistorisk Arkiv for Holmsland

Klostervej 39, Kloster

6950 Ringkøbing

Tlf. 97 33 80 68 - 97 31 11 19

Åbent: Flexitid, besøg kan aftales med leder eller kontaktperson

Leder: Mogens Tarp
Gadegårdsvej 9
6950 Ringkøbing

667-

Sdr. Lem Lokalhistoriske Samling

Adelvej 30 A, Højmark

6940 Lem St.

Tlf. 97 34 30 20

Åbent: Efter aftale med leder

Leder: Jens Degnbøl
Korsvad 1, Højmark
6940 Lem St.
Tlf. 97 34 30 20

669-03

Borris Sogns Lokalhistoriske Arkiv

Skolevænget 31 B, Borris

6900 Skjern

E-mail: borrislokalarkiv@skjern-net.dk

Åbent: 1. ma. i md. 19-20.30 og efter aftale

Leder: Ove Enevoldsen
Solparken 12, Borris
6900 Skjern
Tlf. 97 36 60 26

669-04

Bølling-Finderup-Hanning-Sædding

Lokalhistoriske Arkiv

Tingagervej 2, Hanning

6900 Skjern

Tlf. 97 36 22 41

E-mail: erbofogh@post.tele.dk

http://rkmolle.dk/?Side=3016&Udvid=1

Åbent: Ti. 19-21

Leder: Erik Fogh Rasmussen
Sæddinghedevej 1, Rækker Mølle
6900 Skjern
Tlf. 97 36 22 41

669-

Dejbjerg Lokalhistoriske Arkiv

Dejbjerglund Efterskole,

Uglbjergvej 10, Dejbjerg

6900 Skjern

Åbent: 1. to. i md. 19-21. Ikke i juli

Leder: Søren Sand Nielsen
Gribsvej 3, Dejbjerg
6900 Skjern
Tlf. 97 34 29 40

669-

Faster Sognearkiv

Aktivitetshuset, Birkevænget 33, Astrup

6900 Skjern

Tlf. 97 36 42 37

E-mail: faster-sognearkiv@hotmail.com

Hjemmeside: http://www.faster-

astrup.dk/index.php?id=72

Åbent: 1. ma. i hver md. 14-16 undt. juli

Virkeområde: Faster sogn

Leder: Johannes Aagaard
Birkevænget 21, Astrup
6900 Skjern
Tlf. 97 36 42 37
E-mail: aagaard@post.tele.dk

681-04

Troldhede og Omegns Lokalhistoriske Arkiv

Dalgasgade 45, Troldhede

6920 Videbæk

1. ma. i md. 19-20, øvr. ma. 16.30-17.30

Åbent: Efter aftale

Leder: Kaj Lauridsen
Tlf. 97 19 41 56

681-

Brejning Lokalhistoriske Arkiv

Skolegade 12

6971 Spjald

Tlf. 97 38 14 55

Åbent: 2. on. i md. 19-21, 4. on. i md. 14-16

Leder: Johannes J. Lund
Lindevej 16
6971 Spjald
Tlf. 97 38 14 55

Hee Lokalhistoriske Arkiv

Holstebrovej 81, Hee
6950 Ringkøbing
Tlf. 97 33 52 06
E-mail: thermu@os.dk
Hjemmeside: <http://www.6950.dk/j-c-christensen/indekslha.html>

Åbent: Efter aftale

Virkeområde: Hee og omegn

Leder: Ernst Munck
Hlovervej 47, Hee
6950 Ringkøbing
Tlf. 97 33 52 06

Lyne Lokalhistoriske Arkiv

Vardevej 92, 1.sal, Lyne
6880 Tårn

Tlf. 75 25 01 12

Åbent: To. kl. 13-17 + 1. sø i md. kl. 13-17

Leder: Jutta Christensen

No Lokalhistoriske Arkiv

Lybækvej 12, No
6950 Ringkøbing
Tlf. 97 33 00 56

Åbent: 1. ma. i md. kl. 16-18 eller efter aftale

Virkeområde: No og omegn

Leder: Anders Bonde
Lybækvej 18, No
6950 Ringkøbing
Tlf. 97 33 00 56

Stadil Lokalhistoriske Arkiv

Skelmosevej 77, Stadil
6980 Tim

Tlf. 97 33 11 49

Åbent: Efter aftale

Virkeområde: Stadil sogn

Leder: Kirsten Olesen
Nybovej 7, Stadil
6980 Tim
Tlf. 97 33 11 49

Tim Lokalhistoriske Arkiv

Stationsvej 6
6980 Tim

Tlf. 97 33 30 02

Åbent: Efter aftale

Leder: Peder Svendsen
Stationsvej 6
6980 Tim
Tlf. 97 33 30 02

Torsted Lokalhistoriske Arkiv

Kaasvej 5, Torsted
6990 Ulfborg
Tlf. 97 49 26 92

Åbent: Efter aftale

Leder: Leif Denbæk
Kaasvej 5, Torsted
6990 Ulfborg
Tlf. 97 49 26 92

Videbækegnens Lokalhistoriske Arkiv

Gl.Kongevej 33

6920 Videbæk

Tlf. 97 33 38 78

E-mail: lokallhistorien@mail.dk

Åbent: Ma. 14.00-16.00
eller efter aftale med leder

Leder: Jens Fjord
Nygade 44
6920 Videbæk
Tlf. 97171768 (arb. 97 17 12 99)

Ølstrup Lokalhistoriske Arkiv

Ølstrupvej 47, Ølstrup

6950 Ringkøbing

Tlf. 97 34 62 60

Åbent: Efter aftale

Leder: Bjarne Sørensen
Ølstrupvej 47, Ølstrup
6950 Ringkøbing
Tlf. 97 34 62 60

STRUER KOMMUNE

671-01

Lokalhistorisk Arkiv for Struer Kommune

Søndergade 25, Postboks 1

7600 Struer

Tlf. 97 85 13 11 - 97 84 09 22

E-mail: arkivet@struermuseum.dk

Hjemmeside: <http://www.struermuseum.dk>

Åbent: Kun efter aftale i almindelig kontortid

Sommerferielukket i uge 28-32 i 2011

Virkeområde: Struer kommune

Leder: Karin Elkjær
Tlf. 97 85 13 11

675-01

Egnshistorisk Arkiv for Thyholm og Jegindø

Rughavevej 5, Midtpunktet, Hvidbjerg

7790 Thyholm

Tlf. 96 91 91 94

E-mail: gegade@email.dk

<http://thyholm.lokalarkiver.dk>

Åbent: 15.8.-15.4.: Ti. 15-17 og to. efter aftale.

15.4.-5.8.: Ti. i ulige uger kl. 15-17.

Juli helt lukket eller efter aftale

Leder: Karin Elkjær
E-mail: karin@sstruermuseum.dk

Register

omfattende personer (personer, der bare er nævnt,
men ikke videre omtalt, er udeladt), stednavne og emner.
B angiver billeder, og K angiver kort.

•Taulbjerg• Madsen, Magnus: 108
•Taulbjerg• Madsen, Srinne: 108
(Mille) Overgaard, Karen Katrine
Marie: 110

1. Division: 35
1. Eskadron: 49
16. regiment: 35
17. infanteriregiment: 36, 38, 42
17. Regiment: 35
2. Kompagni: 37
3. Brigade: 35
3. Dragonregiment: 48
3. Fæstningskompagni: 36
5. Eskadron: 49
5. Kompagni: 35-36, 38
8. Bataillon: 34
9. Batteri: 36

A

A. Bernstorff, oberst: 35
A. Krag, C., kaptajn: 35
A.C. Nielsen, mejerist: 116
A.E. Troil, E., premierløjtnant: 35
Aarøe, B.C.M., premierløjtnant: 35
Abildholdt: 5
Abonnementkort: 84
Adler, hjuldampskib: 57
Afsporet: B85
Aftægt: 25
Agathe: 71, 73
Agerskov, løjtnant: 19
Aggerholm, J.P.: 21
Aggerholm: 26
Akkerup: 37
Akkordarbejde: 7
Amalie, Karoline, enkedronning: 24
Anders Borgen: 71-73, 78
Anders Christensen: 46
Anders Elbrønd: 102
Anders Peder Villadsen,
kreaturhandler: 101
Anders Vej: 117, B118
Anders Villadsens barndomshjem:
B101
Andersdatter, Karen Marie: 101
Andersen, Ane Martine: 60
Andersen, Jens Christian, matros:
56, 59-62
Andersen, Jens: 17
Andersen, Oscar, stationspasser: 85
Anderson, Bendt Oscar: 34
Andreas Behrmann: 102, 114

Andreas Christensen, Jens Ole,
urmager: 46
Andreas Laustsen: 103
Ane Cathrine Christensdatter: 48
Ane Katrine Braagaard: 55
Ane Kirstine Jensen: 46
Ane Kirstine Pedersdatter: 33-34
Ane Marie Houllind: 34, 41
Ane Marie Kjeldahl: 46
Ane Marie Nielsen: 34
Ane Martine Andersen: 60
Ane Poulsen: 5
Ane: 5, 8
Anna Elbrønd: 102
Anna Noes: B21
Anton Halkjær: 66
Antonsen, Astrid: 112
Antonsen, Karen: 112
Antonsen, Kristian: 112
Asfaltbelægning: 100
Assens: 39
Astrid Antonsen: 112
Augustenborg Slot: 39
Aurora, fregat: 57
Ausumgård: 5
Automatiske bommeanlæg: 87
Automobil-forsyningsnævnet: 104

B

B. Nielsen, menig: 38
B.C.M. Aarøe, premierløjtnant: 35
Bachhausen, bogtrykker: 24
Badetur ved Hebeltoft: B95
Ballerup, N.L., menig: 38
Bandbul, pastor: 72
Banepakker: 84
Bang, Jacob: 37
Bang-Mikkelsen, Niels Erik: 97
Basilisk, kanonbåd: 57
Bech, Eskild Hansen: 36
Becher, Hans Nobel: 22
Beck, Vilhelm: 15
Behrmann, Andreas: 102, 114
Behrmann, Kathrine: 102, 114, 115
Belgierhest: 105
Bendt Oscar Anderson: 34
Berg, Christen: 31
Bernstorff, oberst: 39
Bernstorff, A., oberst: 35
Bertelsen Bjerre, Mads: 13, 22, 24
Bertelsen, Valdemar, sagfører: 27
Besættelsen: 85
Betty Nansen-teatret: 69, 78

Billersalg: 82, 84-85, 87
Billetsalgssteder: 82
Bipber, vagtmester: 51
Birthe Skov: 102
Bisgaardsgade: 110
Bissekræmmer: 7
Bjarne Kamstrup: 110, 113
Bjerre, Mads Bertelsen: 13, 22, 24
Blinklys: 87
Blits, kanonbåd: 57
Blågård Højskole: 16
Blågård Seminarium: 13, 16
Blænder: 89
BMW Limousine: 116
Boeslunde sogn: 17
Bokskamera: 89
Bollerup, Iver: B21, 30
Bollerupgård: B21
Bomme: 85
Bondevenerne: 14
Bonnet, stationsby: 46
Borbjerg kirke: 6
Borbjerg: 5-6
Borgen, Mikkil: 71-73
Borgensgård: 71-73, 76-77, 79
Braagaard Kristensen, Johannes: 56
Braagaard, Ane Katrine: 55
Braagaard, Christen Nielsen,
indsidder: 48
Braagaard, Jes Johannes, dragon:
48, 49, 52-55
Braagaard, Johanne Catrine: 48
Braagaard, Karen Marie: 55, B55
Braagaard, Nicoline: 55
Brandstrup Missionshus, Lolland:
71, 75
Brandvæsen: 115
Bredgade: 98
Breinholt, Peter L.: 45
Brix, Hans, litteraturprofessor: 69
Broager, præst: 45, 47, 55
Broagervold: 36
Brochner, konsul: 26
Brogaard: 118
Brændglas: 113
Brændselsrum: 84
Brændborer: 108
Bunch, Laurits, Askov: 75
Buddinge: 69, 76
Buhl, Frants, professor: 69
Bur: 14
Busstikke Boisen: 23
Bækdal: 55

Bække: 49-51
 Bøffelkobbel Skov: 35
 Bøgeskov: 67
 Bølling: 96, B96

C

C.C. Gandil, J., kaptajn: 35
 C. Hofmann, E., sekondløjtnant: 35
 C. Holbæk: 19
 C. Nielsen, A., mejerist: 116
 C. Schiwe, H.J.T., kaptajn: 35
 C.A. Krag, kaptajn: 35
 C.K. Lind: 43, 46
 C.M. Aarøe, B., premierløjtnant: 35
 C.W. Frost, kaptajn: 35
 Camilla Wedsted: 73-77
 Carl Emanuel Pedersen: B77
 Cathrine Christensdatter, Ane: 48
 Catrine Braagaard, Johanne: 48
 Cecilie Mølgaard Nielsen: 115
 Centraldepotet: 41
 Chr. Hansen: 114
 Chr. Kjeldsen, Jens: 113
 Christen Berg: 31
 Christen Christensen: 42
 Christen Nielsen Braagaard,
 indsidder: 48
 Christensdatter, Ane Cathrine: 48
 Christensen, Christen: 42
 Christensen, Jens Christian
 Harreskov: 38
 Christensen, Jens Ole Andreas,
 urmager: 46
 Christensen, Maren: 42, 48, B47
 Christensen, Niels Moikjær: 34
 Christensen, P., menig: 38
 Christian Andersen, Jens, matros:
 56, 59-62
 Christian Harreskov Christensen,
 Jens: 38
 Christian Hyldahl: 42
 Christian Kjeldahl, Peder: 45
 Christian Lindhardt, Mikkel,
 murer: 47
 Christian Pedersen, købmand: 111
 Claus Hansen: B22
 Cromwell, hus: 46
 Cuxhafen: 56, 57

D

Dagmar, korvet: 56
 Dagslyspapir: 89
 Damhuså: 82
 Dannevirke: 35
 Dansk Stålvindue Industri: 92
 Dejbjerg: 96, B96
 Dejbjergvognen: 96
 Den Røde Hær: 87
 Det Israelitiske Folks Historie,
 bog: 69
 Det Kongelige Teater: 69

Det Nationalliberale Parti: 14
 Det Westphalske Husarregiment: 49
 Detailhandlerbanken: 29
 Diagonalbane: 82
 Diesella: 106
 Direktoratet for Vareforsyning: 104
 Dorthea Pedersen, tjenestepige: 38
 Dragon: B49
 DSB: 84, 87
 du Plat, general: 39
 Dusine Thomsen, Ingelise: 108
 Dybbøl Banke: 38
 Dybbøl Mølle: 39
 Dybbøl: 36, 41, 58
 Dybbølstillingen: 35
 Dybe præstegård: 41
 Dybe sogn: 33, 34, 42
 Dybe-Ramme sogneforstanderskab:
 41, 42
 Dybebjerg: 46
 Dyhrberg, Elna: 107, 114
 Dyhrberg, Kristian: 107, 114
 Dørsælger: 7

E

E. Suenson, orlogskaptajn: 56, 57
 E. Troil, E.A., premierløjtnant: 35
 E.A.E. Troil, premierløjtnant: 35
 E.C. Hofmann, sekondløjtnant: 35
 E.F.O.G. Pechlin, premierløjtnant: 35
 Edvard Mikkelsen: 105, B105
 Einar Noes: 9, B22
 Eising sogn: 38
 Ejsing: 115
 Ekspedition: 85
 Ekstratog: 83
 Elbrønd, Anders: 102
 Elbrønd, Anna: 102
 Eli Lauridsen, Ål: 112, 113
 Elisabeth Bollerup: B21
 Elna Dyhrberg: 107, 114
 Emanuel Pedersen, Carl: B77
 Emmiche, Peder: 73, 74, 77
 En Idealist, skuespil: 69
 En ny tids bonde: 5
 Enghardt, Gundersborg: 25
 Entreprisehaver: 84
 Entreprisestation: 84
 Erik Bang-Mikkelsen, Niels: 97
 Ertbjerghus: 46, 47
 Eskesens Minde, plejehjem: 117
 Eskesensvej: 119
 Eskild Eskildsen: 34
 Eskild Hansen Bech: 36
 Eskild: 34, 36-37
 Eskildsen, Eskild: 34
 Eskildsen, Petrine: 34
 Evangelisk kristelig Salmebog: 10

F

F. Nielsen, J.P., premierløjtnant: 35

F.O.G. Pechlin, E.,
 premierløjtnant: 35
 F.W. Lund, kaptajn: 35
 Faldskærmsudspring: 96
 Ferguson, 107, B107
 Fiksering: 89
 Fjeldstrup, etatsråd: 6
 Flakkebjerg: B17
 Flensborg: 35
 Flyveopvisning: B97
 Foderstoffer: 24
 Folmer Noes: B9
 Ford A: 103
 Ford A: 97
 Ford Consul: 103, B103
 Ford Zephyr: 103, B103
 Foredragsforening: 22
 Formbrændsel: 108
 Foråret så sagte kommer: 63
 Fotografiapparat: 89
 Fr. Glause, J., menig: 38
 Frants Buhl, professor: 69
 Frede Skaarup: B22
 Frederik VII: 24
 Frederiksberg Slots lazaret: 82
 Fremad, læseforening: 19
 Friaktier: 29
 Frost, C.W., kaptajn: 35
 Frøken hump, øgenavn: 94
 Fædrelandet, avis: 14
 Færchs Tobaksfabrik: 114
 Fæstebønder: 6

G

G. Pechlin, E.F.O.,
 premierløjtnant: 35
 Gabriel Koch, biskop: 26
 Gandil, J.C., kaptajn: 35
 Garnisonshospitalet: 39
 Geimar, Oscar, pastor: 75
 Gertrudbæk: 6
 Gjødsen, løjtnant: 58
 Gjelleruplund: 10
 Gjertrud Jensdatter: 101
 Glause, J.Pr., menig: 38
 Gods- og persontrafik: 85
 Godstogslokomotiv: 86
 Gottschalk, distriktslæge: 46
 Gottschalk, L., distriktslæge: 43, 45
 Grauegårdmark: 60
 Grethe (Elbrønd): 102
 Grindsted: 51
 Guddebu (Sverige): 34
 Guldvang, B84
 Gundersborg: 25
 Gødstrup og Omegns
 Lokalforening: 82
 Gødstrup Gødningsforening: 82
 Gødstrup Købmands- og
 Foderstofhandel: 82
 Gødstrup Station: B87

Godstrup Sø: 83
Godstrup: 81-88

H

H. Taarnhøj, underkorporal: 38
H.J.T.C. Schiwe, kaptajn: 35
Haillmizk, løjtnant: 51
Halkjær, Anton: 66
Hans Brix, litteraturprofessor: 69
Hans Nobel Becher: 22
Hansen Bech, Eskild: 36
Hansen Sir, folketingsmand: 14, 24
Hansen, Chr.: 114
Hansen, Claus: B22
Hansen, Peder, smed: 93
Hansen, smed: 92
Harboe: 41, 53, 54
Harder-Nielsen, skoleinspektør: 104
Harkis (Ølgod): 7
Harreskov Christensen, Jens
Christian: 38
Hasselboerne: 102
Hasselholt Skole: 111
Hasselholt Teglværk: 106, 114, K109
Hasselholt: 101
Hebeltoft: 95
Hedebane, 82
Heimdal, korvet: 56, 57
Heinrich Wench, overarkitekt: 83
Hejnsvig: 51
Hejrm: 7, 19
Heldum sogn: 48
Helgoland: 56-61
Hemmet sogn: 59
Henning (Elbrønd): 102
Henriksen, J.P., menig: 38
Henriksen: 39
Herning Amtssygehus: 86
Herning Folkeblad: 83
Herning: 81-87
Herningboerne: 83
Herodes Den Store: 69
Hindholm Højskole: 16, 23, B17
Hjordkær kirke: 48
Hobe, von, generalmajor: 51
Hoelgaard, Jens: 104
Hofmann, E.C., sekundløjtnant: 35
Holbæk, C.: 19
Holeplads: 82
Holm, orlogskaptajn: 56
Holstebro Bank: 21, 26
Holstebro Dagblad: 107
Holstebro Folkeblad: 24
Holstebro Landmandsbank: 27
Holstebro Sygehus: 110
Holstebro: 81: 82, 85
Holsten: 7
Hotel Eyde: 81
Hotel Schaumburg: 29
Hotel Støwfri (teglværk): 107
Houen, doktor: 72, 73

Houlind, Ane Marie: 34, 41
Hugo Koldby Nielsen: 100
Husby: 65
Husflidsskole: 113
Hvisthule: 55
Hvolbæk, Mette: 108
Hvolbæk, Verner: 108
Hygum sogn: 36
Hyldeahl, Christian: 42
Høhost: 108
Højmark: 93
Højskolesangbogen: 117
Høsalt: 108
Hostgudstjeneste: 107
Høstild: 107

I

Ida Wahl: 76
Idealisten, skuespil: 69
Indinggård, 6
Indkøbsforening: 24
Indkøbstilladelse: 104
Indre Mission: 15, 112
Infanterist: 33
Ingelise Dusine Thomsen: 108
Inger Marie Jensdatter: 8
Inger: 8, 72, 77, 80
Invalidestyrelsen: 41, 43, 46, 54
Iver Bollerup: 30, B21

J

J. Rogind, sognepræst: 19, 23, 25
J.C. Gandil, kaptajn: 35
J.Fr. Glause, menig: 38
J.P. Aggerholm: 21
J.P. Henriksen, menig: 38
J.P.F. Nielsen, premierløjtnant: 35
J.T.C. Schiwe, H., kaptajn: 35
Jacob Bang: 37
Jairus: 70, 79
Jakob Madsen: 14
Jakobsen, S., købmand: 26
Jelling Seminarium: 45: 51
Jelling: 51
Jens Andersen: 17
Jens Chr. Kjeldsen: 113
Jens Christian Andersen, matros:
56, 59-62
Jens Christian Harreskov Christensen:
38
Jens Hoelgaard: 104
Jens Ole Andreas Christensen,
urmager: 46
Jens Poulsen: 25
Jens Sindbæk Ovesen: 34
Jens Smed: 8
Jens Tang: 19
Jensdatter, Gjertrud: 101
Jensdatter, Inger Marie: 8
Jensen, Ane Kirstine: 46
Jensen, Niels Julius, præst: 23

Jensen, Peder: 5
Jensen, Søren, gårdejer: 112
Jernbaneoverskæring: 85
Jernbanesabotage: 86, B86
Jernbanevogn: 82
Jes Johannes Braagaard, dragon:
48, 49, 52-55
Jespersen (Lilholt): 24
Jesus: 71, 78-80
Jetsmark, 43, 54, 60
Jo-jo: 113
Johanne Catrine Braagaard: 48
Johannes Braagaard Kristensen: 56
Johannes Braagaard, Jes, dragon:
48-49, 52-55
Johannes Klausen: 15
Johannes: 73, 76-80
Johansen, Peder: 101
Julie Pedersen: 111
Julius Jensen, Niels, præst: 23
Jylland, fregat: 56-61
Jyske Vestbane: 82
Jævnstrøm: 107
Jøns, overvagtimester: 50
Jørgensen, P., lærer: 24
Jørgensen, tandlæge: 104
Jørgensen: 24

K

K. Lind, C.: 43, 46
K. Østergaard, præst: 111
Kaffeomgangskreds: 115
Kaiser, linieskib: 56
Kaj Munk: 63, 66-70, 73-78, B70,
B71, B74, B77, B79
Kakkelovn: 84
Kallesø: 42
Kallesohus: 33
Kamstrup, Bjarne: 110, 113
Kamstrup, Kristian: 110
Karen Antonsen: 112
Karen Katrine Marie (Mille)
Overgaard: 110
Karen Laustsen: 103
Karen Marie Andersdatter: 101
Karen Marie Braagaard: 55, B55
Karoline Amalie, enkedronning: 24
Kathrine Behrmann: 102, 114, 115
Katrine Braagaard, Ane: 55
Katrine Marie (Mille) Overgaard,
Karen: 110
Katrine Thomsen: 108
Kennedy-prisen: 98
KFUM-spejdere: 96
Khønholz: 39
Kirk, landinspektør: 13
Kirk, Ole: 13
Kirkegade: 98
Kirkeindvielse i Lem: B94
Kirkeindvielse: B93
Kirketårnet i Tim: B121

- Kirsten Marie Noes: B21, B28
 Kirstine Jensen, Ane: 46
 Kirstine Pedersdatter, Ane: 33-34
 Kjeldahl Pedersen, Peder, menig:
 33-35, 38-43, 45, B40, B47
 Kjeldahl, Ane Marie: 46
 Kjeldahl, Knud, gartner: 48
 Kjeldahl, Peder Christian: 45
 Kjeldahl, Thora: 47
 Kjeldahl: 39
 Kjeldbergs barber- og frisørsalon: 116
 Kjeldsen, Jens Chr.: 113
 Kjeldsen, Margrethe: 113
 Klausen, Johannes: 15
 Klokkesignal: 85
 Klunkemøbler: 115
 Knak, Poul, fisker: 67
 Knud Kjeldahl, gartner: 48
 Knud Pedersen: 34
 Knudsberg: 33, 34, 42
 Knudsen, Peder: 34
 Koch, pastor: 25, 26
 Kodak: 89
 Koldby Nielsen, Hugo: 100
 Kolding Folkeblad: 27
 Kolonnehus: B87
 Kontroludvalg: 28
 Korsør: 35
 Kovind: 7
 Kr. Noes, P.: 5, B5
 Kraftfoder: 24
 Krag, C.A., kaptajn: 35
 Kragelund: 49, 50, 60
 Kram: 7
 Krejler: 119, 120
 Krigsministeriet, 52
 Kristeligt Dagblad: 63
 Kristen Madsen Sand: 67, 68,
 73, 77, B68
 Kristen Stauning: 25
 Kristen Villemoes: 17, 22
 Kristensen, Johannes Braagaard: 56
 Kristensen, provst: 66
 Kristensen, Rasmus: B55, 55
 Kristian Antonsen: 112
 Kristian Dyhrberg: 107, 114
 Kristian Kamstrup: 110
 Kristian Pedersen, Peder: 5
 Kristiansand: 56-57, 59, 61
 Kristiansen, Mads Peder,
 folketingsmand: 27
 Kristine Villadsen: 101
 Kroman, filosofiprofessor: 76, 77
 Kronborg dige: 15
 Kronprinsessegedes lazaret: 39
 Krunderup Bakker: 24
 Krunderup Plantage: 24
 Krüger, læge: 51
 Kunstgødning: 82
 Kvistborg, Poul: 25
 Kyllingepdræt: 110
- København: 35
 Købmand Skytte,
 menighedsrådsformand: 63-64
 Køreplansperioder, 84
- L**
 L. Ballerup, N., menig: 38
 L. Breinholt, Peter: 45
 L. Gottschalk, distriktslæge: 43, 45
 Landbobank: 27
 Landet Sogn: 73
 Landinspektør: 13
 Landstationer: 82, 87
 Landstrygere: 106
 Lastbil: 82
 Lauralyt: 6
 Laurids Nybo: 24
 Laurids Skov: 11, 13, 19, 23
 Lauridsen, Eli, Ål: 112, 113
 Laurits Buch, Askov: 75
 Laust Laustsen: 102, 104, B105
 Laustsen, Andreas: 103
 Laustsen, Karen: 103
 Laustsen, Laust: 102, 104, B105
 Laustsen, Peder: 102
 Laustsen, Thora: 102, 104
 Lazarus, 78
 Læg med duer: B92
 Lejrskov: 49
 Lem Elværk: 93
 Lem kirke: 93
 Lem stationsby: 89
 Lem Sydsogns kirke: 93
 Lemvig Folkeblad: 24
 Lilleinger: 71
 Lind, C.K.: 43, 46
 Lindhardt, Mikkel Christian,
 murer: 47
 Lindholm: 119
 Lippe-Detmold: 114
 Lis Høgh: 117
 Loggia: 84
 Lokomotiv: B85
 Lolland-Falsters Historiske Samfund:
 B74
 Lomborg: 34: 42
 Lukkerhastighed: 89
 Lund, F.W., kaptajn: 35
 Lund, Magne: 62
 Lund, redaktør, 14
 Luthersk Mission: 112
 Læseforening: 19
 Læssespor: 85, 87
 Læssesvej: 82
 Lütken, O.: 57
- M**
 M. Aarøe, B.C., premierløjtnant: 35
 M. Olesen, bilforhandler: 104
 Madam Vindfeld, Rostgaard: 38
 Mads Bertelsen Bjerre: 13, 22, 24
- Mads Peder Kristiansen,
 folketingsmand: 27
 Madsen Sand, Kristen: 67-68, 73,
 77, B68
 Madsen, Jakob: 14
 Madsen, Magnus = Taulbjerg=: 108
 Madsen, Noline, Ramme: 54, 55
 Madsen, Niels, sognefoged: 49
 Madsen, Scinne = Taulbjerg=: 108
 Magne Lund: 62
 Maren Christensen: 42, 48, B47
 Maren: 116
 Margrethe Kjeldsen: 113
 Maribo, 73
 Marie (Mille) Overgaard, Karen
 Katrine: 110
 Marie Andersdatter, Karen: 101
 Marie Braagaard, Karen: 55, B55
 Marie Houliind, Ane: 34, 41
 Marie Jensdatter, Inger: 8
 Marie Kjeldahl, Ane: 46
 Marie Munk: 74, B76
 Marie Nielsen, Ane: 34
 Marie Noes, Kirsten: B21, B28
 Marie Noes: B22
 Marie Sand: 67, 73, B67, B68
 Martine Andersen, Ane: 60
 Martinus Wedsted, lærer: 74-76
 Matilde Pedersen: B77
 Mejeri: 16, 90, B91
 Mejeriombygning: B90
 Mejeriskorsten: B91
 Mejrurp: 7
 Menighedshus: 112
 Mergelleje: 82
 Mette Hvolbæk: 108
 Mette: 85
 Mikkel Borgen: 71-73
 Mikkel Christian Lindhardt,
 murer: 47
 Mikkelsen, Edvard: 105, B105
 Militærtransport: 86
 Miraklet og underet: 63
 Missionærer: 112
 Modstandsbevægelsen: 86
 Moe, ritmester: 49, 51
 Moikjær Christensen, Niels: 34
 Motorplæneklipper: 106
 Mundbjerg: 29
 Munk, Kaj: 63, 66-70, 73-78, B70,
 B71, B74, B77, B79
 Munk, Marie: 74, B76
 Munk, Peter: 73-74, B76
 Mælkejunger: 114
 Mølgaard Nielsen, Cecilie: 115
 Mølgaard Nielsen, Niels: 115
 Møller, amtsforvalter: 26
 Møller, W., premierløjtnant: 35
 Mülbe, von, general: 49

N

N. Tjæreby, S., menig: 38
 N.L. Ballerup, menig: 38
 Nain: 79
 Neble: 17
 Negativer: 89
 Nicoline Braagaard: 55
 Nicoline Madsen, Ramme: 54, 55
 Niels Erik Bang-Mikkelsen: 97
 Niels Juel, fregat: 56-59
 Niels Julius Jensen, præst: 23
 Niels Madsen, sognefoged: 49
 Niels Moikjær Christensen: 34
 Niels Mølgaard Nielsen: 115
 Niels Sørensen Quist, lærer: 111
 Niels Villemoes: 17, 22, 23
 Nielsen Braagaard, Christen,
 indsidder: 48
 Nielsen, A.C., mejerist: 116
 Nielsen, Ane Marie: 34
 Nielsen, B., menig: 38
 Nielsen, Cecilie Mølgaard: 115
 Nielsen, Hugo Koldby: 100
 Nielsen, J.P.F., premierløjtnant: 35
 Nielsen, Niels Mølgaard: 115
 Nielsen, Rasmus, menig: 38
 Nielsen, Thomas, gæstgiver: 27, 31
 Nobel Becher, Hans: 22
 Noes, Anna: B21
 Noes, Einar: 9, B22
 Noes, Kirsten Marie: B21, B28
 Noes, Marie: B22
 Noes, P. Kr.: 5, B5
 Noes, Peder: 16, 31, B17, B18,
 B22, B28, B30
 Nordvestjysk Væddeløbsbane: 104
 Nybo Station: 84
 Nybo, Laurids: 24
 Nyårsløjer: 113
 Næstved: 16
 Nørsøllergård: 10
 Nørsøllergård: 10, 17, B25

O

O. Harder-Nielsen,
 skoleinspektør: 104
 O. Lärken: 57
 O.G. Pechlin, E.F.,
 premierløjtnant: 35
 Offentligt sidespor: 82
 Ole Andreas Christensen,
 Jens, urmager: 46
 Ole Kirk: 13
 Om Miraklet, artikel: 78, 79
 Ombygning: 90
 Opager Skole: 74
 Opager: 73, 77
 Opagerskov: 74
 Ordet, skuespil: 63, 68, 69, 78
 Ormslev Mark: 55
 Oscar Andersen, stationspasser: 85

Oscar Anderson, Bendt: 34
 Oscar Geimar, pastor: 75
 Overkørsel: 85
 Ovesen, Jens Sindbæk: 34

P

P. Aggerholm, J.: 21
 P. Christensen, menig: 38
 P. Henriksen, J., menig: 38
 P. Jørgensen, lærer: 24
 P. Kr. Noes: 5, B5
 P. Tang, Struer: 19
 P.F. Nielsen, J., premierløjtnant: 35
 Pechlin, E.F.O.G.,
 premierløjtnant: 35
 Peder (Laustsen): 102
 Peder Christian Kjeldahl: 45
 Peder Emmiche: 73, 74, 77
 Peder Hansen, smed: 93
 Peder Jensen: 5
 Peder Johansen: 101
 Peder Kjeldahl Pedersen, menig:
 33-35, 38-43, 45, B40, B47
 Peder Knudsen: 34
 Peder Kristian Pedersen: 5
 Peder Kristiansen, Mads,
 folketingsmand: 27
 Peder Noes: 16, 31, B17, B18,
 B22, B28, B30
 Peder Smed, Kronborg dige: 15
 Peder Villadsen, Anders,
 kreaturhandler: 101
 Pedersdatter, Ane Kirstine: 33-34
 Pedersen, Carl Emanuel: B77
 Pedersen, Christian, købmand: 111
 Pedersen, Dorthea, tjenestepige: 38
 Pedersen, Julie: 111
 Pedersen, Knud: 34
 Pedersen, Matilde: B77
 Pedersen, Peder Kjeldahl, menig:
 33-35, 38-43, 45, B40, B47
 Pedersen, Peder Kristian: 5
 Pedersen, Søren: 38-39
 Pedersen, Villads: 101
 Pensionsbrev: B44
 Perron: 85
 Perrontag: 84, 85
 Persontog: 87, B95
 Peter L. Breinholt: 45
 Peter Munk: 73-74, B76
 Peter Skrædder: 71, 72, 78
 Petrine Eskildsen: 34
 Plat, du, general: 39
 Ploug: 14
 Pontoppidan, generalkonsul: 26
 Posen, fastning: 38
 Postekspedition: 85
 Poul Knak, fisker: 67
 Poul Kvistborg: 25
 Poulsen, Ane: 5
 Poulsen, Jens: 25

Power-Glide: 104
 Privatbanken: 29
 Prædikestolen i Vedersø Kirke: B65
 PV-model: 104

Q

Quedens: 7
 Quist, Niels Sørensen, lærer: 111

R

Raderzku, skruefregat: 57, 59
 Ramme Hospital, fattighus: 48
 Ramme sogn: 34, 48
 Ramme dige: 42-43
 Rammelt, trompeter: 51
 Rasmus Kristensen: 55, B55
 Rasmus Nielsen, menig: 38
 Ravnholt: 50
 Ravnstoft: 46
 Regensen: 63, 97
 Repsdorph, kapellan: 23
 Restaurant Sølund: B83
 Retirade: 84
 Ribe: 7
 Rindum Kærgård: 31
 Rindum: B21
 Ringkøbing Amts Avis: 24: 35
 Ringkøbing Amts Folkeblad: 27
 Ringkøbing Amts
 Vareindkøbsforening: 22
 Ringkøbing Fjord: 95
 Ringkøbing: 82
 Ringridning: 98, B99
 Rojen by: 8
 Ruemaskine: 110
 Rydhave: 16
 Ryttere: 108
 Rytterfægtningen ved Vorbasse: 49
 Rogind, J., sognepræst: 19, 23, 25

S

S. Jakobsen, købmand: 26
 S.N. Tjæreby, menig: 38
 Sadelmager: 90, B90
 Salling: 7
 Sand, Kristen Madsen,.
 67, 68, 73, 77, B68
 Sand, Marie: 67, 73, B67, B68
 Saurbrey, løjtnant: 49-51
 Scherwenzel: 115
 Schiwe, H.J.T.C., kaptajn: 35
 Schrøder, Askov: 23
 Schultz, trompeter: 51
 Schwatzenberg, skruefregat: 57-59
 Seehund, kanonbåd: 56
 Sejlgnarombombe: 114
 Selvbinder: 107
 Session: 16
 Sessionskommission: 7
 Sevel Kro: 104
 Sevel: 38

Sevelvej: 106
 Signe Kamstrup: 110
 Sikkerhedsregler: 86
 Silkeborg-Herning privatbane: 83
 Silkeborg: 82
 Sindbæk Ovesen, Jens: 34
 Sir, Hansen, folketingsmand: 14, 24
 Sir-Lyngbjerg: 24
 Skaarup, Frede: B22
 Skanse 2: 37
 Skanse: B37
 Skarby: 19
 Skibbild: 82-83
 Skifertag: 83
 Skiftedag: 106
 Skikkils, købmand: 27
 Skive Folkeblad: 102, 107
 Skive: 101, 104
 Skive: 82
 Skjern FDF: B96
 Skjern Realskole: 97, 100
 Skjern: 82
 Skoleudflugt: B98
 Skorstensreparation: B98
 Skov, bankdirektør i Varde: 22
 Skov, Birthe: 102
 Skov, Laurids: 11, 13, 19, 23
 Skovlund Mark: 102
 Skrårbæk: 114
 Skrædder, Peter: 71, 72, 78
 Skytte, købmand og
 menighedsrådsformand: 63, 64
 Skytteforening: B19
 Skæbnedagen: 35
 Skærum Mølle: 17
 Skærvindsel: 115
 Skødebjerg: 51
 Skødebjerggård: 50
 Skødegård: 49-50
 Slagelse: 16
 Slaget ved Helgoland: B58
 Slaget ved Vorbasse: B50
 Slottet, husmandssted: 108
 Smaldybet: 57
 Smed Hansens Vej: 92
 Smed, Jens: 8
 Smed, Peder, Kronborg dige: 15
 Smedebakkerne: 78
 Snekærm: 95
 Solformørkelse: 113
 Sophie Kirstine Dinesen: 60-61
 Sprængninger, 86
 Spytbakke: 114
 Stadil: 120
 Standsningssted: 88
 Station: 81-82
 Stationsbygning: 83
 Stationskontor: 83
 Stationsmester: 83-84
 Stationspasser: 85
 Statsbanedrift: 83

Statsbanen: 81, 84
 Statsbanestation: 84
 Stauning, Kristen: 25
 Stavnsløsningsningen: 24
 Stinne »Taulbjerg« Madsen: 108
 Store Ryde Mølle: 6
 Struer: 82
 Studedriver: 119
 Studenterkollegiet: 63
 Strykgods: 84-85
 Stålvinduer: 92
 Stænderforsamling: 13
 Suenson, E., orlogskaptajn: 56, 57
 Sunds Marked: 10
 Sunds sogn: 8, 10
 Supersygehus: 88
 Svend Thomsen: 113
 Svinehandel: 7
 Svineslagteriet: 28
 Svingbuk: 85
 Svingel: 119
 Sygehus: 110
 Søllergård: 17
 Søndagsskole: 112
 Sønder Hjortkjar: 42
 Sønder Lisbjerg: 34
 Søndervig: 98
 Sønderås: 8
 Søren Jensen, gårdejer: 112
 Søren Pedersen: 38-39
 Sørensen Quist, Niels, lærer: 111

T

T.C. Schiwe, H.J., kaptajn: 35
 Taarnhøj, H., underkorporal: 38
 Tang, Jens: 19
 Tang, P., Struer: 19
 Tegetthoff, v., linieskibskaptajn:
 57-58
 Teglovn: 7
 Teglværk: 106
 Thomas Nielsen, gæstgiver: 27, 31
 Thomas Thomsen, husmand: 108
 Thomsen, Ingelise Dusine: 108
 Thomsen, Katrine: 108
 Thomsen, Svend: 113
 Thomsen, Thomas, husmand: 108
 Thora Kjeldahl: 47
 Thora Laustsen: 102, 104
 Tim Kirke: 122
 Tim Kirkeby: 118
 Tim Stationsby: 118, B118
 Tim: 117
 Tipvogne: 106
 Tjenestekar: 105
 Tjæreby, S.N., menig: 38
 Toftum mark: 60
 Tørsted: 119
 Trafik: 82
 Trafiksektion Herning: 86
 Trans sogn: 33

Trinbræt: 87, B87, B88
 Trinbrætskur: B87
 Troil, E.A.E., premierløjtnant: 35
 Trænkusk: 16
 Tuskhandel: 7
 Tørring sogn: 33

U

Udflugt til Søndervig: B99
 Udflugtstrafik: 83
 Ulfborg Hotel: 63-64
 Ulfborg: 13
 Ungarer: 86-87

V

v. Tegetthoff, linieskibskaptajn: 57-58
 Valdemar Bertelsen, sagfører: 27
 Vandboring: 108
 Vandpumper: 92
 Varhede, Aulum sogn: 38
 Vedersø Kirke: 63, B64
 Vedersø Klit: 65
 Vedersø Præstegård: B65
 Vedersø sognekald: 63, 69
 Vedersø: 63, 69-70, 73, 76-77
 Vejarbejde: B100
 Vejle: 82
 Vejleby Skole: 74, 78
 Vejrum Skole: 19
 Vejrum Skyttekreds: 19
 Vejrum sogn: 14
 Vejrum: 8
 Vekselsstrøm: 107
 Vemb: 82
 Vemb: 82, 45
 Vemmingbund: 36
 Ventesal: 83
 Verner Hvolbæk: 108
 Vest- og Sønderjydske
 Kreditforening: 29, 31, B30
 Vestas, vindmøllefabrik: 93
 Vester Skovhus, Sevel: 38
 Vester Søllegård: 13
 Vester Tim: B118
 Vestergård: 102
 Vestjylland: 89
 Viborg: 13, 84
 Vildbjerg: 82
 Vilhelm Beck: 15
 Villa Alba: 69
 Villads Pedersen: 101
 Villadsen, Anders Peder,
 kreaturhandler: 101
 Villads, Kristine: 101
 Villemoes, Kristen: 17, 22
 Villemoes, Niels: 17, 22, 23
 Vinderup (Svendstrup) Å: 107
 Vinderup Kirke: 107, 111
 Vinderup Mølle: 102
 Vinderup Skole: 111
 Vinderup: 101

Vindmølle til elværk: 93, B92
Vindfeld, madam, Rostgaard: 38
Visgård: 8, B9
Volvo: 104
von Hobe, generalmajor: 51: 51
von Mülbe, general: 49
Vorbasse: 49, 51

W

W. Frost, C., kaptajn: 35
W. Lund, E., kaptajn: 35
W. Møller, premierløjtnant: 35
Wahl, Ida: 76
Wedsted, Camilla: 73-77
Wedsted, Martinus, lærer: 74-76
Wench, Heinrich, overarkitekt: 83
Wernberg, læge: 104, 110
Wium, købmand i Holstebro: 24, 26
Wolter, distriktslæge: 59

Y

Ydre Mission: 112

Æ

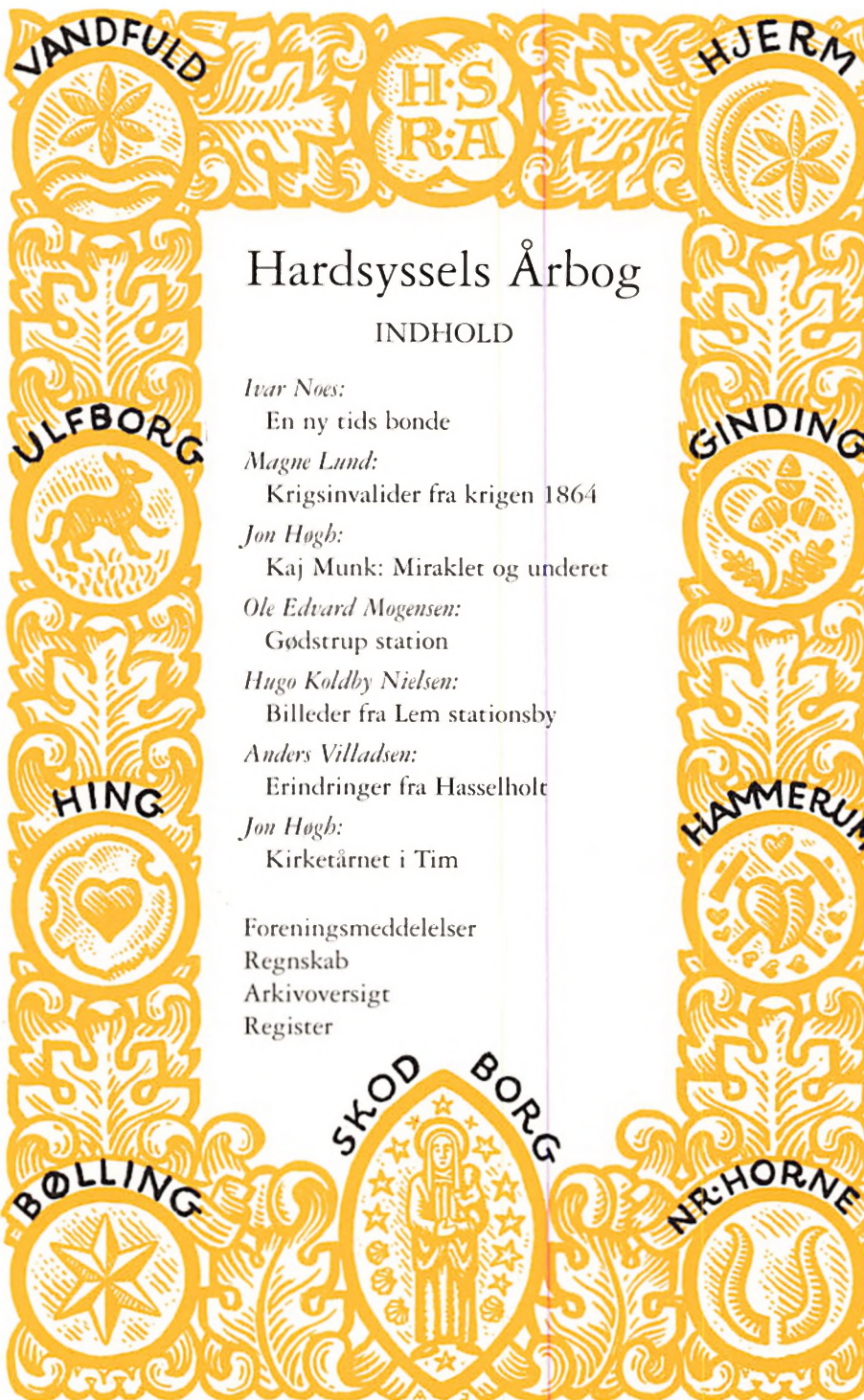
Æltetov: 107

Ø

Ølgod: 7
Øster Hasselholtgård: 101
Østergaard, K., præst: 111
Østergård, gård: 112
Østergård, pastor: 223D-briller: 113

Å

Ål: 101
Ålskov: 101
Åndssvageforsorg: 97
Århus: 82

Hardsyssels Årbog

INDHOLD

Ivar Noes:

En ny tids bonde

Magne Lund:

Krigsinvalider fra krigen 1864

Jon Høgb:

Kaj Munk: Miraklet og underet

Ole Edvard Mogensen:

Gødstrup station

Hugo Koldby Nielsen:

Billeder fra Lem stationsby

Anders Villadsen:

Erindringer fra Hasselholt

Jon Høgb:

Kirketårnet i Tim

Foreningsmeddelelser

Regnskab

Arkivoversigt

Register